

MATERIAŁY

**V MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ**

„NOWOCZESNA NAUKA: TEORIA I PRAKTYKA”

20 marca 2021

**Poznań
2021**

MATERIAŁY

V MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ

„NOWOCZESNA NAUKA: TEORIA I PRAKTYKA”

20 marca 2021 roku

Poznań
Nowa nauka
2021

UDK 37+65+80+81+574+159.9+330+631+004.9+34

BBK 94

N - 90

(N - 90) **Nowoczesna nauka: teoria i praktyka:** Mater. V Międz. Konf. Nauk.-Prakt. / Pod red. M.Andrzejewskiego – Poznań: Nowa nauka, 2021. – 140 s.

ISBN 978-83-7364-985-9

Redaktor naczelny: prof. dr hab. Mariusz Andrzejewski, Uniwersytet Wrocławski.

Redakcja: prof. dr hab. Sławomir Górniak; prof. zw. dr hab. Irena Olszewska; prof. dr hab. Katarzyna Kwinta; prof., dr.sc. Stanisław I. Biały; mgr Adam J. Skowron.

Redaktorzy techniczni: dr. Nikolay Szyjanowski; mgr Zbigniew Targalsky; mgr Julia Petritskaya

Publikacja zawiera materiały z V Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej „Nowoczesna nauka: teoria i praktyka”, która odbyła się 20 marca 2021 r. Na konferencji, która miała charakter interdyscyplinarny, zostały omówione aktualne problemy w zakresie pedagogiki, filologii, ekonomii, ekologii, psychologii, przemysłu, rolnictwa, technologii informacyjnej i prawa.

Dla naukowców, wykładowców wyższych uczelni, doktorantów oraz studentów.

Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do zbioru.

ISBN 978-83-7364-985-9

NAUKI PEDAGOGICZNE

Korzyukova L.P., specialist of higher category,
teacher of Ukrainian language and
literature and English
Detached Structural Unit
«Professional-pedagogical Specialty College
of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National
Pedagogical University»

THE MODERN TECHNOLOGY OF KNOWLEDGE CONTROL FROM ENGLISH LANGUAGE IS TESTING

At the present stage of development of education a special place is occupied by the search for perfect methods of measuring the level of educational achievements of students. The most effective method is test tasks, because this process involves the objectivity of the assessment of knowledge, skills and abilities of the child in the process of practical activities.

The pedagogical test is a system of parallel tasks of a specific form, which are arranged in ascending order of complexity, which allows to qualitatively and effectively measure the level and structure of training of examinees [1]. The test itself makes it possible to mobilely check how the learners have mastered this or that material and to correct the gaps in knowledge.

The use of test technologies is carried out in three stages: theoretical and practical training of teachers and students for testing, organization of testing, analysis and correction of results.

At the first stage, it should be taken into account that the tests should correspond to the purpose of training, be sufficiently substantiated, and contain several possible answers.

The second stage is the actual explanation of the rules of test tasks, demonstration of algorithms for their execution.

The third stage involves the analysis of the results of work performed. It is usually conducted in any, most convenient and usual for the teacher and students form [3].

When preparing tests for English lessons, it is necessary to provide and rational use of time for their performance. Test tasks can be not only a component of the lesson-control of knowledge, but also a working lesson. They can be used both at a separate stage of the lesson and as a result of each structural component of the lesson. It will be appropriate to use tests at the homework test stage. The basis of the task should be formulated mainly in the form of an affirmative sentence, it should be as short, accurate and unambiguous as possible, and the answer options are understandable.

1. *Choose the plural form of the word "child"*

a) childs b) children c) childes

2. *A bookworm is ...*

a) a person who likes doing sports

b) a person who is keen on reading

c) an interesting book

When selecting tests, the teacher must take into account that the proposed tasks should be diverse in content and form, this will ensure a stable motivation of students to work. It is not necessary to be limited only to tasks of the closed form, it is expedient to offer also open tasks in which they independently have to write down the answer, to express the opinion on the raised question.

Thus, test tasks allow the teacher to constantly have information about the level of educational achievements of students, and the variability of the use of these technologies at different stages of the lesson will provide quality mastery of educational programs in English.

Advantages of test tasks over other forms of control:

- require little time resources to conduct and verify;

- relatively simple to carry out, which allows you to simplify the control procedure from its preparation and implementation to verification and analysis, as well as free up time for other types of work in the classroom;
- intensify the cognitive activity of students;
- promote the development of their ability to concentrate, make the right choices;
- provide for each of the participants in the educational process really equal conditions during the control of learning outcomes;
- relieve emotional tension in children, typical of tests.

References:

1. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови: *Дивослово*, 2007. №2.
2. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української літератури: *Діалоги*, 2007. №11-12.
3. Ковальчук А. Тестові технології оцінювання якості: Відкритий урок: розробки, технології, досвід. URL: Освіта.ua <http://osvita.ua/school/theory/5919/>

Гричаник Н.І., кандидат педагогічних наук
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ОСНОВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ

Методи є важливим складником у системі навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічних творів. У «Тлумачному словнику української мови» (укл. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульняк) подано наступне визначення лексеми «метод»: «прийом або система прийомів, що застосовується в певній галузі діяльності» [4, с. 343].

Метод як спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта, пояснюється в «Українському педагогічному словнику» [1, с. 205]. У навчальних посібниках і підручниках з педагогіки вищої школи і методики автори розглядають метод як «спосіб упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей» [5, с. 105].

Відтак, ураховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що метод – це взаємопов'язана діяльність, специфічна форма навчального спілкування у векторі «викладач–студент», спрямована на досягнення мети навчання. Кожен метод для практичної реалізації потребує відповідних прийомів, що скеровують пізнавальну діяльність студентів. Прийом є «способом реалізації методу, його складовою частиною, деталлю, елементом, окремим кроком у навчальній діяльності, що виконується при застосуванні певного методу» [3, с. 167].

Сучасні підходи до вивчення літератури базуються на загальних засадах педагогічної науки. Так, у дидактиці представлені різні класифікації методів. Найбільш поширеними є класифікації С. Петровського, Є. Таланта, М. Скаткіна, І. Лернера, М. Махмутова, Ю. Бабанського та ін., що передбачають усебічне охоплення навчальної інформації, її усвідомлення,

трансформацію та контроль. У методичній науці до класифікації методів вивчення літератури зверталися В. Голубков, Б. Степанишин, Т. Браже, О. Богданова, В. Нікольський, В. Маранцман, Т. і Ф. Бугайки, Є. Пасічник та ін.

Продуктивною, пріоритетною і практично значущою для розв'язання проблеми навчання студентів-філологів шкільного аналізу епічного твору є класифікація методів М. Кудряшова: учений наголошує на специфіці шкільного предмета та логіці його вивчення і враховує пізнавальну діяльність суб'єктів навчання. Адже, як вважає вчений-методист Л. Мірошніченко, методи навчання мають озброювати здобувачів освіти глибокими і міцними знаннями, формувати в них позитивні мотиви навчальної діяльності, виробляти вміння самостійно отримувати знання, орієнтуватися в бурхливому потоці наукової інформації [3, с. 193].

Детально зупинимось на розгляді кожного з методів.

Метод *творчого читання* передбачає формування читацької культури студента-філолога, розширює його світогляд, розвиває естетичні й моральні почуття, активізує художнє сприймання та аналітичну діяльність. Його мета полягає в сприянні «потужному і тривалому художньому враженню, що потім постійно поглиблюється» [2, с. 17]. Цей метод забезпечує глибоке проникнення у світ художнього твору, засвоєння його ціннісного потенціалу.

Процес читання передує аналізу і сприяє появі зацікавленості майбутнього словесника тим художнім твором, вивчення якого передбачено чинною програмою із зарубіжної літератури.

Серед прийомів методу творчого читання, що сприяють формуванню в студентів умінь аналізувати епічний твір, виділяємо такі: вибіркове читання уривків, ключових епізодів, розділів, частин епічного твору; виразне читання; осмислене читання; коментоване читання; повторне читання; перерване читання; критичне сприймання прочитаного та ін.

Евристичний метод передбачає поглиблення первинного емоційно-художнього сприйняття майбутніми словесниками виучуваного твору на основі системи запитань, дає можливість з'ясувати рівень розуміння змісту епічного

твору, сприяє стимулюванню інтелектуальних зусиль студентів, передбачає поетапний пошук ними правильних відповідей. Під час реалізації евристичного методу застосовуємо такі традиційні прийоми: складання системи завдань за текстом; евристична бесіда; проблемна бесіда; актуалізаційна бесіда; навчальний диспут тощо.

Використання *дослідницького методу* передбачає самостійну активність студентів-філологів на практично-лабораторних заняттях під час розгляду епічного твору. Його ефективність залежить від рівня сформованості в майбутніх словесників умінь здійснювати шкільний аналіз твору в його родовій специфіці, здатності студента самостійно проводити науковий пошук, досліджувати складне питання, аналізувати його і робити висновки. Реалізувати цей метод допомагають прийоми: постановка дослідницьких завдань; самостійний аналіз частини, епізоду епічного твору різними шляхами; характеристика образу-персонажа; складання рецензії (відгуку) на прочитаний твір; зіставлення епічного твору з його екранізованим варіантом.

Репродуктивний, або репродуктивно-творчий метод логічно завершує процес навчання студентів-філологів шкільного аналізу епічних творів. Його основна мета – за допомогою слова, розповіді або лекції викладача дати майбутнім словесникам певний обсяг теоретичного матеріалу в готовому вигляді та націлити їхні професійні зусилля на опрацювання, запам'ятовування та свідоме засвоєння інформації, важливої для проведення шкільного аналізу епічного твору.

Ефективність репродуктивного (репродуктивно-творчого) методу залежить від прослуховування лекції викладача; асоціативної розповіді; різних видів завдань за підручником чи навчальним посібником; складання повідомлення; складання плану твору або хронології подій у ньому тощо.

Крім того, результативність навчання студентів-філологів шкільного аналізу епічних творів буде вищою за умови застосування новаторських методичних прийомів: «Літературний передзвін», «Художній експеримент», «Пошук прикмет», «Розумне незнання», «Евристична головоломка», «Фестон

питань», «Літературний консенсус», «Аналітична задача», «Жанровий коментар», «Оживлення картини», «Художнє співпереживання», «Емоційне помпуювання», «Стереотипне поле», «Дешифровка образу» тощо.

Таким чином, для продуктивної практичної діяльності студентів-філологів та вчителів-словесників у їхній системі роботи над текстом епічного твору потрібно застосовувати методи і традиційні прийоми навчання комплексно, в системі.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Кудряшов Н. И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы. Москва : Просвещение, 1981. 190 с.
3. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах України : підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с.
4. Тлумачний словник української мови. Близько 20000 слів і словосполучень / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульняк. Харків, 2010. 606 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

Вискушенко Д.А., к. б. н., доцент кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони природи
Максименко Ю.В., к. б. н., доцент кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони природи
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ПРІСНОВОДНА КРЕВЕТКА NEOCARIDINA HETEROPODA ЯК ОБ'ЄКТ УТРИМАННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУТОЧКУ ЖИВОЇ ПРИРОДИ

Організація куточку живої природи в Україні регламентується спеціальним «Положенням про куточок живої природи загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів» (наказ МОН №456 від 09.08.2002). У ньому містяться вимоги до функціонування куточка живої природи, загальні рекомендації щодо плану його роботи, а також у додатках наведено необхідне матеріально-технічне забезпечення та список видів рослин і тварин, що пропонуються для утримання. Звичайно, як і будь-який інший документ це положення з часом потребує оновлення та осучаснення. В зв'язку з цим на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України вже певний час є доступним для обговорення новий його проект. Ми ж в свою чергу хочемо запропонувати для утримання в шкільному акваріумі цікавий та легкий в утриманні вид десятиногих раків – прісноводну креветку *Neocaridina heteropoda*.

Дикі креветки неокарідіни родом з Південно-Східної Азії. У природі вони мешкають в невеликих гірських струмках або озерах як з кам'янистим дном, так і густою рослинністю. Природний колір креветки – прозоро-сірий. Однак вже виведено досить багато форм, які відрізняються своїм яскравим кольором – синім, червоним, жовтим, зеленим... Але на відміну від багатьох інших штучно виведених акваріумних тварин всі вони досить легкі в утриманні та розведенні

та можуть витримати досить значні коливання параметрів водного середовища в акваріумі.

У різний час нами утримувались як природні сіро-прозорі, так і виведені форми *Neocaridina heteropoda*. Якихось суттєвих відмінностей в їх умовах утримання нами помічено не було.

Самки можуть досягати до двох з половиною сантиметрів у довжину, тоді як самці, як правило, трохи менші – до двох сантиметрів. Середня тривалість життя цих гідробіонтів становить 1,5 року.

Ми рекомендуємо утримувати неокарідин у акваріумі ємністю від 20 л, де є багато рослинності, бажана температура водного середовища - 23-25 ° C, рН води – нейтральна або слабколужна, Dh – 9-12. Тривалість освітлення повинна бути близько 10 годин.

Креветки всеїдні і харчуються листям молодих насаджень, водоростями, сухими кормами, в тому числі і кормами для донних риб, та навіть дещо привареними овочами [1]. Також вони особливо любляють гарбуз та ошпарену в окропі кропиву.

Розведення цих тварин не викликає ніяких труднощів навіть у початківця. Якщо акваріум моновидовий, тобто у ньому мешкають лише ці креветки, то з часом вони будуть розмножуватись тут же. Якихось особливих умов для цього створювати не потрібно. У іншому випадку, якщо у акваріумі разом з ними будуть жити якісь види миролюбних рибок, то тоді темп збільшення чисельності неокарідин буде значно нижчим у зв'язку з тим, що частина найменших за розмірами креветок буде просто поїдатися іншими гідробіонтами. За умови достатньої кількості рослинності в акваріумі таке зниження популяції є, на наш погляд, несуттєвим.

Література:

1. Barbier, Cécile. Crevettes d'eau douce en aquariophilie : exemple de maintenance de la *neocaridina heteropoda* pour les débutants . Thèse d'exercice, Médecine vétérinaire, Toulouse 3, 2010, 100 p.

Долгієр Є.В., к. н. фіз. вих., доцент кафедри
теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Чабан В.С., студентка
*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського*

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ ДІВЧАТОК МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОГО ЧЕРЛІДЕНГУ

Сьогодні, набуває широкої розповсюдженості такий вид спорту як черліденг, що обумовлено високою популярністю видів рухової активності, де є елементи поєднання акробатики, гімнастики, аеробіки різноманітних танцювальних напрямків. Молодший шкільний вік є важливим етапом у розвитку та становленні особистості, тому зацікавленість у систематичних заняттях фізичними вправами, яка формується завдяки такої сучасної форми здоров'єзберігаючої діяльності як черліденг, має велике значення для виховання якостей необхідних у подальшому житті.

Мета роботи: обґрунтувати та розробити методику розвитку гнучкості дівчаток молодшого шкільного віку, на заняттях черліденгом оздоровчої спрямованості.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічний експеримент, дослідження фізичного стану, методи математичної статистики.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури, узагальнення досвіду провідних фахівців і результатів власних досліджень свідчать про те, що наявні методики розвитку гнучкості потребують подальшої розробки. Результати огляду літератури дають підстави стверджувати про відсутність науково обґрунтованої методики розвитку гнучкості дівчаток молодшого шкільного віку, засобами оздоровчого черліденгу, у зв'язку з чим постає потреба пошуку ефективних

педагогічних методів її розвитку, засобами оздоровчого черліденгу з оптимальною схемою впливу на фізичний стан дівчаток молодшого шкільного віку.

Дослідження обстежуваних дівчаток виявило, що рівень їх фізичного розвитку та якості гнучкості знаходиться на нижче за середнім рівнем, функціонального стану на рівні вище за середній в межах фізіологічних норм, прийнятих для дітей цього віку. На підставі дослідження вихідного стану фізичного розвитку, функціонального стану та фізичної підготовленості дівчаток молодшого шкільного віку, була розроблена та науково обґрунтовано методика розвитку гнучкості, засобами оздоровчого черліденгу, яка складалася з тренувань «Чир» і «Данс» напрямів, а також танцювальних тренувань під музичне супроводження. Включала в себе силові вправи, вправи на гнучкість і пластичність, вправи на координацію рухів та володіння простором.

Ефективність пропонованої методики підтвердилася статистично вірогідними змінами у розвитку гнучкості у динаміки досліджень. За тестом «Шпагат» результат покращився на 63,16%; за тестом «Нахилу тулуба вперед (із положення стоячи)» результат покращився на 50,64%; за тестом «Міст» показник гнучкості збільшився на 19,48%; за тестом «Викрут з палицею» показник збільшився на 14,23%. Отримані дані свідчать, що заняття оздоровчим черліденгом позитивно сприяють розвитку гнучкості дівчаток молодшого шкільного віку.

Література:

1. Лядська О.Ю., Щербина Г. Вплив занять з «чердансу» на рівень здоров'я дівчат молодшого шкільного віку. Щомісячний науковий журнал «Smart and Young». Київ, 2016. № 5. С. 56-58.

2. Москаленко Н. В., Власюк О. О. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навч. посібник для студ. вищ. навч. Закладів: навч. посібник під. ред. Н.В.Москаленко. [2-е вид.]. Дніпропетровськ: Інновація, 2014. 332 с.

Іншаков А.Є., к. філол. н., доцент

Карпенко М.С., здобувачка першого рівня

вищої освіти

Криворізький державний педагогічний університет

ОСОБЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Оволодіння рідною мовою – одне з головних надбань дитини в дошкільному віці. Згідно з концепцією Нової української школи, комунікативна компетентність є першою у структурі компетентностей «для життя». Без сумніву, основи розвитку умінь, навичок комунікації закладають у період дошкільної освіти [1]. Тому процес мовного розвитку розглядається в сучасній дошкільній освіті як основа виховання й навчання дітей. Вважаємо, що одним з дієвих засобів розвитку мовлення дошкільників є казка. Це один з найбільш доступних для дітей жанрів художньої літератури. У процесі різних форм роботи з казкою в дитини відбувається розвиток провідних когнітивних сфер особистості – пам'яті, уваги, мислення. Навчити дошкільника правильному мовленню можна за допомогою використання в роботі казки. Запам'ятовуючи та переказуючи казки, відбувається формування звукової виразності мовлення, дикції, фонематичного сприйняття і розвиток словника, дитина засвоює норми української мови. Таким чином, казка має багатоаспектний напрям впливу у розвитку дошкільників.

Питання ролі казки у розвитку мовлення дошкільників знайшло належне віддзеркалення в різних наукових дослідженнях. К. Д. Ушинський, С. Ф. Русова, Є. М. Водовозова, М. І. Лісіна, Н. С. Карпінська у своїх працях надавали особливого значення казці в розвитку мовлення дітей дошкільного віку. А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Л. Б. Фесюкова розробили методики роботи з казкою. Г. О. Лопатіна досліджувала вплив художнього слова на мовленнєвий розвиток молодших дошкільників [2]. Мета публікації – теоретичне

обґрунтування особливостей використання казки з метою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Казки розширюють словниковий запас, допомагають правильно будувати діалоги, розвивають зв'язне мовлення, збагачують його образність, емоційність. Широко використовуються видові та родові узагальнюючі поняття (посуд, овочі, рослини, тварини), активізується словник дошкільників за допомогою іграшок, ілюстрацій; стимулюється вміння дітей вживати епітети, метафори, порівняння, синоніми, антоніми, образні вирази, приказки, прислів'я [3, с. 132].

Теорія та практика дошкільної освіти містить багато форм роботи з казкою у закладі дошкільної освіти (далі – ЗДО). Дослідниця Іщенко Л. відзначає, що у ЗДО існують як звичайні (традиційні) так і нетрадиційні форми використання казки в освітньому процесі. До традиційних форм роботи з казкою відносять: читання (авторських, віршованих) казок; розповідання народних казок; театралізація, розігрування, показ казки вихователем; точне й послідовне відтворення змісту казки дітьми з допомогою костюмів; розігрування. У нетрадиційній роботі з казкою дітям пропонують проблемне завдання, де не може бути одного правильного рішення. Наведемо приклади таких завдань:

- переплутати сюжет і героїв, а дітям запропонувати «виплутатися» із ситуації, яка склалася;
- змінити характер героя; ввести нового героя в знайому казку. Що зміниться в сюжеті?;
- скласти казку на новий лад;
- придумати кінець казки;
- скласти казку за схемою [4].

Є чимало казок, які рекомендовані програмою для читання та їх опрацювання з дітьми старшого дошкільного віку, наприклад: «Лисичка-сестричка і Вовк-Панібрат», «Пан Коцький», «Солом'яний бичок», «Мудра дівчина», «Закопане золото», «Дідова дочка і бабина дочка», «Телесик», «Котигорошко», «Фіалка і бджілка», «Зайчик і місяць», М. Трублаїні «Про

дівчинку Наталочку та сріблясту рибку», Л.Українка «Біда навчить», К. Чуковський «Тарганисько» [5].

Отже, теорія та практика дошкільної освіти містить велику кількість форм та матеріалу роботи з казкою задля розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Капляр М. Лінгводидактичний аспект розвитку словникового запасу дошкільників засобами фразеології. Магістерський науковий вісник. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Вип.33. Тернопіль. 2019. С. 125-128.

2. В. Кривченко Роль казки в розвитку зв'язного мовлення дошкільника. Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології : Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів. 2019. Ч. 2. С. 113-116.

3. Петруняк О. Вплив казки на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. Збірник студентських наукових досліджень «Освітній альманах» Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, Вип. 3. 2020. С. 128-133.

4. Л. Іщенко Розвиток мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 41. 2012 С 139-144.

5. Г. Петрів Магістерський науковий вісник. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Вип.33. Тернопіль. 2019. С. 123-125.

Долгієр Є.В., к. н. фіз. вих., доцент кафедри
теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Дяба А.О., студентка
*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ГНУЧКОСТІ У ХУДОЖНІЙ ГІМНАСТИЦІ

У теперішній час в художній гімнастиці пред'являються високі вимоги до технічного рівня елементів спортивних програм. Основна увага приділяється досягненню спортивного результату, який вимагає тренерів вирішувати ряд завдань стосовно спортивного вдосконалення, яке має тенденцію до постійного ускладнення вправ та комбінацій. Розробка кардинально нових та оптимальних методів тренування, які сприяють вдосконаленню рухових здібностей для досягнення спортсменками високого рівню спортивних результатів, мають особливу актуальність сьогодення.

Мета дослідження: обґрунтування, розробка й експериментальна перевірка методики розвитку гнучкості та координаційних здібностей художніх гімнасток.

Дослідження проводилося на базі ДЮСШ № 5, Київський району, міста Одеси. У педагогічному експерименті брало участь 20 дівчаток віком 6-7 років, з яких було сформовано 2 групи: основна (10 дівчаток, які займалися за запропонованою методикою) і контрольна (10 дівчаток, які займалися за стандартною методикою тренувань ДЮСШ №5). Заняття проводилися 3 рази на тиждень протягом 1,5 години.

Дослідження вихідного стану рівня гнучкості та координаційних здібностей дівчаток демонструвало низький, нижче за середній та середній рівень їх розвитку, що стало підґрунтям для розробки та наукового обґрунтування методики розвитку цих якостей спрямованих на досягнення

достатнього рівня фізичної підготовленості для виконання сучасних кваліфікаційних вимог з художньої гімнастики дівчаток.

Заняття будувались на основі вправ легкої та середньої інтенсивності, які характеризувались достатньою амплітудою рухів та силових навантажень, що мало безперервний характер в цільовій зоні 55-80% від максимальної ЧСС, тому для забезпечення правильного «входу» до цільової зони, комплекс вправ починався з махових та пружинистих рухів середньої амплітуди. Застосовувалися вправи акробатичного характеру. Поступово до акробатичних вправ додавалися статико-динамічні вправи. Потім застосовувалися силові вправи, які були спрямовані на опрацювання великих м'язових груп (м'язів спини, ніг, грудної клітки, преса). Вправи розучувались як цілісно, так і по частинам з детальним вивченням окремих технічних елементів. Силові вправи статичного характеру поєднувались з вправами на розтягування, що сприяло ефективному розвитку рухливості в суглобах.

Ефективність пропонованої методики тренувань дівчаток 6-7 років, підтвердилася статистично вірогідними змінами у гнучкості та координаційних здібностях за тестами: «Міст», за яким основна група наприкінці дослідження мала показники у середньому на 5,80% краще ніж контрольна, за «Пробою Яроцького» на 14,47%; за тестом «Ластівка» на 10,96%.

Отримані результати дозволяють констатувати, що дівчатка основної групи мали поліпшення якостей гнучкості та координаційних здібностей у більшій мірі ніж контрольної, завдяки чому можемо стверджувати про ефективність запропонованої методики, яка сприяла формуванню спортивно-професійного зростання художніх гімнасток 6-7 років.

Література:

1. Казакова О. А. Особенности развития двигательной активности у детей-шестилеток. Наукоеведение. Т.7, № 3, 2015. 77 с.
2. Карпенко Л. А. Художественная гимнастика: учеб. для тренеров, преподавателей и студентов физ. культуры, Москва. Советский спорт, 2014. 84 с.

Іншаков А.Є., к. філол. н., доцент

Ісаєва Д.Ю., здобувачка першого рівня

вищої освіти

Криворізький державний педагогічний університет

МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність досліджуваного нами питання полягає у тому, що дошкільний вік – це період найбільш інтенсивного розвитку організму, це період, коли у дитини відбувається активне засвоєння мови, що є одним з основних новоутворень періоду цього вікового періоду. Важливо відзначити, що відбувається становлення й розвиток усіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної. Високий рівень володіння рідною мовою є необхідною умовою вирішення завдань розумового, естетичного і морального виховання дітей. Розвиток мови дошкільників в ігровій діяльності є надзвичайно актуальним, оскільки саме гра є провідним видом діяльності цього віку. Причиною гострої необхідності розвитку мовлення дітей є потреба спілкування людини з оточуючими, а щоб мова була виразна, зрозуміла та цікава іншим, потрібно розвивати її, це можливо за рахунок різноманітних ігор, розроблених з урахуванням інтересів дітей даного віку. Відтак, ми вважаємо, що мовленнєво-ігрова діяльність – це провідний напрям у розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А. Я. Коменський, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.), психологів (Ю. А. Аркін, М. Я. Басов, П. П. Блонський, Л. С. Виготський, Н. Д. Виноградов та ін.), сучасних педагогів (Л. В. Артемова, А. К. Бондаренко, Г. І. Григоренко, Р. І. Жуковська, В. Г. Захарченко, Т. О. Маркова, Г. С. Швайко, К. І. Щербакова

та ін.). Зазначимо, що хоча проблема гри завжди була в центрі уваги педагогічної науки, однак її лінгвістичний аспект щодо розвитку зв'язного мовлення розглядався лише у зв'язку з дослідженням сюжетно-рольової гри (В. Г. Захарченко). Аспекти ж ігрового потенціалу в процесі формування мовленнєвих навичок і, зокрема, зв'язного мовлення дошкільників залишаються поза увагою науковців [1].

Мета нашої статті полягає в дослідженні значимості мовленнєво-ігрової діяльності у процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобом гри; це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування. Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним, так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Як самостійний вид діяльності мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей [2].

Н. Луцан відзначає, що особливість мовленнєво-ігрової діяльності полягає у тому, що вона проходить у вигляді ігор-занять, у ході яких педагог може використовувати й інші види діяльності. У процесі організації цього виду діяльності максимально використовуються ігрові методи і прийоми навчання: дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігрові діалоги, драматизації тощо. Навчання мови як діяльності передбачає також включення мовлення в різні види діяльності: пізнавальну, художню, театралізовану і т. ін. Це сприятиме створенню основи для оволодіння мовою на чуттєвому досвіді

дитини (спостереження у природі, ліплення з глини, малювання фарбами) та в активній захоплюючій діяльності. Основою мовленнєво-ігрової діяльності є уявлення дітей про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами [3].

Відтак, мовленнєво-ігрова діяльність – це багатоаспектне явище, що об'єднує в собі особливості провідної діяльності дошкільного віку і процеси мовленнєвого розвитку дитини. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в подальшому вивченні особливостей мовленнєво-ігрової діяльності і форм її застосування в практиці дошкільної освіти.

Література:

1. Н. І. Луцан Лінгводидактичний аспект використання мовленнєво-ігрової діяльності в процесі формування зв'язного мовлення дошкільника. Том 1 № 52 (2009): Збірник наукових праць «Педагогічні науки» С. 48-151.

2. О. Кіреєва Мовленнєво-ігрова діяльність як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО ОЧИМА МОЛОДИХ: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих науковців. Рівне: РВВ РДГУ. 2017. С 66-68.

3. Н.І. Луцан Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. Наука і освіта. 2014. № 10. С. 119-122.

Долгієр Є.В., к. н. фіз. вих., доцент кафедри
теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Орлова О.В., студентка

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського*

МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ТЕХНІКИ В ЄДИНОБОРСТВАХ

Процес удосконалення техніко-тактичної майстерності у тренуванні єдиноборців будується на плануванні та здійсненні навчання складним техніко-тактичним діям, виявленні недоліків і корегуванні тренувань з урахуванням індивідуальних особливостей психомоторних якостей спортсменів, отже, необхідність подальшого вдосконалення та розробки методик індивідуалізації навчання способам техніки в єдиноборствах зумовило напрямок теми та мету роботи – дослідження впливу індивідуалізовано-диференційованої методики і засобів навчання, що сприяють оптимізації навчально-виховного процесу єдиноборців.

Педагогічне спостереження проводилися на базі громадської організації «Федерація слов'янських єдиноборств «міжнародна академія бойових мистецтв бойового рукопашного стилю» (школи карате «БРУС») м. Одеси в поточних умовах навчально-тренувального процесу, тренувальних зборів та спортивних змагань з використанням відеокамери, секундоміра, спортивного устаткування.

У дослідженні брали участь 14 хлопчиків, з яких 7 хлопчиків займалися по загальній методиці школи карате БРУС середнього віку 8,30 років (контрольна група КГ) та 7 хлопчиків середнього віку 8,00 років, які займалися за пропонованою індивідуалізовано-диференційованою методикою (експериментальна група ЕГ). Заняття хлопчиків в КГ та ЕГ проводилися окремо 3 рази на тиждень протягом 90 хв.

Визначення вихідного рівню фізичної підготовленості обстежуваних хлопчиків виявило, що розвиток якості сили та гнучкості були на середньому

рівні, також за результатами спостереження було визначене рівень володіння технічними діями та виявлені групи хлопчиків за характером ведення бою – «нокаутери», «темповики», «іграки». На підставі отриманих даних була розроблена індивідуалізовано-диференційована методика, яка складалася з побудови оптимальної схеми занять та спрямована на фізичну та технічну підготовку, розробку системи вправ з урахуванням індивідуальних психомоторних якостей.

Дослідження впливу пропонованої методики індивідуалізовано-диференційованого навчання встановило, що у середньому поліпшення технічної підготовленості хлопчиків з експериментальної групи на 12% більше ніж відповідний показник у хлопчиків контрольної групи, що цілком логічне за рахунок поліпшення фізичної підготовленості хлопчиків експериментальної групи в більшій мірі ніж обстежених хлопчиків контрольної групи.

Аналіз наукової літератури з даної проблематики та результати експерименту підтвердили ефективність використання запропонованої методики індивідуалізовано-дифенційованої підготовки.

Література:

1. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение К.: Олимп. лит., 2014. 624 с.
2. Пятисоцька С. С. Індивідуалізація підготовки юних каратистів на початковому етапі з використанням інформаційних технологій (Автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту). Харків, Харківська державна академія фізичної культури, 2010 р. 20 с.
3. Ровный А. С., Галимский В. А., Бойченко Н. В. Физическая и технико-тактическая подготовка каратистов (киокушинкай) на этапе предварительной базовой подготовки. Монография. Харьков, ХНАДУ, 2016. 247с.

Іншаков А.Є., к. філол. н., доцент

кафедри дошкільної освіти

Коцман М.В., студентка

Криворізький державний педагогічний університет

СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ПЕРІОД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Процес розвитку України як нації пов'язаний з найбільш активним введенням рідної мови у всі аспекти життя громадян, таке ставлення до державної мови вимагає не лише формування мовних навичок у дітей з малечку, а й свідомого та творчого оволодіння рідною мовою у всіх її виявах.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності який діти опановують під час індивідуального розвитку. Оволодіння мовленням як способом навчання та спілкування є найважливішим досягненням для дошкільнят.

У дослідженнях фахівців А. Богуш, Л. Калмикова В. Тищенко, С. Цейтлін з питання лінгвістики дитячого мовлення визначено послідовність його формування: від стадії лепету до 7 років [1,6,10,11]. Психолінгвістичний аспект вивчали такі науковці, як А. Богуш, Л. Виготський, І. Брушневська та ін., що засвідчує його величезну роль мовлення у формуванні мислення, когнітивних функцій і становленні особистості загалом[2,4]. Лінгводидактичний аспект знайшов своє практичне втілення у дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, І. Луценко та ін. [3,7].

Мета публікації – теоретично дослідити та обґрунтувати ефективність спілкування як провідної діяльності розвитку мовлення у період дошкільного дитинства.

На нашу думку, оволодіння дітьми молодшого дошкільного віку (3 роки) якісним активним мовленням, яке вдосконалюється у продовж всього

дошкільного дитинства (до 6-7 років) є головним інструментом встановлення дітьми зв'язків із навколишнім середовищем та довкіллям.

Найважливішим фактором психічного і особистісного розвитку дошкільника є його спілкування - спочатку спілкування з дорослими, потім спілкування з однолітками та іншими людьми.

Дошкільна лінгводидактика використовує такі методи розвитку мовлення дітей як: комунікативні домашні завдання, ранкові привітання, діалог вихователя з дитиною та інші методи. Основою цих методів є безпосередньо організація спілкування дитини з дорослими та однолітками, важливою складовою такого спілкування, є сприймання дитиною позитивних емоцій [2].

Спілкування особливо важливо як діяльність, і воно не обмежується іншими важливими потребами дітей. Попит до спілкування не вроджений, він виробляється, формується і функціонує. Однак слід зазначити, що одного лише спілкування недостатньо. У процесі спілкування, мовленнєва діяльність дитини повинна бути спрямована як на засвоєння особистої мови, так і на подальше використання мови в процесі спілкування.

Існує тісний зв'язок між розвитком комунікативної діяльності (формою спілкування) та засобами мовної виразності, що є основою для взаємопов'язаного розвитку дітей дошкільного віку, доменів мотивації та вербальної комунікативної діяльності [5].

Основним засобом спілкування є голос, який забезпечує неконтекстне спілкування і дозволяє отримувати та передавати необхідну інформацію.

Контекст спілкування з однолітками дітей дошкільного віку – ситуативно-ділова форма, яка є провідним видом мовленнєвої діяльності. Основним змістом потреб дітей у спілкуванні з однолітками є бажання налагодити ділові стосунки та узгодити свою поведінку з діловим партнером – партнером по діяльності

Різниця між співпрацею та співучастю полягає у тісній взаємодії дітей та кооперативному характері їхньої діяльності. Бажання діяти разом настільки

сильне, що діти йдуть на компроміс, поступаючи один одному іграшками, найпривабливішою роллю в грі [9].

Дошкільник часто перебуває у ситуаціях спілкування. Він спілкується, послуговуючись обмеженим запасом мовних засобів (фонетику, граматику, словниковий запас) для спілкування. У дитини дошкільного віку існує потреба у спілкуванні з дорослими та однолітками, що спонукає її до накопичення певної кількості мовних і невербальних засобів, які допомагають її порозумітись з оточуючими людьми.

Психологи вважають, що позбавлення дошкільників можливості спілкування(будь то дорослі чи інші діти), матиме згубні наслідки, що призведе до різкого зниження всіх аспектів дитячого психологічного та особистісного розвитку [10].

Це може бути відображено у:

- відсутності логічно правильно сформованих висловлюваннях;
- труднощах встановлення міцних стосунків з оточуючими людьми;
- відсутності ініціативи;
- уповільненні розвитку та стриманості емоційного поля.

Тому ми виокремлюємо, що в дошкільному віці спілкування є основною діяльністю розвитку мови, а первина форма спілкування дітей є початком участі дітей у дорослому житті, тобто спілкування –їх основна форма соціальної взаємодії. Спілкування сприяє розвитку мовлення, мислення та формуванню характеру дитини.

Отже, здійснений нами аналіз наукових психолого-педагогічних джерел показує, що спілкування для дошкільників не лише відіграє важливу роль, а й

Перспективи дослідження ми вбачаю, у подальшому дослідженні закономірностей спілкування дітей дошкільного віку як чинник готовності дитини до школи.

Література:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: Монографія 2-е видання, Київ: Вид-ий Дім "Слово", 2010. 374 с.

2. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: Одеса: Вид-во Ranok Publishing House Ltd, 2004. 176 с
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник; за ред. А. М. Богуш. - 2-ге видання, Київ: Вид-ий Дім «Слово», 2011. 704 с.
4. Брушневська І. М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу: Педагогічні науки збірник випуск XXL Том (1), 2016. 134 с.
5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб., Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
6. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія, Київ: Вид-во Фенікс, 2008. 497с.
7. Луценко І.О. Спілкуємося на рівних. Організація комунікативно мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму: дошкільне виховання № 1, Київ: Вид-во Світич, 2015. С. 5–10.
8. Луценко І.О. Дошкільна освіта і глобалізація (пріоритетні напрями виховання дошкільнят): дошкільне виховання №3, Київ: Вид-во Світич, 2016. С. 2–5.
9. Роль спілкування у розвитку дитини дошкільного віку: зб. матеріалів Міжнар. наук.-студ. конф., м. Кам'янець-подільський, 15-16 листоп. 2019 р. Кам'янець-подільський: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 2019. 138 с.
10. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення: Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. праць Київ: 2007 р. Вип. 4. 3-18 с.
11. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок : лингвистика детской речи. Москва: 2000 г. 239 с.

Долгієр Є.В., к. н. фіз. вих., доцент кафедри
теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Трусійова О.В., студентка
*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського*

ОСНОВНІ МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАНЯТЬ ІЗ СИЛОВОЇ АЕРОБІКИ З ЖІНКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

У теперішній час існують різні програми із силової аеробіки, які демонструють ефективність та доцільність аеробних навантажень силової спрямованості, що сприяють розвитку сили, витривалості відчуттю ритму, грації, пластичності, врівноваженості психоемоційного стану, тих хто займається. Аналіз наукових досліджень свідчить про неповне вивчення методичних особливостей занять з жінками середнього віку, недосконалість оцінки ефективності дослідження змін у фізичному стані жінок, що зумовлюють актуальність теми і визначають мету роботи.

Мета дослідження – узагальнити та систематизувати основні методичні особливості занять із силової аеробіки з жінками середнього віку.

У дослідженні брали участь 8 жінок вік, яких був у середньому $38,5 \pm 2,96$ років, без попереднього досвіду фізичних навантажень аеробної спрямованості.

Тренування проводилися на базі фітнес клубу «Фітнес для здоров'я», Суворовського району міста Одеса, 3 рази на тиждень тривалістю 60 хвилин. Мета роботи була досягнута за допомогою наступних методів дослідження: вивчення та аналіз науково-методичної літератури; дослідження фізичного розвитку (довжина (ДТ, см) та маса тіла (МТ, кг), обводи черева (см), обводи грудної клітки (см), стегон (см)); тестування фізичних якостей сили, силової витривалості та гнучкості; методи математичної статистики.

На підставі дослідження вихідного стану фізичного розвитку та підготовленості жінок середнього віку, була розроблена та науково

обґрунтована методика занять із силової аеробіки, яка складалася з 4 етапів, кожний протягом одного тижню. Методика містила комбінування різних напрямків силової аеробіки з підбором оптимальної інтенсивності, обсягу і величини навантаження. Заняття силовою аеробікою будувалися на вправах від низької до середньої інтенсивності з дотриманням принципу поступовості та доступності навчання техніці виконання вправ.

Дослідження фізичного розвитку жінок середнього віку, які займалися силовою аеробікою, показало позитивну динаміку змін у зменшенні надлишковості жирової тканини, що виявилось в зниженні маси тіла, обводів черева, грудної клітини, стегон. Фізична підготовленість обстежених жінок поліпшилась за тестами «Піднімання тулуба з положення лежачи в положення сидячи за 1 хвилину» на 19,09%, «Згинання та розгинання рук в упорі лежачи» на 18,91%, «Присідання на двох ногах» на 30,23%, «Нахил корпусу вперед з положення стоячи на гімнастичній лаві» на 19,04%, «Нахил корпусу вперед з положення сидячи на гімнастичному килимку» на 16,52%.

Отримані нами результати дозволили констатувати ефективність запропонованої методики занять з силової аеробіки, яка сприяла поліпшенню фізичного розвитку та фізичної підготовленості жінок середнього віку, що у свою чергу має позитивний вплив на функціонування дихальної, нервової, серцево-судинної систем, стан опорно-рухового апарату обстежених, підвищення мотиваційної складової до регулярних занять руховою активністю за силовою та аеробною спрямованістю тренувань.

Література:

1. Калашников Д. Г. Теория и методика фитнес-тренировки. Москва: Учебное пособие персонального тренера, ООО «Франтера», 2003. 182 с.
2. Кузнецов А. Анатомия фитнеса. Москва: Феникс, 2008. 224 с.
3. Одинцова И. Б. Аэробика и фитнес. Современные методики. Москва: Эксмо, 2003. 160 с.

FILOLOGIA

Новиков А.О., д. філол. н., професор,
завідувач кафедри української мови,
літератури та методики навчання.

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

З ІСТОРІЇ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО СТАЦІОНАРНОГО ТЕАТРУ МИКОЛИ САДОВСЬКОГО

У липні 2021 року виповнюється 165 років від дня народження видатного українського актора Миколи Садовського (Тобілевича) – одного з найвідоміших українських акторів кінці ХІХ – початку ХХ ст. Проте не менш відомий митець і як засновник першого українського стаціонарного театру.

До початку ХХ ст. на теренах підросійської України, як відомо, не було національних стаціонарних театрів. Багато в чому визначальним і якоюсь мірою поворотним для подальшого розвитку українського сценічного мистецтва стає 1907 р. – рік початку функціонування постійного театру М. Садовського в Києві. До цього українські трупи не мали змоги подовгу виступати в одному місті, хай і великому, позаяк це потребувало постійного оновлення репертуару, що в умовах жорстокої цензури до нових українських п'єс, а також заборони виставляти перекладні твори, було практично нереальним. А головне – в ту добу на теренах Наддніпрянщини не дозволялося створювати стаціонарні українські театри. Дещо легше вирішити цю проблему стало під час першої російської революції, коли захитались устої імперії, повіяв вітер перемін і стало можливим деякі речі робити явочним порядком. Саме так і поступив Садовський.

Садовський прагнув створити трупу на кшталт Московського Художнього театру. За словами одного з учасників цих подій І. Мар'яненка, митець ставив собі за мету передусім «боротися з засміченням українського

репертуару мотлохом різних доморощених драматургів, що писали “під Кропивницького” та “під Старицького” і культивували найпримітивнішу “горілчано-гопачну” мелодраму». Іншим пріоритетом труп було «піднесення культури акторської гри та акторського слова. На той час це був єдиний український театр з такими прогресивними завданнями» [2, с. 145].

Садовський волів набрати у свою трупу якомога більше молоді. Чимало таких виконавців він віднайшов у Ніжині серед місцевих аматорів, якими керувала М. Заньковецька, а також у Полтаві – одному з основних осередків аматорського руху. До свого колективу митець запросив також кілька досвідчених артистів. Окрім того, до трупи увійшли М. Заньковецька (як одна із керівників), Г. Борисоглібська, О. Полянська, Ф. Левицький, І. Загорський, І. Мар’яненко, С. Паньківський, А. Герцик, О. Петляш, І. Ковалевський, Ю. Милович, Г. Березовський та ін. Згодом до них приєднався й Лесь Курбас.

Розпочав свої виступи новостворений колектив 1906 р. в Полтаві, потім поїхав із гастроллями до Миргорода, Ромен, Ніжина, Житомира, Могилева, Кам’янець-Подільського. А на першому тижні Великого Посту, тобто на початку 1907 р., прибув до Києва, де Садовському на тривалий термін удалось орендувати приміщення театру «Товариства грамотності».

Репертуар трупи складався як із класичних українських творів (І. Котляревського, С. Гулака-Артемовського, М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, І. Франка), так і п’єс сучасних авторів – апологетів нової європейської драми. Йдеться передусім про драматургію Лесі Українки («Камінний господар»), В. Винниченка («Брехня»), Л. Старицької-Черняхівської («Гетьман Дорошенко»). Крім того, у театрі Садовського виставлялася російська й зарубіжна класика, що для тогочасних українських труп було справжнім новаторством, оскільки раніше українською мовою їх грати було заборонено.

Серед перших постановок світових шедеврів був гоголівський «Ревізор» (1907). За словами Садовського, «це був той іспит, що його український театр повинен був скласти перед очима всієї публіки на право стати... з високо

піднесеною головою серед усіх європейських театрів» [2, с. 164]. Роль Городничого виконував сам режисер. Ганни Андріївни (дружини Городничого) – О. Полянська, Марії Андріївни (їхньої доньки) – О. Петляш, Хлестакова – І. Мар'яненко, Бобчинського – І. Загорський, Добчинського – І. Ковалевський.

Напередодні спектаклю, згадує І. Мар'яненко, серед театралів ходили розмови: «Ну, можна припустити городничого, його родину, чиновників... але щоб Хлестаков, який приїхав з Петербурга, розмовляв українською мовою – це номер!» [2, с. 158].

Утім, театр успішно здав цей нелегкий іспит. Гра, що йшла у звичній реалістичній манері, була настільки високохудожньою, що глядачі забули, якою мовою виконується вистава. До того ж, на думку знавців театрального мистецтва, у постановці Садовського «було багато нового й цікавого» [2, с. 160].

1909 р., окрилена успіхом «Ревізора», трупа здійснює постановку комедії Олександра Островського «Доходное место», яка в перекладі М. Садовського одержала назву «Тепленьке місце». Це був другий іспит, який успішно здав колектив. Окрім того, силами акторів Садовського були поставлені такі п'єси, як «Галька», «Сільська честь», «Євреї» Є. Чирікова, «Забавки» А. Шніцлера, опера «Катерина» (за Шевченком) М. Аркаса, музична комедія «Енеїда» (музика М. Лисенка, текст М. Садовського) та ін.

Доречно зауважити, що ціни у театрі Садовського були вельми демократичні, особливо на вранішні вистави, котрі влаштовувались у неділю та святкові дні. Кращі місця у партері на такі спектаклі коштували всього по 50 коп., не говорячи вже про галерею, куди квиток можна було придбати за п'ятак. Так митець намагався прилучити до національної культури якомога ширше коло глядачів із найбільш бідніших верств населення – передусім студентів і гімназистів, а також робітничу молодь, що згодом дало свої позитивні результати. Вранішні вистави проходили зазвичай із аншлагом. У такий спосіб театр Садовського не тільки виховував у публіки (в тому числі майбутньої

української інтелігенції) добрий естетичний смак, а й сприяв пробудженню національної самосвідомості.

Важливою подією в культурному житті України стало святкування 15 січня 1908 р. в театрі Садовського 25-річного ювілею артистичної діяльності М. Заньковецької. «Сцена була засипана квітами і заставлена подарунками, – згадує І. Мар'яненко. – Безліч привітальних телеграм надійшло з усіх кінців не тільки України, але й великої Росії» [2, с. 139]. Це був, по суті, підсумок творчого шляху всього нового українського театру, народження якого майже збігається з початком артистичної кар'єри примадонни.

У січні 1919 р., напередодні зайняття Києва більшовиками, Садовський разом з основною частиною трупи покидає місто. Спочатку театр переїхав до Вінниці, а потім до Кам'янець-Подільського, де перебував майже упродовж року. У Кам'янець-Подільському виставлялися в основному спектаклі за українською класикою. З нових творів репрезентована була лише вистава за п'єсою С. Васильченка «Куди вітер віє». Відносно спокійне життя акторів закінчилося на початку 1920 р., коли під натиском більшовиків армія Симона Петлюри змушена була відступити на територію Польщі. Нелегке рішення переїхати в Галичину приймає й Садовський, однак більша частина акторського колективу не підтримала свого керівника. До Станіслава (тепер Івано-Франківськ) Садовський приїхав лише з невеличкою групою своїх однодумців. Тут актори виступали упродовж квітня й травня, а у червні переїхали до Тернополя, де з великим успіхом зіграли низку творів І. Карпенка-Карого – «Мартина Борулю», «Сто тисяч», «Безталанну», «Бурлаку». Потім трупа деякий час виступала у Тарнові, а згодом попрямувала до Львова. І тут колектив розпався вже остаточно [1, с. 169].

Так після успішної чотирнадцятилітньої діяльності першокласний театр Миколи Садовського припинив своє існування. Значення його для подальшого розвитку вітчизняного театрального мистецтва важко переоцінити, оскільки цей колектив виробив важливі естетичні принципи, започаткував високохудожні мистецькі традиції, суттєво розширив національний репертуар.

Усе це послужило надійною основою для створення й функціонування нових українських театральних колективів.

Література:

1. Василько В. Микола Садовський та його театр. К.: Державне видавництво образотворчого мистецької і музичної літератури УРСР, 1962. 230 с.
2. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру. Зустрічі, творча праця. К.: Мистецтво, 1953. 184 с.
3. Садовський М. К. Мої театральні згадки. К.: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літератури, 1956. 203 с.

Усок О.В., спеціаліст вищої категорії,
викладач української мови та літератури
Відокремлений структурний підрозділ
«Професійно-педагогічний фаховий коледж
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка»

ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ

У походженні мови чільну роль відіграють звуки, позаяк людське мовлення формувалося з початком їх виникнення.

У поетичному тексті відбувається постійна взаємодія звуків і значень. І. Франко зауважує: «Коли поет береться малювати, він робить це не фарбами, а торкає наші різні чуття, викликає в душі образи різнорідних значень, але так, щоб вони тут же зливалися в одну органічну й гармонійну цілість» [3].

Виокремимо термінологію сучасної поетичної фонетики [1].

Звукопис – система, де в художньому, насамперед поетичному, мовленні, головним інструментом є звук, що допомагає створити звуковий образ: *В моїм серці і бурі, і грози, Й рокотання – ридання бандур; Тінь там тоне, тінь там десь (П. Тичина).*

Звуковий повтор – фонетичне явище, використання якого дає змогу з'ясувати звуко-смислову подібність, оскільки відбувається посилення семантичних властивостей звука, що повторюється: *...То іволга у пісні їх дзвенить, То хлопчик, друзів кличучи, свистить, То соловейко розсипає трелі, То колесо немазане скрипить (М. Рильський).*

Звуковий образ – це поетичний образ, що створюється шляхом звукових та лексико-семантичних асоціацій. Їх викликають багаторазові різноманітні повтори, наприклад, слів або їх частин: *Пропало, пройшло, пролетіло (І. Драч).*

Звукові конотації – це додаткові до лексичного значення, що виникають у поетичному тексті завдяки актуалізації звукових повторів. Звукові конотації

іноді виконують роль звуконаслідування (М. Вінграновський «Почапали каченята»), образотворчу (М. Вінграновський «Приспало просо просеня») і стилетвірну (І. Драч «Бабусенція», «Балада про мою дівчину»).

У «Словнику тропів і стилістичних фігур» [2, с. 17] знаходимо й інші, не менш значущі, терміни, використання яких, на нашу думку, сприяє насиченню поетичних текстів певними фоносемантичними формулами.

Анаклаза – стилістична фігура фонічного підпорядкування, що утворюється шляхом звуконаслідування: *Чарочки дзінь-дзінь... Вип'єм та й амінь. Потім буки в руки – Згинь, враже, згинь! (М. Вороний).*

Анафора, або Єдинопочаток, – повторення на початку поетичних рядків звуків, слів чи словосполучень із метою посилення їхнього звучання: *Буду я навчатись мови золотої У трави-веснянки, у гори крутої, В потічка веселого, що постане річкою, В пагінець зеленого, що зросте смерічкою (А. Малишко).*

Гемінація, або Редуплікація, – часткове або повне повторення кореня, основи або цілого слова з метою експресивного насаження думки: *Чужа душа – то, кажуть, темний ліс. А я скажу: не кожна, ой, не кожна! Чужа душа – то тихе море сліз. Плювати в неї – гріх тяжкий, не можна (Л. Костенко).*

Епіфора – повторення слів та словосполучень у кінці віршованих рядків чи прозових абзаців. Характерна для народних пісень: *Ой там за Дунаєм, Та за тихим Дунаєм Молодець гуляє. Молодець гуляє, Та молодець гуляє...*

Оказіоналізм – нове слово або поєднання кількох слів, утворених за стилістичними нормами, що існують, проте не належить до загальноновживаних (не зафіксоване у лінгвістичних словниках) [1]. З його допомогою мислення набуває смислових відтінків, а мовлення стає індивідуально виразним та неповторним: *Ходять по квітках, по росі, Очима чесними Христовоскресними Поєми тчуть, А сонця, сонця в їх красі Не чуть (П. Тичина).*

Отже, звуком започатковано виникнення людської мови й мовлення, що вдосконалювалися протягом тисячоліть. Людина прагнула до краси не тільки в побуті, а й у мистецтві, зокрема поетичному. На літературну арену вийшли

митці, які, формуючи звукову мову власних художніх творів, надавали звукам образності й експресивності.

Література:

1. Кабиш М. Ю. Звуковий повтор як фоностилістичний прийом пошуку змісту у поетичних текстах початку ХХ століття. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 5 : зб. наукових праць /* За ред. академіка Л. І. Мацько. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 117–122.
2. Словник тропів і стилістичних фігур. Автор-укладач В. Ф. Святовець. К. : ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
3. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Твори: 20 т. К., 1955. Т. 16. С. 281.

Олійник Е.В., канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови та славістики,
Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ З'ЯСУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У сучасному мовознавстві дослідження новітніх тенденцій наукової мови перебувають в активній фазі, що безпосередньо пов'язано з інтенсивністю процесів міжкультурної наукової комунікації.

Одним із ресурсів, що допоможе досягнути специфіку синтаксичної організації наукового дискурсу, є з'ясувальні складнопідрядні конструкції. Незважаючи на те, що досліджувані структури є найпоширенішим різновидом складнопідрядних речень, сьогодні немає монографічних описів щодо їх функціонування в науковому стилі сучасної української мови. Оскільки лексико-граматичні особливості з'ясувальних складнопідрядних конструкцій цілком залежні від сфери вживання, тому їх опис буде доречним у межах певного стилю, в нашому випадку – наукового, що дозволить зробити внесок у розвиток теорії наукового дискурсу.

Мета роботи – визначити й описати роль з'ясувальних конструкцій як засобу введення чужого мовлення в науковому дискурсі.

З'ясувальні складнопідрядні речення є надзвичайно чутливими щодо сфери вживання, і тому можуть розглядатися як продукт взаємодії лексико-синтаксичних властивостей і системи факторів, характерних для певної функціональної сфери.

Основними факторами, що зумовлюють особливості функціонування синтаксичних конструкцій у науковому дискурсі, є специфічні відношення між адресантом і адресатом та пов'язана з ними полідискурсивність наукового тексту.

Найбільш поширеним способом експлікації полідискурсивного зв'язку в науковому тексті є експліцитне введення в нього чужого мовлення.

Визначальну роль у цьому процесі відіграють з'ясувальні складнопідрядні речення. Двочастинна структура з'ясувальних конструкцій уможлиблює особливий характер зв'язків у тексті: головна частина речення стає введенням позатекстового фрагменту, а підрядна – забезпечує наявність чужого тексту, при цьому головна частина може не тільки вводити чуже мовлення, а й давати йому оцінку, наприклад: *С.Б. Гавриш **правильно вважає, що** мова в даному випадку іде не про суспільні відносини, а про належну поведінку даної особи в кожному випадку відповідно до вимог загальної норми [2, 69]; Експериментально **доведено, що** кремнієві добрива в ґрунті забезпечують поглинання рослинами фосфору з важкодоступних форм фосфатів, за їх використання зменшується хімічне зв'язування фосфору ґрунтом, здійснюється позитивний стимулюючий вплив на розвиток кореневої системи рослин, швидкість їх росту, продуктивність та стресостійкість [1, 58].*

Отже, складнопідрядні з'ясувальні речення можуть установлювати міжатекстові відношення, формуючи полідискурсивність. У науковому дискурсі це пов'язано з особливостями відношень між адресантом і адресатом, тобто чужі тексти підібрані з урахуванням такої мети як формування наукової компетенції, коли знання наукових персоналій і особливостей їх взаємодії складає важливу основу для розуміння сучасної наукової методології.

Складнопідрядні з'ясувальні речення в науковому дискурсі постають найзатребуванішим засобом уведення чужої мови. Це зумовлено тим, що їх лексико-синтаксичні властивості надають великих можливостей для використання різних форм свого і чужого слова.

Література:

1. Агроекологічний журнал: наук.-теор. журнал / гол. ред. О. І. Фурдичко. Київ, 2018. №1. 183 с.
2. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2006. 573 с.

Троша Н.В., к. філол. н.,
старший викладач кафедри української мови,
літератури та методики навчання
*Глухівський національний педагогічний
університет ім. О. Довженка*

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ЩОДЕННИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Знайомлячись із письменницькими щоденниковими записами, ми маємо можливість спостерігати за процесом формування світогляду автора. У щоденниках по-особливому розкриваються риси характеру того чи іншого митця, його художньо-естетичні пошуки, особиста доля, громадянська позиція, глибина інтелекту тощо.

Незважаючи на різні роки написання, різний об'єм матеріалу, різну форму викладу, провідні ідеї, тематика й проблематика дещо перегукуються у В. Винниченка, О. Довженка, О. Гончара. Видатні сини українського народу не могли стояти осторонь суспільних і політичних проблем, хвилювалися за долю своєї Батьківщини, намагалися покращити становище, яке займала Україна в світі у різні епохи. Провідною у щоденниках є думка про збереження історичної пам'яті, виховання національної ідентичності й патріотизму.

В. Винниченко у своєму «Щоденнику» відобразив уявлення про оточуючий світ, цінності, потреби, інтереси, емоції, стани; зафіксував проекти, плани, що їх прагнув реалізувати, зокрема, у суспільній діяльності. Ідейно-тематичними домінантами «Щоденника» (1911–1925) є досягнення особистого та всезагального щастя, переосмислення моралі на шляху до щастя; самоспостереження та самоаналіз як передумови самовдосконалення.

У Довженковому «Щоденнику» можна віднайти чимало роздумів про історичне минуле нашої країни. Основними категоріями семантичного простору щоденникових записів є «людина», «простір» і «час». Автор використовує різноманітні цитати, алюзії, ремінісценції на історичну тему.

Відтак, його «Щоденник» можна розглядати як невичерпне джерело для вивчення літературної спадщини митця ще й під цим кутом зору, що спонукає нас до більш детального дослідження цього безцінного документа епохи.

Щоденникові записи О. Гончара характеризуються екзистенційним спрямуванням, прагненням до втілення внутрішньої свободи, пошуками сенсу людського життя, власною системою моральних переконань. У «Щоденнику» сконденсовано й документально відтворено трагічну долю його покоління, містячи переживання молодого українського інтелігента, процес становлення якого припав на роки війни.

Спільним спонукальним мотивом до ведення щоденникових записів у В. Винниченка, О. Гончара та О. Довженка була потреба вести діалог. А при обмеженні свободи спілкування на заборонені теми внаслідок цілого ряду суб'єктивних причин єдиним виходом було занотовування власних думок до записних книжок. При цьому оприлюднення таких матеріалів у перспективі не передбачалося. А тому ці нотатки сповнені відвертості, правдивості оповіді, щирості людських інтимних переживань і почуттів.

Схожими є щоденники усіх трьох митців і за призначенням або функцією. Вони виконують роль самоаналізу, самонавчання, фіксування пам'яті про самого себе й епоху, в яку жили й творили. Щоденник став для них своєрідною додатковою формою для самореалізації. Адже вести щоденник означає займатися письменницькою діяльністю. Варто зауважити, що письменницьким щоденникам ХХ століття властиві спільні естетичні категорії: правдивість, простота, хронологічність, фрагментарність, звичайність, щирість.

Література:

1. Винниченко В. Щоденник. Т. 1. (1911–1920) / ред., вступна стаття і примітки Григорія Костюка. Едмонтон – Нью-Йорк, 1980. 590 с.
2. Гончар О. Т. Щоденники : У 3-х томах (1968–1983) / упор., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар. К. : Веселка, 2003. Т. 2. 607 с.
3. Довженко О. П. Щоденникові записи, 1939–1956 = Дневниковые записи. Харків : Фоліо, 2013. 879 с.

Вискушенко С.А., к.філол.н.,
доцент кафедри англійської філології та перекладу,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ТВАРИННИЦТВА

В англійській фаховій мові тваринництва можна виділити різні за обсягом і структурою групи слів, об'єднані семантично та функціонально на основі зв'язку предметів і явищ дійсності, які вони позначають, що мають назву – лексико-тематичні групи. Варто відзначити, що розподіл лексичних одиниць за тематичними групами дасть уявлення про основні, найбільш істотні сфери сучасного тваринництва, які фігурують під час спілкування фахівців.

Таким чином, було виокремлено такі лексико-тематичні групи: 1) **назви наук, галузей, видів і підвидів тваринництва**, наприклад, *zootechny* (зоотехнія), *box hive beekeeping* (колодне бджільництво), *dairy science* (молочна справа), *stockbreeding* (скотарство), *veterinary science* (ветеринарія); 2) **назви осіб за професією**, наприклад, *breeder* (селекціонер), *impounder* (загонщик скота), *poultryman* (птахівник), *poultry producer* (птахівник, який займається виробництвом м'ясної птиці), *suckled calf producer* (постачальник молодих телят, які вирощені на підсосі), *table-poultry producer* (птахівник, який займається виробництвом м'ясної птиці), *zootechnician* (зоотехнік); 3) **назви тварин, їх видів, порід і груп**, наприклад, *Bronze* (бронзова порода індичок), *calf* (теля у віці до 1 року), *lapan* (кастрований кріль), *rip* (стара кобила), *squeaker* (порося), *stag* (кабан, кастрований після появи в нього вторинних статевих ознак), *stirk* (теля у віці від 6 місяців до 2 років), *white egg breed* (порода курей, які несуть яйця з білою шкарлупою), *beast* (стадо, pl. скот на забій), *flock* (отара (овець)), *stud* (племінне стадо, табун племінних коней); 4) **назви анатомії та фізіології тварин**, наприклад, *bill* (клюв), *bladebone*

(лопатка), *carcass* (туша), *cartilage* (хрящ), *crest* (хохолок у птиці), *snood* (сережка (у індиків)), *stomach* (шлунок); 5) **назви хвороб, їх симптомів, збудників і шкідників**, наприклад, *ameba disease* (амебіаз бджіл), *blepharitis* (запалення повік), *bloodworms* (гельмінти, які паразитують у крові тварини), *lax* (понос), *Nosema disease* (нозематоз бджіл), *swine fever* (чума свиней), *virus* (вірус); 6) **назви господарських приміщень, місць і засобів утримання тварин**, наприклад, *byre* (хлів, корівник), *cheese dairy* (сироварня), *chute* (загін для великої рогатої худоби), *cow alley* (прохід для корів (у корівнику), *fodder store* (склад кормів), *slaughterhouse* (бійня, різниці), *stalling* (огорожа стійл), *broiler battery* (кліткова батарея для вирощування бройлерів), *cattle-leader* (носове кільце), *calf weaner* (пристрій для випоювання телят), *comforter* (соска), *honey jar* (тара для меду), *stubber* (машина для видалення пеньків (пір'я)); 7) **назви кормів**, наприклад, *bleaching feed* (відбілюючий корм (для птиці)), *brockage* (рідкий корм), *corn feed* (кукурудзяний корм), *creep feed* (підгодівля для молодняка), *keep* (підніжний корм, фураж), *pulldown* (грубий корм з листя кукурудзи); 8) **назви продуктів тваринництва**, наприклад, *abatis* (пташині патроха), *buttermilk* (пахта), *evaporated milk* (згущене стерилізоване молоко (без цукру)), *fleece* (шерсть, вовна, руно), *lard* (топлений свинячий жир); 9) **назви процесів, дій, станів**, наприклад, *banding* (кільцювання), *bellow* (ревіти, мукати), *branding* (таврування), *sackle* (кудахкати, гелготати), *chew* (жувати), *dip* (купати скот у дезінфікуючому розчині), *hide* (здирати шкуру), *mating* (схрещування, спарювання), *stubbing* (видалення пеньків), *tend* (пасти (овець)), *hyperthyroid state* (стан гіперфункції щитовидної залози), *diseased* (вражений хворобою), *dormant state* (стан спокою); 10) **назви ознак/властивостей**, наприклад, *dehorned* (позбавлений рогів), *fur-bearing* (шкурковий (напр. про породу кролів)), *herded* (який утримується в стаді), *mossy* (мертвий (про роги)), *pedigree* (чистопородний), *white-footed* (у білих “панчохах” (про коня)); 11) **назви величин, одиниць вимірювання**, наприклад, *inch* (дюйм), *kilogramme* (кілограм), *meter* (метр), *percent* (відсоток), *pound* (фунт); 12) **назви методів і технік**, наприклад, *Babcock method* (метод Бабкока (метод

визначення жиру в молоці), *bloodless method* (метод закритої (безкровної) кастрації), *cage method* (спосіб кліткового утримання), *free-range method* (спосіб лагерного (пасовищного) утримання), *intensive fattening* (метод інтенсивного утримання), *uterine method* (метод маточного запліднення).

Таким чином, лексичний склад англійської фахової мови тваринництва є доволі складним утворенням, а розподіл та опис лексичних одиниць за тематичними групами має прикладне значення як обов'язкова передумова унормування термінології відповідної фахової мови.

Література:

1. Вискушенко С. А. Фахова мова тваринництва: лінгвокогнітивний і комунікативно-функціональний аспекти (на матеріалі британського варіанта англійської мови): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Херсон. 2012. 267 с.
2. Словник сільськогосподарської термінології / [за ред. П. О. Сабалдир]. К. : ОНТБУ, 1931. 392 с.
3. Academic Dictionary of Agricultural Science / [edited by Ajay Kumar Ghosh]. Delhi : Isha Books, 2005. 360 p.
4. Advanced Learner's Dictionary of Agriculture / [team of experts]. Delhi : Anmol Publications Pvt. Ltd, 2000. 266 p.
5. Concepts' Dictionary of Agricultural Sciences : [second edition] / [I. C. Gupta, S. K. Gupta]. New Delhi : Concept Publishing Company, 1992. 500 p.
6. Dictionary of Agriculture : [second edition] / [Peter Collin Publishing Staff, edited by Alan Stephens]. Peter Collin Pub Ltd, 1997. 288 p.
7. Dictionary of Agriculture : [third edition] / [text production and proofreading H. Bateman, S. Curtis, K. McAdam]. London : A & C Publishers Ltd, 2006. 280 p.

Клейменова Т.В., к. філол. н., старший викладач

кафедри української мови, літератури

та методики навчання

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА ЦИКЛУ НОВЕЛ «СЕЛО ЗА ВІЙНИ»

МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

Марко Черемшина (Іван Семанюк) (1874–1927) – представник української літератури кінця XIX – початку XX ст., глибокий знавець селянського життя і побуту, один із авторів прози про Першу світову війну і її трагічні наслідки.

У збірці «Село вигибає. Новели з гуцульського життя» (1926) письменник розкрив трагедію народу під час воєнного лихоліття. Уміщені в ній вісім антивоєнних новел об'єднані в цикл «Село за війни». Жанрові особливості цього циклу дозволили літературознавцям назвати його «новелістичною повістю» (І. Денисюк, О. Засенко), «частини якої об'єднуються темою, часом і місцем дії, спільністю деяких персонажів і творчо-стильовими особливостями» [2, с. 154]. Об'єктом художнього зображення в ній стало життя гуцульського села в умовах війни, його винищення та вимирання.

Цикл «Село за війни» має чітко продуману композицію. Новела «Село потерпає» становить його експозицію. Персонажі твору, вчорашні господарі, змушені евакуюватися і відчують себе вигнанцями на рідній землі. «Перші стріли» – зав'язка конфлікту, адже село вже відчуло на собі жорстокість цісарського війська. Йдеться тут і про формування загонів Українських Січових Стрільців. Новели «Поменник», «Бодай їм путь пропала!», «Зрадник», «Йордан» – розвиток дії. Автор зосереджує увагу читача на образі війни-руйнівниці і її фатальному впливі на селянство. Кульмінацію становить новела «Після бою», де зображено страшні картини масових смертей. Відповідно, твір «Село вигибає» – розв'язка. Митець відтворив спустошення цілого села, через яке проходила лінія фронту. Люди гинули від ран, голоду, хвороб. Епізод

очікування смерті останніх мешканців села в трупарні на цвинтарі вражає безвихідністю і трагізмом.

Центральним персонажем циклу стала війна-руйнівниця, яка деморалізувала людей, була засобом наживи для панівних класів. Її жертва – село, яке О. Гнідан означила як «оригінальний і багатогранний метонімічний образ», спільний для всіх новел циклу [1, с. 93]. Контрастними образу села є австро-цісарська армія і лихвар зі споживацькою філософією Дзельман, який збагачується на народному горі.

Подібно до О. Кобилянської, В. Стефаника, І. Садового, Д. Макогона та інших західноукраїнських митців, Марко Черемшина відтворив картини розправи цісарських вояків над мирними жителями, яких звинувачували в зраді, шпигунстві. Зокрема, письменник зобразив, як звичайна дрібниця (порушення заборони запалювати свічки, що сприймалось як знак ворогам («Перші стріли»)), наявність у хатах поминальних книжок із зображенням православного хреста замість католицького («Поменник»)) призводила до загибелі невинних людей.

Проблематика збірки «Село вигибає. Новели з гуцульського життя» безперечно пов'язана з війною, яка приносить людям голод, страждання, смерть, сприяє деморалізації. Відтворюючи картини війни, Марко Черемшина протиставляє справжню та ілюзорну зраду («Зрадник», «Бодай їм путь пропала!»), акцентує увагу на стихійних змінах політичних сил у селі («Бодай їм путь пропала», «Село потерпає»), зображує війну як руйнівницю сімейних цінностей (ця проблема наявна в усіх антивоєнних новелах), осиротіле без чоловіків-господарів село та збірний образ беззахисного жіноцтва («Поменник»). Автор порушив і питання наслідків війни: винищення села, здирництво, мародерство («Після бою», «Село вигибає»), фізичне каліцтво вояків, доля «втраченого покоління» (образ Петра в новелі «Село вигибає») та ін.

Для розкриття злочинної по відношенню до людини сутності війни Марко Черемшина використав різноманітні художні засоби. Зокрема, «олюднений» пейзаж у новелах є повноправним персонажем: «Питається

бистра ріка темного ліса, де поділося село? Питаються гори вітру буйного, чи розжене всю тугу з-понад села?» [3, с. 133]. Функції пейзажу – розкриття душевних станів людини, емоційний вплив на читача, вираження антивоєнної авторської позиції, символізація образів. О. Гнідан слушно виділила у творах Марка Черемшини вкраплені в пейзаж образи-символи, які відтворюють багатолікості війни, – чорної птахи, зграї ворон, чорного ворона; метонімічні образи: «луни», землі, вільшини [1, с. 84].

Письменник майстерно володів виразною, багатою психологічним і філософським змістом художньою деталлю. Часто такими деталями є образи, мікрообрази («окян» (бінокль), чорний ворон, тиша, сміх тощо), які автор використав як засіб унаочнення певного явища та джерело емоційності.

Гуцульські діалектизми надали творам письменника особливої поетичної чарівності, стали одним із важливих додаткових художніх засобів відтворення образів гуцулів, природи, передачі думок і настроїв персонажів.

Таким чином, жанрово-стильова специфіка, композиція, спільна тематика й проблематика, наскрізний образ села дали підстави дослідникам назвати цикл новел «Село за війни» Марка Черемшини «новелістичною повістю». Її образна структура є виразною і художньо довершеною. Для розкриття психології епохи, мотивів поведінки, переживань і почуттів персонажів письменник використав багатий арсенал художніх засобів: «олюднений» пейзаж, гуцульські діалектизми, художню деталь, полілоги, діалоги, внутрішнє мовлення та ін.

Література:

1. Гнідан О. Д. Марко Черемшина: Нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1985. 167 с.
2. Засенко О. Є. Марко Черемшина. Життя і творчість. К. : Дніпро, 1974. 133 с.
3. Черемшина Марко. Новели. Посвяти Василеві Стефанику. Ранні твори. Переклади. Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія. Листи / Вступ. стаття, упоряд. й приміт. О. В. Мишанича; Ред. тому В. М. Русанівський. К. : Наук. думка, 1987. 448 с.

NAUKI EKONOMICZNE

Макушок О.В., к.е.н., доцент кафедри маркетингу

Рибчак О.С., к.е.н., доцент кафедри технологій

харчових продуктів

Уманський національний університет садівництва

МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

В наукових дослідженнях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених відсутній комплексний підхід до вирішення питань управління маркетинговою діяльністю закладів ресторанного господарства. Окремі напрями розвитку концепції здійснення маркетингової діяльності закладів ресторанного господарства в сучасних умовах господарювання відображаються в наукових економічних дослідженнях таких вітчизняних учених, як Архіпов В.В. [1], Гузар У., Загоруй М. [2], Дьяков С. А., Шаталова Е. Н. [3], Жегус О.В., Михайлова М.В. [4] та ін.

Використання маркетингового аналізу у діяльності підприємств ресторанного харчування є найважливішою умовою їх успішного функціонування, вони практично орієнтовані на ринок ресторанних послуг. Саме він диктує підприємствам основні параметри виробничого процесу. Підприємства ресторанного господарства, у свою чергу, здійснюють зворотний вплив на ринок за рахунок своєї виробничо-комерційної діяльності та реклами. У зв'язку з цим сфера ресторанного господарства є одним з найбільш привабливих об'єктів маркетингових досліджень, а вивчення ринку ресторанного бізнесу як основа ухвалення рішень підприємствами харчування являє собою актуальність дослідження. при залученні інвестиційних коштів.

Одним із прогресивних методів проведення маркетингового аналізу на ринку ресторанних послуг є застосування діджитал інструментарію. З метою оцінки сучасного стану використання цифрових технологій у ресторанному бізнесі нами було проаналізовано інформацію, надану на американському сайті TripAdvisor, який користується величезною популярністю в Україні через свою

доступність для користувачів. Цей сайт безкоштовний та використовує принцип «контенту користувача», тобто інформаційного наповнення носія, створеного споживачами.

Відгуки, розміщені на інтернет-порталі (наприклад, TripAdvisor), надають корисну інформацію потенційним клієнтам. Як результат, споживач може переглядати меню, замовити або залишити відгук про будь-яку фірму громадського харчування через віддалений доступ. Відгуки, які залишилися там, можуть вплинути на ставлення споживачів до товару чи послуги конкретного підприємства громадського харчування, і, як результат, на рейтинг самої компанії. Більшість клієнтів ресторану можуть написати відгук лише тоді, коли у них є сильні позитивні чи негативні враження. Ці враження, швидше за все, пов'язані з такими факторами, як якість їжі, рівень обслуговування та співвідношення ціни та якості товару. Ці показники є критеріями оцінювання регіональних закладів громадського харчування на веб-сайті TripAdvisor.

Отже, проведення маркетингового аналізу з допомогою діджиталізації стимулює власників ресторанів розглядати свій бізнес як клієнтоорієнтовану систему, що працює в умовах конкуренції і динамічних ринкових змін і передбачає підбір маркетингових інструментів на основі реальних результатів досліджень потреб цільової аудиторії ресторанного закладу.

Література:

1. Архіпов В.В. Організація ресторанного господарства: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури; Фірма «Інкос», 2007. 280 с.
2. Гузар У., Загоруй М. Маркетинг у готельно-ресторанному бізнесі. URL:http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/25386/1/STRIG_2020_05_18-21.pdf (дата звернення: 01.02.2021).
3. Дьяков С. А., Шаталова Е. Н. Маркетинг в ресторанном бизнесе // Международный научный журнал «Символ науки», 2016. № 6. С. 316-318.
4. Жегус О.В., Михайлова М.В. Особенности комплекса маркетингу підприємств ресторанного господарства URL:<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4357/1/Zegus.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).

Короленко Р.В., к.е.н., доцент

Потапчук А.В., здобувач другого (магістерського) рівня освіти

Криворізький національний університет

МЕНЕДЖМЕНТ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

Сучасна банківська діяльність належить до однієї з найризикованіших сфер економіки. Найважливішою проблемою у банківському секторі України є значне зростання в кредитному портфелі банківських установ обсягів простроченої заборгованості. На теперішньому етапі розвитку стрімке зниження якості кредитних портфелів банків призводить до збільшення витрат і, відповідно, у майбутньому до зниження прибутковості та рівня достатності капіталу банківської діяльності. Така тенденція вимагає від менеджменту банків ефективних управлінських рішень, адже їх головним джерелом доходів є отримання прибутку від проведення кредитних операцій. Таким чином, перед менеджментом банків повинно стояти одне з основних завдань, а саме ефективне управління кредитним портфелем банку.

Згідно з Глосарієм банківської термінології НБУ «кредитний портфель (credit portfolio) – сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до завдань визначеної банком кредитної політики» [1]. Варто зазначити, що кредитний портфель відображається в активі балансу позикодавця, а його вартість залежить як від суми основного боргу та відсотків, так і від середньої кредитоспроможності позик.

Внаслідок пандемії COVID-19, попит на кредитні ресурси як юридичних, так і фізичних осіб зменшився, навіть не зважаючи на поступове зниження відсоткових ставок. Таким чином, через слабкі кредитні стандарти, низький рівень управління, або слабкість в економіці, проблеми з кредитним портфелем історично були основною причиною банківських збитків і банкрутств.

Отже, ефективне управління кредитним портфелем має важливе значення для безпеки та надійності банку.

На нашу думку, управління кредитним портфелем - це процес, за допомогою якого мінімізуються ризики, властиві кредитному процесу. Менеджмент кредитного портфеля банку повинен визначити певні кроки, які здійснюватиме керівництво банку для виявлення та контролю ризиків протягом усього періоду кредитного процесу (рис. 1.1).

Рисунок 1 - Основні етапи управління кредитним ризиком банку

Найважливішим етапом є пошук дієвих методів управління кредитним ризиком банку. Варто зазначити, що ефективний менеджмент кредитного портфеля починається з контролю за ризиком окремої банківської позички, внаслідок цього всі методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи:

- 1) методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики;
- 2) методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

До першої групи методів належать:

- 1) аналіз кредитоспроможності позичальника (рейтингові методи, кредитний скоринг, система показників та CART);
- 2) аналіз та оцінка кредиту;
- 3) структурування позики;
- 4) документування кредитних операцій;
- 5) контроль за наданим кредитом та станом застави [2].

Особливістю вище перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки вони являють собою етапи процесу кредитування.

До методів управління ризиком кредитного портфеля банку належать:

- 1) диверсифікація та концентрація;
- 2) лімітування;
- 3) створення резервів;
- 4) страхування.

Таким чином, на тлі пандемії COVID-19, в умовах посиленої конкуренції та зниження попиту на кредитні ресурси, основним завданням для банківських установ є удосконалення напрямів управління кредитним портфелем, при цьому необхідним є постійний їх аналіз та знаходження нових шляхів щодо підвищення якості їх здійснення.

Література:

1. Глосарій банківської термінології Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734
2. Демчук Н. І. Менеджмент кредитного портфеля банку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2017. - Вип. 23(1). С. 154-157.

Святенко С.В., старший викладач

Потапчук А.В., здобувач другого

(магістерського) рівня освіти

Криворізький національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА ЗА РІВНЕМ ЛІКВІДНОСТІ

В сучасних умовах господарювання, особливо під час фінансової кризи, керівництву підприємства для прийняття ефективних управлінських рішень, дуже важливо мати уяву про його реальний фінансовий стан.

Одним з напрямків оцінки фінансового стану підприємства є аналіз ліквідності, в процесі якого активи підприємства порівнюються з пасивами.

В даній доповіді зосередимо увагу на активах підприємства. В економічній літературі усі активи підприємства поділяють на чотири групи в залежності від рівня ліквідності: високоліквідні, швидколіквідні, повільноліквідні, важколіквідні [1,2,3,4].

До першої групи (A1) відносять грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції.

До другої групи (A2) відносять готову продукцію, товари, векселі одержані, дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги та за розрахунками, іншу поточну дебіторську заборгованість та інші оборотні активи.

До третьої групи (A3) відносять виробничі запаси, поточні біологічні активи та незавершене виробництво.

Четверта група (A4) включає в себе підсумок першого розділу активу балансу, тобто необоротні активи.

Під ліквідністю активів розуміють їх здатність перетворюватися в грошову форму, тобто чим вища ліквідність певної групи активів, тим менше часу потрібно для їх перетворення в грошові кошти.

В той же час на практиці відсутні чіткі часові межі зазначеного процесу перетворення для кожної з груп активів, що призводить до спотворення реальної картини ліквідності підприємства.

На особливу увагу заслуговує така група активів, як готова продукція. Адже на одних підприємствах максимальні терміни реалізації готової продукції становлять декілька днів (наприклад підприємства харчової промисловості), а на інших – декілька місяців (підприємства машинобудівної, гірничо-металургійної галузі тощо). Відповідно готова продукція в першому випадку буде більш ліквідною ніж у другому.

Тому, ми вважаємо, що доцільно відносити активи підприємства до різних груп на підставі критеріального показника, який відображатиме швидкість перетворення відповідних активів у грошові кошти та матиме для кожної групи активів відповідні нормативні значення.

Даний підхід дозволить групувати активи підприємства за реальним рівнем ліквідності, тобто якщо, наприклад, готова продукція, згідно загальноприйнятого методу, відноситься до другої групи (A2), а термін її перетворення у грошові кошти перевищує нормативне значення для цієї групи, то її слід віднести до нижчої групи (A3) і навпаки.

Запропонована методика дозволить більш точно відображати реальний стан ліквідності балансу, та підприємства в цілому. Що, в свою чергу, позитивно впливатиме на ефективність управлінських рішень на підприємстві.

Література:

1. Ю.С. Цал-Цалко Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. - 2-е вид., перероб. і доп. - Київ: ЦУЛ, 2002. - 360 с.
2. Методология анализа финансового состояния предприятия: монография / И. А. Жулега; ГУАП.- СПб., 2006. – 235 с.:ил.
3. Носов П.Л. Сучасна класифікація оборотних активів / П.Л. Носов, Г.І. Купалова // Економіка і держава. – 2014. – № 7. – С. 43–46.
4. Чухно І.С. Визначення економічної сутності поняття «оборотні активи підприємства» / І.С. Чухно // Регіональна економіка. – 2014. – № 6. – С. 62–69.

EKOLOGIA

Ласло О.О., к.с.-г.н., доцент кафедри землеробства і агрохімії

Диченко О.Ю., к.с.-г.н., доцент кафедри екології ЗП та ЗД

Полтавський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМА КОНЦЕНТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЧНУ СТАБІЛІЗАЦІЮ АГРОЕКОСИСТЕМ

Нині особливої уваги потребує низка загроз для земель України, які пов'язані з екологічним станом агроєкосистеми, оскільки мають істотний вплив на умови існування людини та її здоров'я. Для аналізу ймовірного впливу на екологічний стан території концентрації земель сконфігуровано ареал, до складу якого входять адміністративні райони.

Процес концентрації земель в Україні відбувається за умов тотальної, антропогенно обумовленої трансформації агроландшафтів нашої країни. Основний чинник перетворення – надвисокий показник розорювання ґрунтів й інтенсивне використання їх у сільському господарстві.

Найбільших перетворень зазнали ландшафти із родючими ґрунтами та геоморфологічними умовами, сприятливими для ведення сільського господарства. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до активізації процесів деградації природних ландшафтів: зменшення площі ділянок із природною рослинністю або повної заміни природної рослинності (лісових і лучних біотопів) на агроугіддя; фрагментації природних оселищ і як результат - до втрати біорізноманіття території; замулення та деградації малих річок; зростання ерозійної небезпеки та деградації ґрунтового покриву, що виражається у погіршенні властивостей ґрунтів, зокрема - у руйнуванні їхньої структури, ущільненні, втраті гумусу та низки важливих для живлення рослин макро- і мікроелементів, забрудненні пестицидами та важкими металами.

Ризики деградації ґрунтів на великих за площею територіях є досить значними через високу чутливість ґрунтів ареалу концентрації земель до антропогенних навантажень (за даними Global Assessment of Human-induced Soil Degradation (GLASOD) [1].

Ідентифікувати реальний стан використання агроландшафтів та прослідкувати основні тенденції антропогенних змін в агроєкосистемі, пов'язаних із впливом концентрації земель на екологічний стан території, можна за допомогою аналізу даних щодо стану земного покриття (Land Cover). Ареал концентрації земель в Україні за умов, про які вже йшлося вище, характеризується надзвичайно високою часткою земель, які дешифруються як агроугіддя - близько 80% загалом, проте цей показник значно варіює у межах різних районів.

Одним із можливих негативних наслідків впливу концентрації земель на екологічний стан території є втрата верхнього шару ґрунту внаслідок водної ерозії є найбільш поширеним типом деградації ґрунту. Разом зі змивом верхніх шарів ґрунту втрачається значна кількість гумусу та поживних речовин, що призводить до збіднення ґрунту і зменшення його родючості [2]. Найінтенсивніші ерозійні процеси спостерігаються на крутих схилах.

Загалом позитивні зміни ландшафтного різноманіття стосуються практично всієї досліджуваної території, проте мають дисперсний характер і пов'язані із збільшенням частки екологічно стабілізуючих угідь у загальній системі землекористування.

Література:

1. Маруняк Є., Лісовський С., Голубцов О. та ін. Дослідження впливу концентрації сільськогосподарських земель на довкілля та суспільство в Україні. Київ: 2021. 36 с.
2. Ecological stabilization of urban ecosystems through landscape-ecological planning: methodological aspect. *WorldJournal*. Part 3. Bulgaria. 2020. P.121-126.

Ханнанова О.Р., к.б.н., доцент кафедри ботаніки,
екології та методики навчання біології,

Хілінська Т.В., асистент кафедри ботаніки,
екології та методики навчання біології,

Телятник Т.М., студентка

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ М. ПОЛТАВА ЗА РІВНЕМ СТЕРИЛЬНОСТІ ПИЛКУ РОСЛИН

У зв'язку з інтенсивним розвитком науково-технічного прогресу перед людством постає ряд екологічних проблем, у тому числі і забруднення атмосферного повітря. Для встановлення екологічного стану певної ділянки поряд із фізико-хімічними широко використовують фітоіндикаційні методи дослідження.

Нами здійснювалося визначення екологічного стану атмосферного повітря м. Полтава за допомогою *Taraxacum officinale* Wigg. Для цього було обрано такі модельні ділянки: Південний вокзал, вул. Сінна та с. Розсошенці (околиці міста). Для визначення загальної токсичності (або потенційної мутагенності) повітряного басейну застосовано тест «Стерильність пилку рослин» [1]. Хімічними і фізичними забруднювачами атмосфери індукуються стерильні (нежиттєздатні) пилкові клітини або новоутворення в пилку. Результатом дії полютантів є зміна фертильності пилку, що несприятливо позначається на життєздатності всієї фітопопуляції. Визначено середнє та відсоткове співвідношення життєздатних і стерильних зерен пилку для індикатора *Taraxacum officinale*. Для оцінки стану атмосферного повітря за рівнем стерильності пилку рослин використано умовний показник ушкодженості (УПУ) [2]. Згідно методичних рекомендацій «Обстеження та

районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів» [2] *Taraxacum officinale* у якості рослини-індикатора за стійкістю пилку до дії несприятливих екологічних факторів відноситься до другої групи – стійкі. Визначаємо рівні стерильності пилку на екологічно чистих ($P_{\text{комф.}}$) та максимально забруднених ($P_{\text{крит.}}$) територіях та розраховуємо умовний показник ушкодженості біоіндикатора для модельних ділянок (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика досліджуваних пилкових зерен *Taraxacum officinale* на модельних ділянках м. Полтава

Модельна ділянка	Відсоток зафарбованих зерен (середнє значення)	Відсоток незафарбованих зерен (середнє значення)	Умовний показник ушкодженості
Південний вокзал	87%	13%	0,53
вул. Сінна	92,5%	7,5%	0,17
с. Розсошенці	93,2%	6,8%	0,12

Результати досліджень засвідчують, що рівень ушкодженості біоіндикатора найвищий у районі Південного вокзалу міста, є вищим середнього і вказує на незадовільну екологічну ситуацію. На цій території сконцентроване навантаження автомобільним та залізничним транспортом. На двох інших модельних ділянках показник нижче середнього і відповідає задовільному стану атмосфери.

Література:

1. Дем'яненко Т. Б., Дичко А. О. Визначення стану повітряного середовища міста Черкаси за допомогою пилкових зерен кульбаби лікарської. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2009. Вип.18. С. 140–143.

2. Наказ № 116 від 13.03.2007 р. «Про затвердження методичних рекомендацій «Обстеження та районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів» URL : <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=6913> (дата звернення 14.03.2021 р.).

Іщенко В.І., к.п.н., доцент кафедри ботаніки,
екології та методики навчання біології,
*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗАБРУДНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МІКРОРАЙОНУ ОГНІВКА М. ПОЛТАВА (УКРАЇНА)

Мікрорайон Огнівка знаходиться у Шевченківському районі міста Полтава. На початку минулого століття (до 1917 р.) у цій місцевості розташовувався однойменний хутір. За матеріалами губернського перепису станом на 1859 р. на даній території було 13 дворів та мешкало 120 осіб. Розбудова мікрорайону розпочалася з 90-х років XX століття і триває до цього часу. Удосконалюється інфраструктура заселеної території.

Основним джерелом забруднення району дослідження є пересувні джерела, зокрема, автотранспорт, унаслідок роботи якого в атмосферу потрапляють понад 56 % оксиду вуглецю, 38 % вуглеводнів, 27 % оксидів азоту від загальної для країни кількості цих речовин. Упродовж останніх 10-15 років спостерігається збільшення викидів автотранспортом в атмосферу забруднювачів майже в усіх населених пунктах, що пов'язано з переходом на нову методику розрахунку викидів та уточненням кількості пального, яке використовує автотранспорт [1]. Для міста Полтава, як і для Полтавської області в цілому (58-68 %) [3], характерне переважання забруднення атмосферного повітря від автотранспорту.

При згорянні палива в двигуні автомобіля в повітря виділяються наступні небезпечні речовини [2]: оксид вуглецю CO (здійснює токсичну дію, підвищує стомлюваність людини, викликає в неї сонливість та зменшення концентрації уваги); вуглеводні сполуки C_nH_m (у продуктах згоряння палива налічується більш ніж 150 видів, чинять переважно токсичну та канцерогенну дію на організм людини); оксиди азоту NO_x (подроздразнюють слизові оболонки та чинять

токсичну дію на людину); альдегіди (акролеїн, формальдегід та інші; акролеїн чинить подразнюючу та канцерогенну дію на організм людини); формальдегід чинить канцерогенну дію на організм людини); сажа (канцерогенна дія); з'єднання свинцю (канцерогенна дія); з'єднання сірки (токсична та подразнююча дія на організм людини); бензпірен (чинить канцерогенний та мутагенний вплив на людину).

Найбільш небезпечними ділянками доріг в аспекті хімічного забруднення відпрацьованими газами є місця вимушеної затримки транспортних засобів – на перехрестях в очікуванні дозволяючого сигналу світлофора, в місцях із низькою пропускну здатністю, біля зупинок транспорту загального користування та ін. У таких місцях концентрація шкідливих речовин досягає пікових значень, тому водії та мешканці сельбищної зони, яка розташована біля цих ділянок, отримують більш виражене шкідливе навантаження на свій організм. Також увагу привертає той факт, що у випадку оточення автомобільної дороги з обох боків багатоповерховими будівлями, відбувається накопичення шкідливих речовин навіть при незначній інтенсивності руху транспорту, яке призводить до того, що перевищення гранично допустимих концентрацій забруднювачів спостерігається до четвертого поверху будівель, які утворюють «магістральний коридор». Організація руху транспортних засобів по магістральній вулиці суттєво впливає на рівень хімічної забрудненості навколишнього середовища.

На території мікрорайону Огнівка знаходиться автостоянка, гаражі, зупинки громадського транспорту, де спостерігається скупчення автомобілів. При цьому вулиця має лише дві смуги для руху у протилежних напрямках, незначну ширину дорожнього полотна та близько розміщені багатоповерхівки. Зростання інтенсивності руху транспорту спричиняє забруднення атмосферного повітря та здійснення негативного впливу на здоров'я населення.

На території досліджуваного мікрорайону постійно здійснюється будівництво нових багатоповерхівок. Це в свою чергу сприяє забрудненню атмосфери, насамперед, пилом. Крім того, на навколишнє середовище також

впливають будівельні матеріали, які можуть бути токсичними, будівельні машини і транспорт; обладнання і устаткування виробництва.

Поряд із мікрорайоном Огнівка розташовується Пушкарівська балка, по днищу якої розміщуються ставки. Схили балки зайняті деревною та чагарниковою рослинністю із участю *Acer platanoides* L., *A. negundo* L., *A. campestre* L., *Robinia pseudoacacia* L. У трав'яному ярусі зустрічаються *Chelidonium majus* L., *Ambrosia artemisiifolia* L., *Urtica dioica* L., що свідчить про порушення екотопів. При цьому відмічаємо наявність механічного забруднення.

Отже, мікрорайон Огнівка є одним із порівняно нових житлових районів міста Полтава, розбудова якого триває. Основним джерелом забруднення атмосферного повітря території є автомобілі, при експлуатації яких у повітря виділяються оксид вуглецю CO, вуглеводні сполуки C_nH_m, оксиди азоту NO_x, альдегіди, сажа та ін. небезпечні речовини. Вони є токсичними для живих організмів.

Література:

1. Борисенко М. С. Сучасний стан та основні проблеми ресурсів атмосферного повітря в Україні. URL : http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4116/1/30%20%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%20%D0%BA%D0%BE%D1%84_2018_38.pdf (дата звернення : 23.02.2021)

2. Малишева В. В. Удосконалення методу визначення інгредієнтно-параметричного забруднення автомобільних доріг та обґрунтування параметрів захисних екранів : дис. канд. техн. наук : 05.22.11 Харків, 2016. 154 с.

3. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2017–2021 роки («Довкілля–2021»). Полтава, 2017. 131 с.

NAUKI PSYCHOLOGICZNE

Tetiana Dutkevych, Ph.D in Psychology,
the head of Educational Psychology Department, professor
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University

DEVELOPMENTAL SIGNIFICANCE OF INTERPERSONAL CONFLICT AMONG STUDENTS

The connection between students' conflicts and age peculiarities of their worldview maturity is noted by many psychologists (I.Batrachenko & O. Konovalova [6], O.Bondarenko [2], G.Lozhkin & N.Povyakel [7], N.Chepeleva & N.Povyakel [6], L.Podoliak & V.Yurchenko [8] and oth.).

Worldview is that component of consciousness, the development of which is especially intense during students' age period. Most psychologists consider a value system as the main part inside personality's worldview structure. A personality's value system consists of motivating internal images i.e. ideals, ideas about moral, about norms, rules etc., which may provoke and direct human behavior. Personality's values serve as criteria to understand reality. Moreover they determine the modality of the individual's attitude to the life phenomena and events (I.Bekh [1], M.Boryshevsky [3] and oth.).

The individual's values form a system with a unique hierarchical structure. Interpersonal communication reveals a measure of similarities or differences in people's value systems. The clash of opposing values provokes so-called value conflicts, which impact significantly not only on the individual fate, but also on the state of society as a whole (N.Grishina [4]). Mature personality has stable value system, which is weakly changed. Therefore the restructure of the individual's value system, as a rule, is accompanied by crisis phenomena consisted of breaking the usual stereotypes and views. Therefore, value conflicts have the deepest nature, they are the most difficult (and sometimes impossible) to resolve.

Most scientists agree that values play a prominent role in regulating of interpersonal relationships at all stages of their development. Starting from the stage of interpersonal conflict perception, the individual uses certain standards, which derivate from values reflected in his/her mind. In turn these reflected values determine the ideas about relationships norms and their breaking leading to a conflict situations.

The students' worldview and value system is complex and quite hierarchical, but not yet fully established and arranged, which causes the young peoples' need to test their views and to develop sustainable life guidelines. It is manifested as a significant number of discussions, disputes, arguing over the most troubling youth worldview issues. Therefore, in our opinion, the worldview maturity, which a personality acquires at the end of youth, is characterized both by the structure stability and the readiness to prove to others and for him/herself the legitimacy and truth of his/her values in conflict situations.

Interpersonal conflict performs a number of functions in the environment where it occurs. The constructiveness of the conflict functions depends on the behavior culture of its participants, their ability to find common ground. Such basic conflicts' functions as signaling, developmental, stress relief, information-cognitive, integrative, adaptive are distinguished traditionally. The students' conflict positive functions are manifested in the fact that they improve the educational activities of both student groups (optimal decision-making, cohesion incrise) and its individual members (contribute to a critical selves attitude, to understanding of their partners (I.Koval [5, p. 16])).

Thus, values not only regulate and ethically motivate students' conflict behavior, but are a typical subject of their conflicts. Such conflicts allow opposing students to present their values, encourage them to seek arguments in favor of their views, to prove the importance of their values, that is to defend and to strength their personal position. On the other hand, the conflict parties have a mutual opportunity to perceive and to understand the values of each other, to compare them, to identify

hidden nuances, to give up or accept something, that is, actually their worldview and value system becomes richer and more developed.

The above considerations give us the reason to conclude that main age feature of conflicts between students is the impact on the young peoples' worldview and value system development. Overcoming of value differences between students involves powerful efforts, aimed to restruct their conflict situation understanding taking into account the interests of others. As a result it leads to disappearance of value differences, which were the subject of conflict. It means also that worldview and value system of the opposing students became more orderly and mature. Described internal work is psychologically very complex, often it requires special assistance. However just this way leads to the effective formation of stable and arranged students' worldviews.

References:

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 1997. №1. С. 124-129.
2. Бондаренко О.Ф. Основы психологии. Учебник. Київ. Освіта України. 2009. 328 с.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанти самоактивності особистості у вихованні й самовихованні. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод. посіб. / За ред. М.Й.Боришевського. Київ: ЗМН, 1998. С. 182-190.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 544 с.
5. Коваль І. А. Психологічні особливості конфліктів у процесі спільної учбової діяльності студентів: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2003. 20 с.
6. Конфлікти в суспільстві: Діагностика і профілактика / Тези III-ї Міжн. наук.-практ. конф / За ред. М.І.Пірен, А.М.Зельницького та ін. Київ – Чернівці, 1995. 476 с.
7. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта. Учеб. пособ. Киев: МАУП, 2002. 256 с.
8. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. Київ: Каравела. 2008. 352 с.

Kharchenko N.A., Candidate of Psychological Sciences,
senior Researcher

Marinova A.P., Master's student
Uman State Pedagogical University
named after Pavel Tychyna

ENHANCING SCHOOL-BASED PREVENTION AND YOUTH DEVELOPMENT THROUGH COORDINATEDS SOCIAL INTELLIGENCE

Conceptualization and operationalization of social intelligence, i.e. theoretical definition and verification of the procedure and the tool for detection and measurement of social intelligence, are two essential issues without solving which it is impossible to think productively about any category within any area of knowledge and therefore think meaningfully about the category of social intelligence. It is not surprising that the discussions about the theoretical definition of social intelligence and subsequently also about the possibilities of its quantification are in the center of attention of those authors who focus on this problem [3].

Social intelligence is the first choice in finishing the old-style concepts of ability. Social intelligence shows what kind of ability managers have, such as social support, evidence-based treatment, social awareness and social attractiveness. Here, social skills include four parts: social assistance, social data processing, social response and social desire. The Albrechts essential concentration mentioned social knowledge just as "the capacity to coexist well with others and to inspire them to collaborate with you" [1]. He say it is nearer to significant of social ability rather than social intellect. The explanation of intellect will aim on the capacity to learn and do things instead of being competent. In each of these definitions, cognitive, emotional, and deterministic factors are important because they provide the foundation for building and maintaining relationships. Social intelligence is also Business intelligence. It overcomes barriers, dramatically improves performance, maximize personal and organizational success [2].

Unfortunately, many school-based prevention initiatives in the past have been ineffective because they were short-term, fragmented efforts in sufficiently linked to the academic mission of schools (Greenberg et al., 2003). Concerned about this trend, a group of researchers and practitioners involved in diverse range of youth-development efforts attended a meeting hosted by the Fetzer Institute in 1994, at which the term “social and emotional learning (SEL)” was first introduced.

SEL is defined as the process of acquiring a set of social and emotional skills – self-awareness, self-management, social awareness, relationship skills, and responsible decision making within the context of a safe, supportive environment that encourages social, emotional, and cognitive development and provides opportunities for practicing social-emotional skills. SEL promotes the coordination of school-based programming that integrates risk-reduction strategies with the enhancement of protective mechanisms to decrease problem behaviors and provide the foundations for healthy development and school success [4].

However, there already is amounting research literature demonstrating the positive impact on children’s healthy development and school success of EI programming that fosters social and emotional learning. This evidences should be included in future views of the field if we are to inform future educational policy and practice with the best evidence-based research.

References:

1. Crowne, K. A. (2009). The relationships among social intelligence, emotional intelligence and cultural intelligence. *Organization Management Journal*, 6(3), 148-163.
2. Frankovský, M., & Birknerová, Z. (2014). Measuring social intelligence-the MESI methodology. *Asian Social Science*, 10(6), 90.
3. Goleman, D., & Boyatzis, R. (2008). Social intelligence and the biology of leadership. *Harvard business review*, 86(9), 74-81.
4. Honeywill, R. (2015). Social intelligence is also being able to make important social decisions which can change your life. *The Man Problem: destructive masculinity in Western culture*. NY: Palgrave Macmillan.

Lukomska S.O., Candidate of Psychological Sciences

Senior Researcher of Laboratory methodology

and theory of psychology

G.S. Kostuk's Institute of Psychology NAPS

PANDEMIC GRIEF SCALE: DESCRIPTION AND POSSIBILITIES OF USE

Social scientists have approached disasters from a variety of perspectives. Disasters have been studied as phenomena in themselves—how they develop; how they are defined; how individuals, institutions, and governments react to them; and how they end. Scholars have also studied the underlying causes of disasters and the short- and long-run impacts of disasters both for places and for the people who survived. The issues of post-traumatic disorders and prevention of mental disorders resulting from the impact of extreme factors on humans are studied by many scientists. Numerous studies of both domestic and foreign psychologists are aimed at analyzing the adaptive potential of the individual, his ability to self-regulate in interaction with the environment; features of adaptive personality [3]. The lack of scientific attention to those bereaved by COVID-19 losses is surprising given that the death of a loved one is ranked as one of the most stressful events in life. Moreover, research has established numerous evidence-based risk factors for clinically impairing prolonged and complicated grief reactions, such as social isolation of the mourner, unexpectedness of the death, challenges to a secure attachment relationship to the deceased, spiritual struggles in bereavement, inability of survivors to make sense of the loss, socioeconomic and educational disadvantage of the mourners, and a lack of institutional and informational support for families in the care facilities in which the deaths take place [2]. Significantly, every one of these factors characterizes the circumstances in which COVID-19 deaths occur. Social isolation protocols limit both available social support and meaningful engagement of family members in end of life care. Vulnerable patients can decline precipitously even with ventilation and other forms of medical support, as families experience helplessness and guilt in being unable to tend to their loved ones at the end of life.

Participants were asked to rate, using a 4-point time anchored scale that spans a two-week period (0 ¼ not at all to 3 ¼ nearly every day), how often they experienced negative thoughts and behaviors because of their COVID-19 loss using single-item scales. «I wished to die in order to be with the deceased», «I experienced confusion over my role in life or felt like my identity was diminished because of the loss», «Nothing seemed to matter much to me because of this loss», «I found it difficult to have positive memories about the deceased», «I believed that without the deceased, life was either meaningless, empty, or could not go on».

To the best of our knowledge, the Pandemic Grief Scale (PGS) is the first published screening tool of pandemic-related grief to be developed on a large sample of adults who experienced a COVID-19 loss amidst a global public health crisis. The PGS, which is composed of 5 psychometrically sound items, was based on a principal component analysis of a pool of 37 grief symptoms that were derived from the DSM-5's PCBD criteria, as well as our observations of symptoms exhibited by people bereaved by COVID-19 deaths [1]. The items of the PGS were shown to cohere into a highly reliable ($\alpha = 0.86$) and structurally unified COVID-19 grief construct with excellent fit statistics. Moreover, the PGS was shown to measure dysfunctional grief symptoms in conceptually similar ways across age, gender, and race, demonstrating measurement invariance.

References:

1. Boelen, P. A., & Lenferink, L. I. (2019). Symptoms of prolonged grief, posttraumatic stress, and depression in recently bereaved people: Symptom profiles, predictive value, and cognitive behavioural correlates. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 1-13.
2. Neimeyer, R. A., & Burke, L. A. (2017). What makes grief complicated? Risk factors for complicated grief. *Living with grief: When grief is complicated*. Washington, DC: Hospice Foundation of America.
3. Yanyu, J., Xi, Y., Huiqi, T., Bangjiang, F., Bin, L., Yabin, G., ... & Lijun, J. (2020). Meditation-based interventions might be helpful for coping with the Coronavirus disease 2019 (COVID-19).

Zlivkov V.L., Candidate of Psychological Sciences
Chief of Laboratory methodology and theory of psychology
G.S. Kostuk's Institute of Psychology NAPS

AUTHENTICITY: INTEGRATIVE APPROACH

The term "authenticity" became widespread in psychology in the second half of the twentieth century in connection with the development of humanistic and transpersonal psychology. By this period he was not actually used to be replaced by the terms "self", "identity of the individual", "I", "identification", "identity" and studied in the context of the problems of personality self-consciousness. Personalization is the process of person's evolution and, consequently, the personality's shadows, which is at the same time the process of involution of its image [2]. The need for personalization is the need to be someone, to be a person; at the same time, as a result of the process of personalization, a person becomes: more closed, more separated from other people; less capable of empathy, empathy in relationships with other people; less prone to self-expression, revealing others to their own psychological problems, less congruent. Unlike personalization, personification does not manifest itself in an effort to be a person, but to try to be yourself. The process of personification is characterized by the refusal of the individual from the "masks," increasing the integrity of the individual, increasing the level of congruence and empathy, increasing the overall authenticity. Hence, the "personification syndrome" forms: positive insignificance, empathy and congruence. In Bugental's theory the notion of "subjectivity", under which, in essence, is understood the inner human nature [1].

The objectivist approach assumes that authenticity emanates from the originality of a toured object such as a site or a specific attraction. Hypothetically, this originality can be measured with objective criteria that determine whether the object is authentic or not. The constructivist approach takes a different tack. This approach is affiliated with the larger academic school of constructivism, which emphasizes symbolic meanings created through the process of socio-public discourses. Constructivists do not put as much stress on the originality of toured

objects, and they reject the objectivist assumption of the binary nature of authenticity. Instead, they emphasize the pluralistic nature of the meaning-making process through which authenticity is established or recognized and assume that authenticity is projected onto an object by the influence of social discourses. Likewise, constructivists emphasize the heterogeneous ways that tourists perceive authenticity, which can be related to their personal interpretations of the definition of authenticity. Thus, within the constructivist approach, authenticity is viewed as a projection of the tourist's home culture, rather than as a reflection of an inherent quality of the toured object. In this way the constructivist approach opens ground for consideration of claims that bind authenticity with relations of power.

The humanistic model of authenticity, proposed by Barrett-Lennard (2012) considers authenticity as a sequence between three levels: the primary human experience, a symbolic understanding of this experience and behavior, directed from the outside and communications. At the interface between these three levels, the main elements of authenticity are defined: self-alienation (discrepancy between cognitive understanding and the actual experience of the individual); authentic life (a correspondence between the conscious perception of their own characteristics and emotional reactions of the individual), the tendency to external influences (acceptance of representations of others and the adoption of external influence) [1].

For a long time, authenticity or authentic personality was discussed in the psychological literature through the lack of authenticity or false behavior, which relates to the hiding of one's actual thoughts, making individuals say what others want to hear instead of what they truly think [2]. Today the concept is related to the thoughts, emotions, needs, desires, preferences, and beliefs about themselves, which results in actions consistent with these experiences.

References:

1. Belhassen, Y., Caton, K., & Stewart, W. P. (2008). The search for authenticity in the pilgrim experience. *Annals of tourism research*, 35(3), 668-689.
2. Slabu, L., Lenton, A. P., Sedikides, C., & Bruder, M. (2014). Trait and state authenticity across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(9), 1347-1373.

Zlivkov V.L., Candidate of Psychological Sciences,
Chief of Laboratory methodology
and theory of psychology

Kotukh O.V., Researcher of Laboratory methodology
and theory of psychology

G.S. Kostuk's Institute of Psychology NAPS

MODEL OF THE TEACHER'S IDENTITY

The study of teacher identity developed greatly during the 1990s and, in a way, replaced other studies on teacher professionalism. Highlighting the interactions, emotions and cognitions in their everyday expression, these studies contributed to making visible the role of specific communities of professionals in valuing and improving professional action [1].

The main assumption of the current study is that teachers' professional identity is often at stake in the current reforms. However, what concerns (personal, social, and moral) of teachers are affected in the context of reforms and how their professional identity is at stake has not been the subject of extensive research and thus requires more in-depth analysis. This study aims to contribute to this line of research by exploring one teacher's emotions to gain more insight into what important concerns of teachers may be affected in the context of reforms.

Model of the teacher's identity [3] consists of five components: open unstable identity of a beginner teacher, the stable identity of a professional teacher, the closed unstable identity of a teacher with extensive experience, the open stable identity of an innovator teacher, an open unstable identity.

Openness in the demand for an identity (openness to changing the request according to other people's circumstances and projects) and uncertainty of supply (agreeing to change it in terms of the projects and realities of others) are the main qualities of a dual transaction that contributes to 'real social change'. It allows the achievement of individual identity projects, alongside the construction of a new, shared identity (collective identity), during the negotiation process.

Teachers are perceived as authentic when they know what they are talking about and can translate subject matter to the students' knowledge level (expertise), authentic teachers are passionate about what they teach (passion), authentic teachers give students the feeling that each student and each class is different (uniqueness). Finally, authentic teachers aren't friends with their students but have an interest in them (distance) [2].

Although a more in-depth overview of these pedagogical traditions is beyond the scope of this article, this short review was an essential step to explain the theoretical frame of reference adopted in this study namely, a realistic, more holistic pedagogy of teacher education. We have argued for a realistic pedagogy of teacher education inspired by a synthesis of all valuable elements of each historic tradition. The term realistic implies the need for a more realistic way to tackle teacher education goals in practice, taking into account the various forms of knowledge (i.e., academic, technical, and practical) that exist in the teacher education institution as well as in the (placement) schools and with emphasis on personal and professional development. Concisely, this new pedagogy of realistic teacher education is not focused on teaching teachers to 'know' a lot about teaching, but to help them 'become' good teachers who understand themselves as teachers involving personal and professional change.

References:

1. Branch, A. J. (2020). Promoting ethnic identity development while teaching subject matter content: A model of ethnic identity exploration in education. *Teaching and Teacher Education*, 87, 102918.
2. Schepens, A., Aelterman, A., & Vlerick, P. (2009). Student teachers' professional identity formation: between being born as a teacher and becoming one. *Educational Studies*, 35(4), 361-378.
3. Van Veen, K., Sleegers, P., & Van de Ven, P. H. (2005). One teacher's identity, emotions, and commitment to change: A case study into the cognitive–affective processes of a secondary school teacher in the context of reforms. *Teaching and teacher education*, 21(8), 917-934.

Olena Zavhorodnia, doctor of psychology, leading researcher

G.S. Kostyuk Institute of Psychology

Larisa Makina, practical psychologist,

Kyiv preschool educational institution № 541

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF AESTHETIC-CREATIVE DEVELOPMENT OF THE CHILD

The driving force of the children's world, says the philosopher O. Gomilko, is the immediacy of sensations and feelings. For a child, rational evidence and persuasion do not matter as much as kindness or cruelty, sincerity or falsehood. The ability to determine the authenticity / falsity of human feelings, insight, sincere openness characterize the spiritual world of the child. Behind her unprotected sensuality, unconscious existential aspirations (love, knowledge, creativity) can be seen. According to O. Gomilko, it would be a simplification to explain the power of children's feelings by physiology or expediency for survival. The sensuality of the child makes her vulnerable, makes her suffer. The adult world traumatizes the child with its superficiality, distorted imperatives and coercion. "Only with the loss in the process of socialization of their unique principles of existence the severity of the child's pain is muted, and then completely disappears as something superfluous that prevents survival, adaptation ... The path to the modern adult world lies through the existential death of the child" [2, p. 238], and, to a large extent, the loss of creative potential.

Almost all preschoolers show a variety of artistic inclinations and abilities, but these manifestations cannot be judged on their future achievements. Childhood is a time of great opportunities (in particular, in the development of artistic talent), when unconscious reactions to everything that happens, ways of resolving conflict situations, peculiarities of perception, lay the foundations of a unique content of the subconscious, inherent in the creative personality. During this period, giftedness is often latent and manifests itself mainly indirectly - in the originality of interests,

inclinations. Unconscious readiness for creative activity, tendencies of the decision of intrapersonal conflicts in the metaphorical, fantasy form, ability to self-study, to concentration of attention is formed.

Psychological study of children's art has more than a century of history. There are different approaches to the interpretation of children's drawings (their subject matter, the nature of images) depending on the emphasis on: 1) social and emotional aspects of children's drawing, 2) the role of knowledge and ideas of the child about the world, 3) perception, 4) spontaneous maturation perspective and pictorial forms, 5) mastering the rules, techniques, techniques of art.

Drawing as an activity implements a number of mental functions important for the personal development of the child (communicative, creative, value-meaningful, semantic, expressive, symbolic, psycho-regulatory, developmental, projective, sublimation), which are manifested in the structure and content of their drawing. It is noted that it is in childhood that the unconscious readiness for creative activity is formed, the tendency to resolve intrapersonal conflicts in a metaphorical, fantasy form, the ability to self-study, to concentrate.

The analysis of the detection of artistic imagery in children's works made it possible to distinguish the following types of drawings: children's "non-figurative" drawing, image-scheme of a person (or other living being), decorative structure, attempt to depict an object in space, image of a natural phenomenon, complex decorative-symbolic composition, image-symbol of a certain knowledge (or problem or idea), image-portrait of a person, attempts of a self-portrait, image-symbol of one's own inner world.

Is it possible to predict a child's achievements in adulthood? In order to determine this issue, D. Pariser offered the experts children's drawings by Picasso, Klee and Toulouse-Lautrec, along with drawings of children of the appropriate age. Studies have shown that the children's age of these artists revealed common age patterns. Scientists have concluded that children's drawings may indicate the relative talent of their authors, but do not allow to predict their future achievements [Pariser, 1987].

Questions arise: how to preserve the creative potential of the child, how to promote its artistic and aesthetic development, how to prevent the blocking of artistic activity in transition.

The principle of "Do no harm", without which medicine is inconceivable, is also relevant for pedagogical practice. Inhibition of the development of the child's creative imagination can be observed in two - at first glance, opposite - forms: 1) focus on stamps, stereotypes; 2) focus on "originality for the sake of originality". As for the first, then A.V. Bakushinsky (1925), an art critic and researcher of children's art, warned: "Stamps are not only harmful and hopelessly fruitless for the teacher himself - they penetrate into the children's art through a nasty infection, depriving it of its original strength, freshness, and persuasiveness." But even outside of vocational training, this problem is not removed. Many self-taught people form their own stamps, and the modesty of ignorance, perhaps, according to the sculptor A.S. Golubkina, becomes "the agility of ignorance."

The second extreme is the cultivation of quirks of the imagination, arbitrariness of the imagination when any random combinations of associations that arise in a child are interpreted as creative. On the one hand, it is necessary to support a live game of fantasy, on the other - it is not necessary to interpret the game as a great achievement of the child. In the latter case, the child's self-esteem becomes inadequate, and complex work aimed at developing artistic abilities is replaced by the cultivation of "deviance as originality."

Effective means of developing children's imagination are a game, a fairy tale, their own creativity. Works of art are also of great importance in the education of the imagination. According to V.S. Mukhina, to prevent the formation of stamps helps the development of the original artistic vision of children can be by acquainting them with the diversity of the art world and different "artistic languages". It is also worth noting the positive role in art education of children's involvement in various types of art activities, forms of folk art, applied arts, means of traditional national culture. Of great importance in the process of art education is the experience of perception of artistic masterpieces. It is necessary to choose works, which takes into account the

differences between children's and adult worldviews. It also makes sense to turn to original examples of children's art in parallel with the acquaintance of children with masterpieces of art. In addition, our experience shows that children are very interested in works of "naive" art (Henri Rousseau, Niko Pirasmanishvili, Ivan Generalich) as well as works by folk artists such as M. Pryimachenko and others. whose art world is interesting and close to children and encourages them to create their own magical worlds.

Our research has shown that the most original works are created by children and teenagers with the expressed internal motivation of art activity, with high indicators of level of development of visual thinking, with dramatic and unusual (elements of unusual, fantastic) character of dreams. The data obtained indicate the specificity of the mental activity of gifted children, which is manifested in the interpenetration and interaction of conscious and unconscious, in the intensity of the transformation of unconscious meanings into unusual images-symbols.

The results of the study show that to reveal the creative potential of the child in the process of pedagogical interaction it is necessary to overcome "adult-centrism", affirm the self-worth of childhood as a world of special spirituality, unique opportunities, balance of socialization of children and their personalization, their self-actualization. It is also important to take into account the internal complexity and dynamics of the contradictions of the gifted child (between play and work, life and art, reality and fantasy, childhood and adulthood), which play an important role in the development of his personality.

References:

1. Бакушинский А.В. Художественное творчество и воспитание. Москва: Новая Москва, 1925. – 160 с.
2. Гомілко О. Метафізика тілесності. Концепт тіла у філософському дискурсі. – Київ: Наукова думка, 2001. – 340 с.
3. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта.- Москва: Педагогика, 1981.– 240 с.
4. Pariser D. The juvenile drawing of Klee, Toulaus-Lautrec and Picasso //Visual arts 'research, 1987. N 2, p. 53-67.

Міщенко М.С., к. психол. н., доцент кафедри психології

Довбня Б.О., магістрант

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Професії типу «людина-людина» ставлять високі вимоги до психіки людини, оскільки вони передбачають інтенсивну взаємодію (спілкування) з широким колом різних людей. Психологічна компетентність-відповідність, на відміну від професійної, не пов'язана з конкретною областю знання.

Стресостійкість – це загальна якість особистості, яка характеризується здатністю протистояти стресовим факторам за період часу, який необхідний для організації нових умов, в яких даний стресор не буде загрозливим [2].

Більшість соціономічних професій у суспільстві завжди є попит, вони не завжди належать до популярних і високооплачуваних. На перший погляд, професії типу «людина-людина» відрізняються відсутністю жорстких і єдиних вимог до самого процесу професійної діяльності, одночасно з цим до представників даних професій висуваються підвищені вимоги. Варто зазначити, що до фахівців будь-якої професії висуваються вимоги двох типів: професійні та психологічні. До професійних вимог можна віднести перелік знань, умінь і навичок, які фіксуються в кваліфікаційній характеристиці або моделі фахівця.

Збереження або підвищення стресостійкості особистості пов'язано з пошуком ресурсів, що допомагають їй в подоланні негативних наслідків стресових ситуацій. Під ресурсами маються на увазі внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють психологічній стійкості в стресогенних ситуаціях [1].

Професіографічний аналіз структури діяльності фахівців соціономічних професій вказує на наступні характеристики даної професійної діяльності: висока напруженість праці; висока відповідальність працівника за дії та їх

наслідки; груповий характер діяльності, залежність результатів дії одного фахівця від злагодженості роботи всієї системи; необхідність високого рівня професійної підготовки до діяльності.

Професії даного типу висувають особливі вимоги до професійних властивостей фахівців: прагнення до спілкування, вміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми; стійке хороше самопочуття при роботі з людьми; доброзичливість, чуйність; витримка; вміння стримувати емоції; здатність аналізувати поведінку оточуючих і свою власну, розуміти наміри та настрої інших людей, здатність розбиратися у взаєминах людей, вміння залагоджувати розбіжності між ними, організовувати їхню взаємодію; здатність подумки ставити себе на місце іншої людини, уміння слухати, враховувати думку іншої людини; здатність володіти мовою, мімікою, жестами; розвинена мова, здатність знаходити спільну мову з різними людьми; вміння переконувати людей; акуратність, пунктуальність, зібраність; знання психології людей та ін.

Отже, проблема професійної стресостійкості особистості має важливе значення для практики, зокрема, професійної підготовки фахівців. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що професійну стресостійкість слід розуміти як здатність людини протистояти негативному впливу стресових факторів професійної діяльності, зумовлену індивідуальним комплексом її вроджених і набутих властивостей та процесів, які забезпечують оптимальне успішне досягнення мети трудової діяльності в складній емоціогенній ситуації.

Література:

1. Винарська В. Ю. Психологічні чинники стресостійкості працівників у сфері продажу. *Наука онлайн* : Міжнародний електронний науковий журнал. 2018. № 5. URL : <https://nauka-online.com/ua/publications/psihologiya/2018/5/psihologicheskie-factory-stressoustojchivosti-rabotnikov-v-sfere-prodazhi/>
2. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. К. : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

Гриньова Наталія, к.психол.н., доцент
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ВПЛИВ ПСИХОТРАВМИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Психологічна травма (психотравма, грец. psyche – душа, trauma – пошкодження, потрясіння) – це залишкові явища афективних переживань особистості, що зумовлені зовнішніми подразниками, спричиняють психічний дискомфорт і виявляють патогенний вплив на особистість. У метафоричному значенні психотравма – це будь-яке потрясіння психіки, що виявляє сильний вплив на функціонування особистості та її подальший розвиток [2].

Травматична ситуація впливає на базові переконання людини, «перевіряючи» їх на міцність, а в деяких випадках – повністю підриваючи їх (Р. Яноф-Бульман, М. Горовіц та ін.).

У людини, яка пережила травматичний стрес, функціонує механізм травматичної пам'яті, необхідний для її виживання, а це стає причиною посттравматичних стресових станів. Після припинення дії стресора яскраві емоційні образні спогади не просто зберігаються у довготривалій пам'яті, але й знову і знову з'являються в пам'яті, сприяючи розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це інтенсивна, пролонгована реакція на сильний травматичний стресор [1].

Н. Пов'якель вирізняє такі види психотравми, як: гострі, що пов'язані з одноразовими, стрімко діючими надсильними подразниками (стихійне лихо, переляк, конфлікт); хронічні – викликані відносно слабкими, але тривало діючими, часто повторювальними подразниками (ізоляція, емоційна депривація). При описі форм і видів психотравми важливим є врахування того, на яку систему значимих переживань і особистісних сенсів був здійснений психотравмуючий вплив [2].

Особливу роль у формуванні особистості мають психотравми дитинства, що часто виявляють вплив на весь життєвий шлях особистості, на становлення Я-образу, адекватність самооцінки, формування я-концепції. Серед дитячих психотравм розрізняють: емоційну образу; пряму і непряму агресію, що виявляється в ігноруванні потреб дитини; ізоляцію; емоційну деривацію; неприйняття дитини; приниження та терор дитини. Психотравма є однією із причин неврозів. Суттєве місце у патогенній дії психотравми і розвитку подальшої невротичної симптоматики мають преневротичні патохарактерологічні радикали (наприклад, підвищена тривожність, страхи). Сильним профілактичним засобом психотравми є наявність необхідних компонентів здорового виховання дітей – їх очікування, підтримка, безумовна любов і прийняття та турбота. А, відповідно, психотерапія гострих та хронічних психотравм особистості, особливо дитячих психотравм, складає одну із надскладних завдань психології та психотерапії особистості [2].

Отже, психологічна природа психотравми характеризується такими особливостями:

- 1) психотравму відносять до неусвідомлених форм психічної діяльності, тобто підсвідомого;
- 2) невизначеністю і гнучкістю (Н. Сарквеладзе, Л. В. Трубицина, Н. В. Тарабрина, О. В. Бермант-Полякова та ін.);
- 3) наявністю внутрішнього конфлікту – як несумісності, зіткнення протиріч та відношень особистості (З. Фрейд, Д. Калшед, Є. Ф. Василюк);
- 4) психологічною значущістю психотравмуючої ситуації для особистості (суб'єктність сприйняття) (П. Левін, В. Г. Ромек, В. А. Конторович, Є. І. Крукович та ін.);
- 5) психотравмуюча дія локалізується не поза індивідом, а всередині нього (В. Н. М'ясищів, А. І. Краси́ло та ін.).

Виділяють чотири типи реагування на травматичну подію :

1. без ознак порушення адаптації;
2. непатологічна психічна адаптація — гостра стресова реакція;

3. патологічна психічна дезадаптація;

4. адаптаційні розлади.

Таким чином, сучасна ситуація в психотерапії потребує розвитку методів, які були б ефективні і економічні. У той час, як багато існуючих психотерапевтичних методів відштовхуються від позиції порушення або хвороби, психотерапія потребує іншого образу дій, при якому замість розладів відправною точкою слугують можливості розвитку і здібностей. Таким методом може бути соціально-психологічний тренінг, який направлений на оптимізацію використання внутрішніх ресурсів учасників для подолання ними пережитої психологічної травми та успішної особистісної, професійної реадаптації. Тренінг складається з 3-ьох модулів: «Цінності особистості», «Сила Я», «Ресурси особистості». Завдяки проведеному тренінгу учасники переосмислять ті сфери життя, на які вони раніше майже не звертали уваги, відбудеться актуалізація потреби до позитивних змін в найближчому майбутньому, чітке планування своєї діяльності.

Література:

1. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко Царенко Л. Г. К.: ТОВ Видавництво Логос, 2015. 207 с.

2. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К.: Рута, 2001. С. 320.

Міщенко М.С., к. психол. н., доцент кафедри психології

Мутильовська Ю.П., магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Самоцінність – рухливе психологічне утворення особистості, що виникає на основі самосприйняття, самооцінки образу «Я», оцінки значущого оточення. Самоцінність – одна зі складових суб'єктного ядра особистості й структури її самосвідомості, механізм керування поведінкою. На рівні самосвідомості самоцінність проявляється у стратегіях поведінки особистості й соціальної діяльності.

Становлення й розвиток самоцінності особистості значною мірою залежить від її задатків і схильностей, які будуть реалізовуватися в певному природному й соціокультурному середовищі. Саме в процесі соціалізації відбувається процес включення індивіда в систему суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку його як цілісної самоцінної особистості.

Особлива роль у становленні самоцінності особистості, за А. Бандурою, належить соціальним факторам. Вчений виявив, що процес засвоєння особистісних цінностей проходить через такі стадії соціалізації як ідентифікація, інтерналізація, моделювання і підкріплення. А. Бандура використав створену ним соціальну теорію наочності для досліджень розвитку особистості та її самоцінності. Теорія соціального наочності робить акцент на набуття власної системи самоцінності через процеси ідентифікації та підкріплення [1]. Отже, за А. Бандурою, самоцінність регулюється за допомогою певних реакцій на самооцінку, включаючи стани задоволеності собою й гордості своїми успіхами, а також незадоволеності собою й свідомої самокритики [3].

Розвиток самоцінності особистості здійснюється в результаті постійної взаємодії об'єктивних умов соціалізації. Відповідно, розширюється й поняття екологічного середовища, що з'являється у вигляді системи концентричних структур мікро-, мезо-, екзо- і макросистем.

За В. С. Мухіною особливості розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації залежно від особливостей соціокультурних, історичних, етнічних та інших умов буття розглядаються вченою через змістовне наповнення структурних ланок самосвідомості [2].

Провідним мегафактором соціалізації, який безпосередньо впливає на самоцінність особистості, став Інтернет. Ресурси Інтернету – це потужні культурні засоби, що опосередковують життєдіяльність сучасної людини й суттєво впливають на розвиток самоцінності особистості. Важливим мікрофактором соціалізації, що впливає на розвиток самоцінності людини, є родина. Соціалізація в родині здійснюється головним чином через неусвідомлюване некритичне сприйняття людиною норм і цінностей.

Таким чином, розвиток самоцінності особистості в процесі соціалізації здійснюється через засвоєння матеріальної й духовної культури людства. Індивід осягає свою індивідуальну сутність і одночасно розкриває свій внутрішній потенціал. В онтогенезі соціальний простір як детермінанта розвитку самоцінності засвоюється поступово через прагнення індивіда реалізувати свої домагання на визнання. Отже, процес розвитку самоцінності особистості в умовах соціалізації є нескінченним.

Література:

1. Бандура А. Теория социального научения. СПб. : Евразия, 2000. 318 с.
2. Мухина В. С. Возрастная психология : феноменология развития, детство, отрочество : учеб. для студентов, обучающихся по пед. специальностям. М. : ACADEMIA, 1999. 452 с.
3. Bandura A. The self-system in reciprocal determinism. American Psychologist. 1978. V. 33, № 4. P. 344–358.

Міщенко М.С., к. психол. н., доцент кафедри психології

Октай Т.П., магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ

В. Дудяк встановив, що до емоційного вигорання більш схильні спеціалісти, які змушені через специфіку своєї професійної діяльності багато та інтенсивно контактувати з іншими людьми (психологи, педагоги, соціальні працівники, юристи, медики та інші). Представники названих професій під час роботи зазнають сильних нервово-психічних навантажень, після яких настає емоційна втома, змінюється поведінка, почуття, мислення, здоров'я, змінюється ставлення до роботи, до оточуючих і до власного життя [2, с. 1].

Нині існує декілька теорій, згідно з якими виділяють стадії емоційного вигорання. Дж. Грінберг пропонує розглядати емоційне вигорання як п'ятиступеневий прогресуючий процес:

- перша стадія – «медовий місяць». Працівник зазвичай задоволений роботою і завданнями, ставиться до них з ентузіазмом;
- друга стадія емоційного вигорання – «нестача палива». З'являються втома, апатія, можуть виникнути проблеми зі сном;
- третя стадія емоційного вигорання (хронічні симптоми). Надмірна робота без відпочинку приводить до таких фізичних явищ, як виснаження і схильність до захворювань;
- четверта стадія емоційного вигорання (криза). Зазвичай розвиваються хронічні захворювання, через які людина частково або повністю втрачає працездатність;

– п'ята стадія емоційного вигорання «пробиття стіни». Фізичні і психологічні проблеми переходять в гостру форму і можуть спровокувати розвиток небезпечних захворювань [1, с. 119].

Хронічно напружена психоемоційна діяльність пов'язана з інтенсивним спілкуванням, точніше, із цілеспрямованим сприйняттям партнерів і дією на них. Професіоналу, що працює з людьми, доводиться постійно підкріплювати емоціями різні аспекти спілкування: активно ставити і розв'язувати проблеми, уважно сприймати, посилено запам'ятовувати і швидко інтерпретувати візуальну, звукову та письмову інформацію, швидко зважувати альтернативи й ухвалювати рішення.

Несприятлива психологічна атмосфера професійної діяльності визначається двома основними обставинами: 1) конфліктністю по вертикалі – у системі «керівник – підлеглий»; 2) по горизонталі – у системі «колега–колега». Психологічно напружена обстановка спонукає одних розтрачувати емоції, а інших – шукати способи економії психічних ресурсів.

Психологічно «важкий» контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування. У процесі професійної діяльності майже щодня трапляється клієнт або пацієнт, який «псує вам нерви». Мимоволі фахівець починає попереджувати подібні випадки і вдаватися до економії емоційних ресурсів, переконуючи себе за допомогою формули «не слід звертати уваги».

Отже, Емоційне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій (зниження їх енергетики) у відповідь на вибрані психотравмуючі дії.

Література:

1. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром выгорания : диагностика и профилактика. 2 - е изд. СПб. : Питер, 2009. 336 с.
2. Дудяк В. Емоційне вигорання. К. : Главник, 2007. 126 с.

Катерина Дорофєєва, практичний психолог

закладу дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський заклад дошкільної освіти №19

РОЛЬ ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОГО МОВЛЕННЯ У РОЗУМОВОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дослідження різних сторін засвоєння іноземного мовлення дошкільниками представлені роботами Т.М.Марчій-Дмитраш [3], Н.Д.Трофаїли [6], Т.М.Шкваріної [5] та ін. Вчені і практики вирішують переважно проблему підвищення ефективності навчання дошкільників іноземному мовленню. На другий план відступає питання забезпечення розумового розвитку дитини у процесі оволодіння іноземним мовленням. Натомість результатом засвоєння іноземного мовлення є не лише здатність дитини володіти його основними функціями, але й розвиток її розумових якостей, інтелекту, пізнавальних процесів. Питання про те, що останні не лише є необхідною умовою оволодіння дитиною іноземним мовленням, але й зазнають при цьому свого суттєвого вдосконалення, висвітлено недостатньо. Це спонукало нас звернутись до дослідження, в якому б засвоєння іноземного мовлення розглядалось передовсім не як кінцева мета, а як потужний засіб розумового розвитку дитини. Глобальною проблемою нашого дослідження є питання, яким чином організувати роботу над оволодінням дошкільником іноземним мовленням таким чином, щоб максимально вивільнити потенціал цього процесу в інтересах розумового розвитку дитини. У даному повідомленні ми спробували знайти відповідь на два питання:

– Чи відповідає віковим можливостям дитини оволодіння іноземним мовленням, у якому обсязі воно може відбуватись?

– Як саме, за рахунок вирішення яких мовних задач у процесі оволодіння іноземним мовленням розвиваються розумові якості дитини?

Відповідь на питання про відповідність можливостям віку дають роботи,

в яких виявлено, що засвоєння іноземного мовлення особистістю спирається на розвиток її рідного мовлення (Г.В. Ейгер та ін. [2], Р.А. Маткерімова [4]). Як свідчать праці фахівців у галузі психології комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини (Л.О.Калмикова, С.А.Михальська, Т.О.Піроженко та ін.), дошкільник має значні досягнення у засвоєнні рідної мови. Так, до 7 років відбувається засвоєння всіх рівнів мовної системи (фонемно-фонематичного, морфемного, лексичного, синтаксичного). На цій основі у дитини поступово виникає рефлексивне ставлення до мовлення, здатність вирізняти та аналізувати його одиниці. У віці 6-7 років малюк добре диференціює і відтворює звуки, засвоюючи розрізнювальну функцію фонем (гриб – грип, лак – рак; нога – нова тощо). Дитина спроможна аналізувати звукову будову слова і словесний склад речення. Значно розширюється і вдосконалюється лексика, цьому сприяє оволодіння узагальнювальною функцією слова. На основі того, що дитина орієнтується на слово як на віддзеркалення суттєвих ознак групи предметів, її розуміння слів стає стабільним та позаситуативним. Так, словом „трикутник” дитина називає всі фігури з трьома сторонами (суттєва ознака), незважаючи на їх колір, розмір, матеріал (несуттєві ознаки). Спостерігається здатність малюка інтуїтивно розрізняти частини мови (іменники, дієслова, прикметники), що виявляється у здатності співвідносити їх з відповідними питаннями (що-хто, що робить, який?).

У граматиці дитина інтенсивно засвоює парадигму форм слова (відмінювання, дієвідмінювання тощо) та практично орієнтується на окремі частини слова, зокрема префікси і суфікси. Засвоєння морфемного складу слів виявляється та закріплюється в дитячому словотворенні. Наприклад, від слова «гриб» дитина утворює «грибенята» за аналогією зі словами із суфіксом –ят (телята, щенята, малята). Або до слова «посолити» вигадує антонім «висолити» за аналогією до ряду слів із префіксом ви- (вийти, вивести, випити).

Формуються перші уявлення про синтаксис. Від вживання окремих слів, зрозумілих лише завдяки предметному наповненню конкретної ситуації, малюк переходить до двослівних речень, а згодом до поширених. У старшого

дошкільника завдяки розвитку здатності до побудови логічної низки речень виникає зв'язне (пояснювальне) мовлення. Спілкування дитини помітно вербалізується, а роль екстра- і паралінгвістичних засобів знижується. Дитина навчається визначати словесний склад речення. У результаті навчання діти виділяють всі слова, крім службових частин мови.

Отже, оволодіння дошкільником практично повною системою рідного мовлення створює психолінгвістичну базу для роботи над засвоєнням дитиною іноземного мовлення в усіх його розділах.

Розглянемо друге питання про те, які саме мовні задачі у процесі оволодіння іноземним мовленням сприяють розумовому розвитку дитини? У старшому дошкільному віці мовлення стає самостійним пізнавальним процесом. Свідченням цього є явища мовленнєвої творчості і мовного експериментування дітей (Т.В.Дуткевич, С.В.Приймак [1]). Малюк включається у бесіди на абстрактні теми (наприклад, щодо моральних якостей, оцінки вчинків героїв казок чи оповідань), самостійно складає оповідання, казки, віршики.

Іноземне мовлення (слухання і говоріння) є складною розумовою діяльністю дитини, що на процеси відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви. У реальній розумовій діяльності вони функціонують в єдності, причому домінувати можуть то одні, то інші. Наприклад, згадуючи певне іншомовне слово (пам'ять), дитина водночас співвідносить його з актуальною ситуацією мовлення (мислення) і очікує певної реакції навколишніх від його промовляння (уява). Здатність вирізняти одиниці іноземного мовлення (звуки, склади, слова) спирається на можливості розвитку у дитини мисленнєвої операції аналізу. Водночас, вправи у вичленовуванні елементів іноземного мовлення (звуків, складів, слів тощо) є засобом для розвитку операції аналізу. Розрізнення слів, що звучать подібно, спирається на розумову операцію порівняння.

Породження іноземного мовлення є вершиною в його оволодінні. Тут зростає значення операції синтезу, яка у своєму розвитку дещо відстає від аналізу. Це виявляється у тому, що засвоєнню активного іноземного мовлення

передус пасивне (слухання і розуміння). Провідне значення розумової діяльності у породженні іноземного мовлення віддзеркалює поняття вербального інтелекту, що є частиною загального розумового багажу людини. Вербальний інтелект формується як результат мовленнєвої практики людини. Зазначимо, що потенціал розумового розвитку в оволодінні іноземною мовою помітно зростає порівняно з оволодінням рідною. Якщо першу мову дитина засвоює переважно інтуїтивно, коли для неї не існує ще мови як окремого предмету пізнання, то під час засвоєння іноземної мови виникають передумови для розвитку лінгвістичного мислення, для пізнання загальних мовних закономірностей завдяки можливості порівнювати різні мовні явища. Цю особливість зазначає Р.А. Маткерімова, яка розуміє під розвитком лінгвістичного мислення «поступове, чимдалі більш глибоке осмислення учнями сутності мовних явищ, їх закономірностей, їх внутрішнього зв'язку; усвідомлення того, що існують різні системи понять, крізь які може сприйматись дійсність, різні способи оформлення думки, різні найтонші відношення між формою і значенням [4].

Розумова діяльність містить мотиваційну і операційну сторони. Центральною складовою мотиваційної сторони розумової діяльності є суперечність, яка породжує потребу дитини в пошуку шляхів її подолання. Дитина переживає цю потребу як мотив (спонукання) до пізнання суперечливої ситуації, яку називають проблемною. У цьому процесі дитина використовує такі психологічні засоби, як сприйняття, пам'ять, мислення — розумові дії та операції, що становлять операційну сторону розумової діяльності. Результатом пізнання є розуміння шляхів подолання суперечностей.

Бажання дитини включитись у спілкування з навколишніми визначає її потребу в оволодінні іноземним мовленням. За своєю сутністю ця потреба є пізнавальною, однак виникає вона під впливом комунікативної. Дитині потрібно сприйняти і зрозуміти чуже іноземне мовлення, щоб з'явилась потреба і можливість сказати щось у відповідь.

Отже, оволодіння іноземним мовленням і розумовий розвиток слугують

засобами у вдосконаленні один одного. Так, засвоєння іноземного мовлення вимагає розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), і – навпаки – одним зі шляхів розумового розвитку є включення дитини в процес оволодіння іноземним мовленням. У подальшому дослідженні планується виявити психолого-педагогічні умови, за яких оволодіння іноземним мовленням слугує засобом розумового розвитку дошкільника.

Література:

1. Дуткевич Т.В., Приймак С.В. Особливості розвитку мовлення у дитини дошкільного віку. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 7. С. 306-310.
2. Ейгер Г.В., Рапопорт И.А., Узилевский Г.Я. Языковые способности : учебное пособие. Харьков : ХГУ , 1992. 132 с.
3. Марчій-Дмитраш Т.М. Навчання іноземної мови дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2015. 64 с.
4. Маткеримова Р.А. Лингвистическое мышление и обучение иностранным языкам (на примере французского языка). Вестник КазНУ: Сер. Международные отношения. Алматы. 2015. Режим доступа: <https://articlekz.com/article/16701>
5. Шкваріна Т. Методика навчання іноземної мови дошкільників: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Освіта України, 2007. 300 с.
6. Трофаїла Н.Д. Особливості навчання іноземної мови дітей дошкільного віку. Інноваційна педагогіка. Випуск 16. Т. 2. 2019. С.163-166.

Міщенко М.С., к. психол. н., доцент кафедри психології

Фесенко А.М., магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

У дорослої людини провідним видом діяльності є трудова. Труд, як вид діяльності, є засобом чи фактором, прискорюючим розвиток особистості. Під впливом праці здійснюється не тільки тренування окремих функцій людського організму, але і формування життєвих позицій і орієнтації, визначення планів на майбутнє, соціалізація особистості.

Самоактуалізація – це процес розгортання та дозрівання початково закладених в організмі й особистості задатків, потенцій та можливостей [2].

А. Маслоу розглядає поняття «самоактуалізація» як «повноцінний розвиток людини», яке є нормальним для усього людського виду, а також незалежним від часових та просторових характеристик, тобто є у меншій мірі культурно обумовленим [1].

Одним з головних завдань зрілої сформованої особистості, яка вступила у віковий етап життєдіяльності, де провідною діяльністю є праця, стає втілення своєї здатності до праці та реалізація мотиву самовираження (саморозвитку) в ній. Відбувається вибір професії, починається трудова кар'єра, йде пошук чи зміна роботи: всі психічні властивості, здібності та риси переоцінюються з точки зору їх «практичного застосування» в професійній сфері, в світлі поставлених життям задач.

Психологічна характеристика професійної самоактуалізації жінки тісно пов'язана з віковими стадіями особистісного та професійного розвитку, визначається своєрідним змістом, певною динамікою і співставленням. Про професійний розвиток з повною визначеністю можна говорити тільки по

відношенню до дорослості, коли особистість вже має певний рівень психічного та соціального розвитку. Особистісний і професійний розвиток обумовлюють один одного.

Професійний та особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковувати і взаємно посилювати один одного. Особистість може використовувати професію для власних цілей, «підкоряти» професію своїй особистості, щоб досягти певного способу життя, матеріального благополуччя.

У реальному житті у момент вибору своєї професії існує ймовірність помилки, оскільки мотивом вибору можуть бути не лише здібності, а частіше обставини, прагматичні мотиви, випадковість. Звичайно, і при неправильному виборі з часом відбувається адаптація до обраної професії, проте її невідповідність потенціалу розвитку значно гальмує процес самоактуалізації жінки, що пізніше проявляється у так званому «синдромі вигорання» у професіях та «кризі середини життя».

Кризи самоактуалізації особистості супроводжуються відчуттям «невезіння», це можна пояснити тим, що «не своя» мета не запускає роботу підсвідомого мислення і тим самим результат роботи свідомого мислення не доповнюється узагальненими даними у формі інтуїції.

Отже, професійний розвиток є залежним від динамічних особливостей психічного розвитку особистості, а саме – від зміни стабільних фаз розвитку та кризи.

Література:

1. Вахромов Е. Е. Развитие теории самоактуализации в отечественной педагогике и психологии. *Потенциал личности: комплексная проблема: материалы второй Всероссийской Internetконференции*. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2003. С. 345–351.
2. Келли Г. Процесс каузальной атрибуции. *Современная зарубежная социальная психология*. М.: Издательство Московского университета, 1984. С. 127–137.

Панчук Н.П., кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології освіти
*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ВІДОБРАЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ТРАКТУВАННІ «ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ»

Викладачі вищого освітнього закладу професійну підготовку майбутніх фахівців не обмежують передачею знань і формуванням навичок, оскільки розуміють зв'язок з професійною орієнтацією особистості, з формуванням системи цінностей майбутньої професії. Ціннісні орієнтації конкретизуються у життєвих цілях та планах.

Становлення професійно-ціннісних орієнтацій, зокрема, питання вибору життєвого шляху та усвідомлення вимог до майбутньої професії досліджували І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, Л. В. Долинська, С. О. Ставицька, В. А. Семиченко, С. В. Яремчук тощо.

Цінності відображають життєвий досвід та є ядром свідомості, з точки зору якої вирішуються важливі життєві питання. Ми модифікували методику «Життєва програма особистості» [Долинська Л. В., Максимчук Н. П. 2008]. Контент-аналіз показав, що за змістовною інтерпретацією студенти (33,3%) розуміють «професійний шлях» як шлях оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками; самовдосконалення; набуття досвіду. Серед відповідей ми виділили: «це шлях, який потрібно пройти в житті, вивчившись», «це підвищення професійного рівня». Інша група (11,6%) вбачає у професії вчителя покликання, мету життя, здійснення мрії. Про це свідчать відповіді: «це здійснення мрії», «віддаватися роботі повністю». Аналіз висловлювань доводить, що студенти вбачають в професії вчителя смисл життєвого шляху, покликання. Наступна група (10,4%) трактує професійний шлях, як реалізацією духовних цінностей, надають перевагу цінностям: задоволення, радість від роботи з дітьми тощо. Серед відповідей ми виділили: «це духовне задоволення», «це один з найцікавіших шляхів у житті». Студенти (11,6%)

визначають професійний шлях невід'ємно від життєвого. Про це свідчать висловлювання: «це шлях, який обираємо на все життя», «це шлях твого життя». Частина студентів (5,8%) вбачає «професійний шлях» як час виконання професійних обов'язків. До такого висновку привели відповіді: «це час, коли працюєш», «робота, якою займаюся певний час життя». У респондентів не зафіксовано спрямованості до самоосвіти, активності на пізнання, прагнення творчо реалізувати особистісний потенціал, не виявлено зацікавленості до майбутньої професії. На часі юнацтво в силу матеріальної нестабільності суспільства орієнтоване на матеріальні цінності. Дана тенденція відобразилась у студентів (3,6%) в таких інтерпретаціях професійного шляху: «це спосіб існування особистості», «це забезпечене життя». Група (18,3%) пояснює «професійний шлях» як засіб побудови кар'єри, досягнення високих професійних результатів. Цю думку підтверджують висловлювання: «це вдало побудувати кар'єру», «це шлях до успіху». Тут наявні цінності: досягнення суспільного статусу, визнання, самореалізації. Дослідження показало, що незначна частина (5,4%) не може визначити цінності, якими прагнуть керуватися в житті. Слід допомогти їм усвідомити себе як майбутнього вчителя, набути відповідних цінностей.

Ситуація професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці зумовлює у значної частини молоді конфлікт у ціннісній сфері між професійними та позапрофесійними цінностями, відмову від ілюзій, появу нових поглядів, переконань, оцінок, ідеалів та орієнтирів. Ціннісно-життєвий вибір відбувається на основі орієнтації в соціально-економічній ситуації в країні та прогнозування престижності професії, усвідомлення її цінності та виділенні віддаленої професійної мети, її узгодженість з іншими життєвими цілями.

Література:

1. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. (2008) *Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя*: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 124с.

Мельничук Т.І., кандидат психологічних наук,
старший дослідник, старший науковий співробітник
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID - 19

Досить значні негативні тенденції на ринку праці, значне погіршення економічного становища всього працюючого населення планети, що спричинені пандемією COVID – 19, привело до збільшення безробіття та зниження рівня благополуччя всіх громадян. В Організації з економічного співробітництва та розвитку вже заявили, що світові знадобиться багато років, аби оговтатися від пандемії. Генсек Анхель Гуррія повідомив BBC, що вже зараз економічні наслідки поширення хвороби є більшими, ніж просто фінансова криза. За його словами: «Вірити в те, що постраждалі країни зможуть швидко відновити свої економіки - це "видавати бажане за дійсне"».

Актуальність дослідження щодо формування процесу економічного самовизначення студентської молоді в період пандемії, визначається вимогами сучасної суспільної потреби, адже економічне самовизначення студентської молоді пов'язане передусім з тим, що молодь є економічним і соціокультурним рушійним механізмом, що формує основу кожної держави.. Крім того, економічне самовизначення правомірно розглядати як найважливіший психологічний чинник успішної професіоналізації молодої людини. Тому дослідженню проблем економічного самовизначення, економічної свідомості приділяли увагу у продовж різних періодів існування людства. Розглянемо науковців і дослідників практично сьогодення - зарубіжні вчені М. Вебер, Е. Дюркгейм, Дж. Катона, С. Московічі, А. Сміт, А. Журавльов, Н. Журавльова, А. Купрейченко та ін. відмічали архіважливість визначенні та дослідження економічного самовизначення молоді. Розроблені ними підходи до

дослідження психології економічного суб'єкта, виявлені закономірності його формування та розвитку дозволяють визначити психологічні взаємозв'язки, що необхідні під час аналізу економічного самовизначення студентської молоді. У вітчизняній психології дослідження цих проблем були здійснені впродовж останніх років такими вченими, як, Г. Ложкін, В. Москаленко, І. Зубіашвілі, Н. Дембицька, О. Лавренко, В. Сич, В. Хащенко, Л. Хитрош, та ін. Їх дослідження мають велике значення для теорії і практики з вивчення економічного самовизначення студентської молоді [1-4]. Згідно з даними дослідженнями економічне самовизначення є частиною соціалізації і може розглядатись як складний, багаторівневий процес входження індивіда в економічну сферу суспільства, і, водночас, як складова більш загального процесу соціалізації особистості. Разом з тим, зазначені дослідження не дають вичерпної відповіді на всі питання, що стосуються особливостей економічного самовизначення студентської молоді в період невизначеності, що настав із пандемією COVID – 19.

Період нестабільності та невизначеності досить сильно позначився і на молоді, зокрема на студентській. Так як значна кількість студентської молоді могла жити (харчуватись, оплачувати житло) та здобувати освіту за рахунок підробітків, зокрема і в сфері обслуговування: кур'єри, офіціанти, гіді, помічники по господарству тощо. Погіршений стан економіки, що викликала пандемія, затяжні локдауни спричинили закриття значної кількості платформ для заробітку студентської молоді. Окрім того, студенти, що навчаються за спеціальностями, вищезазначеними (сфера обслуговування, медичні працівники, ресторанно-готельний бізнес та ін.), почали переосмислювати та переорієнтовуватись на професії, що можна перенести у дистанційне керування чи виконання.

У рамках дослідної теми «Соціально-психологічні закономірності економічного самовизначення учнівської та студентської молоді», що має своє впровадження в Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Київ) нами було здійснене он-лайн анкетування студентської молоді, щодо їх

економічного самовизначення. Дане опитування показало, що показало 37%, від опитаних (240 студентів, що здобувають професію у сфері обслуговування) не бачать своє майбутнє пов'язане із професією на якій вони навчаються і не визначились як будуть у подальшому заробляти кошти. Також 28% відмітили, що мають намір розвиватись як підприємці через інтернет ресурси, застосовуючи різні можливості та знання, такі як вкладання у свій розвиток та розвиток бізнесу, коштів отриманих від батьків, отримання кредитів у банку та інвестування у власний бізнес, здійснення різного роду операцій із віртуальними коштами та ін. 43% студентської молоді відмітили, що свою економічну стабільність вони бачать тільки через перехід роботи у IT- сферу діяльності. З опитаних студентів 13 % вже покинули навчання і ще не визначились чи будуть здобувати надалі вищу освіту. Отже можна відмітити, що студентська молодь бачить своє економічне самовизначення тільки через зміну професійної діяльності, що продиктована ситуацією невизначеності, не враховуючи ряду факторів і чинників що можуть в подальшому також змінити ситуацію на ринку праці [3,4].

Адже самовизначення - центральний механізм становлення особистісної зрілості, що полягає в усвідомленому виборі людиною свого місця в системі соціальних відносин, а не зміні профорієнтації. Поява потреби у самовизначенні свідчить про досягнення особою досить високого рівня розвитку, для якого характерне прагнення зайняти власну, досить незалежну позицію в структурі інформаційних, ідеологічних, професійних, емоційних, економічних та інших зв'язків з іншими людьми [4].

Нажаль, студентська молодь сьогодення, не була готова до значних змін у суспільстві, що спричинила пандемія, що відповідно і призводить до їх хаотичної, непередбачуваної зміни професії, зміни місця проживання чи навчання.

Слід відмітити, що формування економічного самовизначення студентської молоді є процесом входження індивіда в економічну реальність суспільства, становлення його економічної свідомості, засвоєння ролей, норм і цінностей економічної поведінки, що потребує суспільство в певний час.

Отже, за неможливості у короткий період часу студентській молоді перепрофілюватись та перенавчитись новим спеціальностям в період пандемії COVID – 19, тому важливим завданням буде забезпечення не тільки економіко-психологічного супроводу процесу їх соціалізації у нові реалії, а й педагогічного, для допомоги та отриманні нових знань, вмінь для пошуку певних можливостей, щоб здійснювати своє економічне самовизначення.

Тому можна констатувати, що самовизначення – це встановлення людиною власних особливостей, можливостей, здібностей, вибір критеріїв, норм оцінювання себе. Одночасно це складний процес розвитку особистості який потрібно постійно досліджувати для розуміння психологічних регуляторів економічної поведінки студентів [4].

Література:

1. Журавлѐв А.Л. Самоопределение молодежи в экономической среде / А.Л. Журавлѐв, А.Б. Купрейченко // Психологическая помощь учащейся молодежи в современном изменяющемся мире: Матер. Всерос. науч.-практ. конф. / Под общ. ред. А.С. Чернышева. – Курск, 2006. – С. 126-127.
2. Комаровська В.Л. Особливості економічної свідомості студентів вищих навчальних закладів: Дис...канд.психол.наук: 19.00.10 / В.Л. Комаровська. – К., 2006. – 217 с.
4. Хащенко В.А. Социально-психологические детерминанты экономической идентичности личности / В.А. Хащенко // Проблемы экономической психологии. – Т 2. – М., 2005. – 644 с.
3. Хитрош Л.В. Соціально-психологічні чинники суб'єктного самовизначення студентської молоді в системі економічних відносин: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 – соц. психологія; психологія соц. роботи / Л. В. Хитрош. – Луганськ, 2012. – 20 с.
4. Психологічні закономірності здійснення економічної соціалізації особистості на етапі дитинства // Соціальнопсихологічне забезпечення економічної соціалізації молоді: Монографія / Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі, О.В. Лавренко, Т.І. Мельничук; за ред. Н.М. Дембицької. – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. – С. 43-72. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712474>.

Панчук Н.П., кандидат психологічних наук,

доцент, доцент кафедри психології освіти

Маринчак Г.М., здобувач освітнього ступеня «магістр»

Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЯВУ ОБДАРОВАНOSTІ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сприятливий період для розвитку дитячого таланту – це дошкільне дитинство. Педагоги мають бути спрямовані на розкриття здібностей дітей, на творчий розвиток і становлення особистості дитини з урахуванням її інтересів і здібностей при збереженні права кожного на власний унікальний шлях розвитку.

Питання обдарованості, особливостей роботи з обдарованими дітьми, готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми актуальні на сьогоднішній день і досліджувались у наукових працях Ю. Гільбуха, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, А. Матюшкіна, О. Музики, Г. Тарасової, О. Зазимко, І. Карпової тощо.

«Обдаровані діти – це діти, які мають високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей. Обдаровані діти відрізняються високою допитливістю і дослідницької активністю. ...У обдарованих дітей підвищена біохімічна і електрична активність мозку, тому обмеження їх активності може провокувати негативні реакції невротичного характеру. У них яскраво виявлена здатність відкривати причинно наслідкові зв'язки і робити відповідні висновки, особливо вони захоплюються побудовою альтернативних моделей і систем» [1, с.596-597].

Найбільш часті прояви обдарованості, які виділяють обдаровану дитину серед ровесників, – це рання мова та великий словниковий запас. Поряд з цим, відмічається надзвичайна уважність, ненаситна цікавість і відмінна пам'ять. Великий словниковий запас, що супроводжується складними синтаксичними конструкціями, вміння ставити питання частіше всього звертають увагу

оточуючих. Обдарованих дітей відрізняє здатність прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки, робити відповідні висновки, здатність класифікувати інформацію і досвід, вміння широко користуватися набутими знаннями. Захоплення властиве обдарованим дітям – колекціонування. Діти легко справляються з пізнавальною невизначеністю, сприймають складні і довготривалі завдання і терпіти не можуть, коли їм нав'язують готову відповідь. Майбутні конфлікти виникають в дошкільній групі через те, що більшість вихователів закладів дошкільної освіти орієнтуються на дітей з «низьким порогом відключення», тобто відповідають на власні питання, будучи впевненими, що діти не зможуть знайти правильну відповідь [2].

В сфері випереджуючого розвитку пізнання характерна підвищена концентрація уваги на чому-небудь, впертість в досягненні результату в сфері, яка дитині цікава. Вони гостро сприймають суспільну несправедливість, встановлюють високі вимоги до себе і оточуючих і жваво відгукуються на правду, справедливість гармонію і природу. Не можуть чітко розвести реальність і фантазію. Характерні перебільшені страхи, оскільки вони здатні уявити багато небезпечних наслідків. В дошкільні роки обдаровані діти – є віковими егоцентристами в своєму тлумаченні подій і явищ [2].

Таким чином, вихователям дошкільних закладів освіти в роботі з обдарованими дітьми не слід приділяти багато уваги ігровому навчанню з вираженими елементами змагання. Обдарована дитина часто буде переможцем, що може викликати неприязнь одноліток і не сприятиме створенню атмосфери загальної зацікавленості. Дорослі повинні бути навчальними партнерами і готовими весь час обмінюватися з дитиною знаннями, думками, судженнями. Обдаровані діти повинні мати можливість розкрити свої здібності і всебічну підтримку від компетентних вихователів і батьків.

Література:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Максимчук Н.П. Психологія дитячої обдарованості: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: «Медобори» (ПП Мошак М.І.), 2003. 124с.

Дорофей С.В., кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології освіти,
*Кам'янець-Подільський національний університет
імені І. Огієнка*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Розвиток творчих здібностей і обдарованість особистості виступають умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку нашої держави. Тому одним із головних завдань освітнього процесу у школі є формування самостійної, творчо мислячої особистості та розвиток її здібностей, творчих зокрема. Це націлює на пошук нових шляхів і засобів, що забезпечуватимуть розвиток творчого потенціалу особистості, внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів.

Проблема творчості досліджувалася та досліджується з позицій різних наук і наукових напрямів. На сучасному етапі творчі здібності та підходи до їх вивчення переважно розглядають як когнітивний феномен із застосуванням кількісних методів їх вимірювання (Дж. Гілфорд, Ф. Баррон, Д. Заррінгтон, М. Уаллах, Е. Торренс, М. Холодна та інші) [6, с. 84-93].

У філософському трактуванні здібності – це індивідуальні особливості особистості, які є суб'єктивними умовами успішного перебігу певного виду діяльності. Їх не можна зводити лише до наявних у людини знань, умінь і навичок. Здібності виявляються, передусім, у швидкості, глибині, міцності оволодіння способами і прийомами певної діяльності, є внутрішніми психологічними регуляторами, які зумовлюють можливість їх надбання [4, с. 249].

У психологічному трактуванні здібності визначаються як «...індивідуально психологічні особливості людини, що проявляються в діяльності і є умовою її успішного виконання. Від здібностей залежить

успішність здобування знань, навичок і вмінь, але самі вони з наявними знаннями, навичками і вміннями не ототожнюються» [4, с. 141].

У проблемі розвитку творчих здібностей особливе значення має особистісний підхід, який передбачає вивчення особистості у процесі творчої діяльності, яка, на думку вчених (І. Бех, М. Каган, О. Леонтьєв та ін.) є джерелом формування особистості. Тому головний шлях розвитку творчих здібностей людини – це певним чином організована діяльність.

С. Максименко визначав поняття здібності як індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності. Вони не зводяться до наявності в індивіда знань, умінь і навичок, а виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності [1].

Отже, здібності особистості – внутрішні особливості людини, її індивідуальнопсихологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої, впливають на успішність виконання певної діяльності [5, с. 13-20].

Формування творчих здібностей учнів початкової школи має соціальну сутність. Вона включає соціальну спрямованість та пізнавальну діяльність школярів. До соціальної спрямованості можна віднести світосприйняття, мотиви, прагнення, інтереси, цінності та ставлення. Світосприйняття – це процес узагальнених поглядів на об'єктивний світ і місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишньої дійсності та самого себе, а також обумовлені цими поглядами переконання, ідеали, принципи пізнання та діяльності. Велику роль в цьому відіграє пізнавальний інтерес. Для ефективності розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів необхідні відповідні умови, зокрема: урізноманітнення чуттєвого досвіду; усвідомлення учнем особистої та суспільної цінності знань і вмінь, які набуваються; переживання успіху у роботі, наявність позитивної емоційної атмосфери; помірна складність і посиленість завдань; опора на попередній досвід учня; активний, продуктивний і творчий характер діяльності; сформованість в учнів провідних прийомів навчальної діяльності [5, с. 44].

На сучасному етапі завданням школи є виховання особистості, здатної ухвалювати самостійні нестандартні рішення, знаходити вихід із різних ситуацій, тобто людини, здатної до творчості. Формування й розвиток творчих здібностей школярів є дуже важливим, і це формування повинне бути засноване на сучасних підходах до організації освітнього процесу.

Згідно теорії та практики формування та розвитку творчих здібностей стає зрозуміло, що повинен існувати певний дієвий механізм, яким є на сьогодні креативна спрямованість освітнього процесу. Тобто у період навчання вчителю важливо орієнтуватися на творчі можливості учнів. Вони можуть виявлятися у спілкуванні, окремих видах діяльності та її результатах, мисленні, почуттях. Навчання, яке є проблемно пошуковим, заохочує до оригінальності мислення, завжди націлює на творче зростання особистості, розкриття її творчих здібностей. Для того, щоб допомогти становленню такої особистості, необхідно створити належні педагогічні передумови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня, використовувати особистісно-орієнтований підхід до організації освітнього процесу. Це дасть змогу задовольнити пізнавальні потреби та інтереси учня.

При організації роботи з формування творчості школярів варто враховувати, що дітям із випереджаючим розвитком інтелекту й творчими прагненнями необхідне не тільки відповідне розумове навантаження, але й своєчасне керівництво вчителя. Дуже багато для дітей із високими розумовими можливостями може дати і звичайна середня школа, тільки якщо там є вчитель з великої літери [2]. Стрімка динаміка, що відбувається в суспільстві на сучасному етапі розвитку соціальних і культурних змін, високий рівень розвитку сучасних технологій викликає необхідність перенесення уваги педагогів з процесу передачі готових знань на процес здобування знань, тобто на розвиток мислення й творчих здібностей учнів. Зрозуміло, що важливою передумовою розв'язання зазначеної проблеми є формування педагогом власної креативності. Педагогічною аксіомою сьогодення має бути теза: щоб успішно

розвивати креативні здібності учнів, сучасний вчитель сам повинен бути творчою особистістю, прагнути до подолання формальності у діяльності.

Одним із найважливіших моментів, який потрібно враховувати при організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток творчих здібностей школярів, є проблема створення креативного навчально-розвиваючого середовища. Воно характеризується, насамперед, сприятливим психологічним кліматом спілкування вчителя й учнів, який забезпечує атмосферу взаємної пошани, дружелюбності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості кожної особистості. До засобів впливу на психологічний клімат належать: демонстрація доброзичливості педагога до своїх вихованців, знаки уваги, інтер'єр класної кімнати, різноманітні форми роботи, зокрема, й нестандартні, як на уроках, так і в позаурочний час, мовні, мімічні, мнемонічні засоби тощо[5].

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми формування творчих здібностей школярів. Перспективи її вивчення пов'язані з подальшим дослідженням впливу сучасних інноваційних психологічних технологій на її розвиток.

Література:

1. Максименко С. Д. Проблема здібностей у контексті генетичної психології. Обдарована особистість - пошук, розвиток, допомога, К.: Гнозис, 1998 С. 7-15.
2. Мамчук Л. П., Ямницький В. М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології. Психологія: реальність і перспективи. 2014. Вип. 3. С. 96-100.
3. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. Обдарована дитина, 2004. № 6. С. 2-9.
4. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ, 2006. 424 с
5. Розвиток творчих здібностей дітей: Метод. рек. / За ред. Л. В. Карпенко. Суми: Університетська книга, 2000. 54 с.
6. Туриніна О. Л. Психологія творчості. Навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 160 с.

Лавренко О.В., кандидат філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник лабораторії
організаційної та соціальної психології,
Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Останнім часом значно посилюється інтерес до досліджень економіко-психологічних явищ у сучасному світі, серед яких важливе місце посідає економічне самовизначення особистості. Формування і розвиток економічного самовизначення особистості здійснюється в процесі здобуття економічної освіти та виховання, цілеспрямованої економічної соціалізації. В результаті – особистість отримує економічні знання, економіко-фінансову грамотність та формує ті навички, ті ділові та морально-етичні якості, завдяки яким молода людина здатна діяти в економічному просторі, приймати морально виважені рішення, здійснювати морально зрілі вчинки. Вихід із кризової ситуації і процес розвитку нашого суспільства безпосередньо пов'язаний зі становищем студентської молоді та її реальною участю в цьому процесі. Особливість становища молодих людей у суспільстві полягає в тому, що, з одного боку, вони входять у той соціальний простір, який було організовано незалежно від них попередніми поколіннями; з іншого боку – молодь може змінити та перебудувати відповідні соціальні структури. Тому дослідження процесу включення молодого покоління у всі сфери суспільного життя, зокрема, економічного, його економічного самовизначення набуває особливого значення. Зазначена проблематика має не лише суто наукове, а й практичне значення. Адже сучасна вітчизняна молодь складає більше половини працездатного населення держави, вона має свої орієнтації, інтереси і потреби,

болісно відчуває на собі тягар економічної кризи та недостатність державних асигнувань на соціальні потреби. Водночас молодь – це майбутнє держави, а тому від забезпечення стартових умов її діяльності, від її здатності економічно самовизначитися залежить подальший розвиток нинішнього суспільства, а також майбутніх поколінь.

Студентство – це унікальний соціальний продукт, самостійна соціально-демографічна група, яка має свою специфіку та особливості. Її основна своєрідність, по-перше, це – навчальна діяльність як вид професійної роботи. Головне завдання кожного студента – «входження» в професію, тобто засвоєння певних професійних знань та навичок, вибір спеціалізації. По-друге, визначальною рисою сучасного студента є приналежність до одного віку, одного покоління. Вікові категорії практично в усіх культурах визначають не лише хронологічний вік людини, а й її суспільне становище, соціальний статус і соціальні ролі. Це свідчить про існування об'єктивної взаємозалежності віку і соціальних можливостей. Вік людини сам по собі сигналізує про рівень когнітивного, емоційного, психологічного та особистісного розвитку індивіда, він окреслює діапазон соціальних ролей, статусне становище в стратифікаційній системі суспільства, коло виконуваних робіт. Середньостатистичний вік українського студентства становить від 18 до 24-25 років. По-третє, студентська молодь, зважаючи на її вікові та соціально-психологічні особливості, потребує соціокультурної ідентифікації, а тому більшою мірою, ніж інші соціальні і вікові групи, сприймає трансформаційні процеси в суспільстві, пов'язані із засвоєнням систем цінностей, моральних норм, які формують певні форми економічної поведінки.

Тому особливу увагу психологи приділяють дослідженню економічного самовизначення студентської молоді. Останнє нами розуміється як поетапний процес включення особистості в економічну сферу суспільного життя, досягнення відносно рівноважного стану в соціально-стратифікаційній структурі суспільства, як процес усвідомлення, осмислення і реалізації особистістю своєї позиції в просторі економічних відносин на основі уявлень

про себе як активного суб'єкта економіки, ставлення до себе у цьому статусі. У результаті цього у особистості формується власна стратегія усвідомленої економічної поведінки, в процесі якої вона реалізує свої економічні інтереси, задовольняє свої потреби з орієнтацією на моральні настановлення та цінності, вироблені в суспільстві. Усвідомлення особистістю власної економічної ідентичності відбувається завдяки осмисленню, розумінню та прийняттю економічних цінностей, результатом чого є формування таких особистісних якостей, які забезпечують готовність суб'єкта до активного проектування та прогнозування власної життєдіяльності в сучасному економічному просторі [1; 2].

Для вивчення закономірностей, структури і спрямованості економічного самовизначення студентської молоді співробітниками Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Н. Дембицька, І. Зубіашвілі, О. Лавренко, Т. Мельничук) було розроблено операціональну модель, а на її основі – анкету за методом структурованого інтерв'ю (гугл-форма). У дослідження взяли участь 105 студентів різних закладів вищої освіти України. Зокрема, це студенти: Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені І.Я. Франка, Національного авіаційного університету, Інституту економіки і права університету Україна, Полтавського інституту економіки і права.

Дослідженням встановлено, що у студентів має місце поляризація в оцінці свого рівня матеріального добробуту сьогодні. Так, 44,7% оцінюють його як достатній, а 38,2% – як недостатній; як низький та високий оцінюють відповідно 6,6 та 2,6 % студентів. Водночас студентська молодь в оцінці свого матеріального добробуту відносить себе ближче до середнього класу, ніж до переважаючого низько доходного.

Отримані дані близькі до результатів дослідження «Україна у Світовому дослідженні цінностей (WVS-7) – 2020 р.», проведеного Українським центром європейської політики, Українським культурним фондом, Центром «Соціальний моніторинг», Word Values Survey. Так, рівень доходу власного

домогосподарства 45,1% опитаних респондентів відзначили як низький, 37,0% – як середній, 13,8% – як високий, а 4% – важко відповісти (усього опитано 1286 респондентів, методом особистого інтерв'ю вдома у респондента з використанням планшетів) [3].

Переважна більшість студентів відзначає, що вирішення питання нестачі матеріальних ресурсів для більшості людей залежить від зусиль самої людини (73,7%), наявних у неї здібностей та професійних навичок (67,1%), її якостей (46,1%); і лише 14,5% відзначають наявність престижної посади.

Зі способами матеріально себе забезпечувати визначилися в основному 43,4% опитуваних, остаточно – 7,9%; однак для 32,9% сьогодні ще складно визначитися з цим, а не визначилися – 14,5%.

Студентська молодь, економічно самовизначаючись, менше сподівається на державу, її допомогу і більше розраховує на батьків, себе чи своє найближче оточення. Так, основними джерелами доходу вказано: допомогу інших людей (родичів, знайомих) – 64,5%; власну заробітну плату – 53,9%; стипендію – 35,5% та тимчасові підробітки – 32,9%. Невелика частина студентів відзначила, що основним джерелами її доходів є приватна практика (18,4%) та доходи від власного бізнесу (13,2%).

Серед опитаних: «здебільшого забезпечують себе самі, але батьки допомагають при цьому» – майже половина студентів (47,4%); «живуть в основному на утриманні батьків, але частково забезпечують себе самі» – 26,3%; «живуть самотійно без підтримки батьків» – 17,1%. Повністю на утриманні батьків живуть 10,5%, а лише 5,3% живуть самотійно, допомагаючи батькам.

Отже, проблема економічного самовизначення є актуальною у соціально-психологічній науці, оскільки сучасні соціально-економічні та політичні умови вимагають від особистості життєвої активності, здатності до самоствердження та саморозвитку, вміння використовувати свої можливості та здібності в різних ситуаціях життєдіяльності. Дослідженням встановлено, що особливостями економічного самовизначення в пізній юності – ранній дорослості (в

студентські роки) є факт поляризації в оцінці свого рівня матеріального добробуту сьогодні; студентство менше сподівається на державу, її допомогу і більше розраховує батьків, себе чи своє найближче оточення, у нього зовнішні джерела матеріального самозабезпечення переважають над власними.

Література:

1. Зубіашвілі І.К. Психологічні особливості економічного самовизначення старшокласників. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Випуск 56. С. 30-36.

2. Лавренко О.В. Моральні основи економічного самовизначення особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Випуск 56. С. 44 – 52.

3. Україна у Світовому дослідженні цінностей (WVS-7) – 2020 р. URL: [https://search.ukr.net/?q=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0+%D1%83+%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83+%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96+%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9+%28WVS7%29+2020%D1%80.#gsc.tab=0&gsc.q=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9%20\(WVS-7\)%20-2020%D1%80.&gsc.page=1](https://search.ukr.net/?q=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0+%D1%83+%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83+%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96+%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9+%28WVS7%29+2020%D1%80.#gsc.tab=0&gsc.q=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9%20(WVS-7)%20-2020%D1%80.&gsc.page=1)

Панчук Н.П., кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології освіти
Прокопчук Ю.В., здобувач освітнього ступеня «магістр»
*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ЕЙДЕТИКА, ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ

Все частіше у закладах дошкільної освіти постає питання розвитку пам'яті, зокрема, проблема покращення процесів запам'ятовування та зберігання інформації. Кожен педагог розуміє, що якщо у дитини буде відмінна пам'ять, то різні знання та уміння вона зможе засвоїти легко та без примусу.

Питанням розвитку та покращення пам'яті займалося багато психологів, які проводили дослідження у мнемотехніці. Так, О. Лурія виділив із розділу «мнемотехніки» «ейдотехніку» як метод розвитку пам'яті. Також великий внесок у дослідження даного аспекту зробив І. Матюгін [1], основною метою якого, було зробити ейдетику доступною та простою у практичному застосуванні. Вчений проаналізував ейдетику як ігрову діяльність. Ще одним із методів І. Матюгіна виступає метод трансформації, за яким, опираючись на логіку, можна знайти потрібні елементи в запропонованому слові.

В процесі аналізу, ми побачили, що існують різноманітні методики ейдетики, а саме: запам'ятовування слів (правопис, іноземна мова), цифр (дат), текстів, віршів, формул, іншої інформації (впорядкованої та розрізненої).

Важливим для нас стало положення про те, що на заняттях, де використовуються методи ейдетики, створюється психологічна ситуація успіху, покращується нейродинаміка мозку дітей, відбувається корекція дефектів центральної нервової системи та поведінки дітей. Також слід мати на увазі, що ейдетика – це робота із асоціаціями особистості та її творчістю та увагою. Заслужовують на увагу деякі форми роботи, зокрема такі, що проводяться у формі гри [2]:

Гра «Уявляйко». В процесі гри вихователь називає перше слово, наприклад, «гудзик» і пропонує дітям назвати слово, яке певним чином пов'язане із названим словом. Деякі діти можуть назвати такі, як «голка», «нитка», «кишеня», «пальто», «швачка» тощо. Зупиняючись на одному з варіантів, наприклад швачка, вихователь пропонує назвати наступне – «жінка», «швейна фабрика», «швейна машинка», «мати», «бабуся» тощо. Вибирається слово, яке найчастіше вживається, наприклад, «бабуся». Після цього дошкільнята називають наступні асоціації.

Гра «Незвичайне та небувале». Запропоновані слова можна зв'язати таким чином: «Береза обросла величезною густою травою». «На столі побудували багато високоповерхових будинків». Складністю, для дітей є зв'язування непов'язаних за змістом слів: «сосиска – молоток»; «мобільний телефон – вазон». Вихователь пропонує дітям дошкільного віку пригадати незвичну дію, яка об'єднувала би перше і друге слово. Пропонує приклади поєднання цих пар слів: «молотком забиваємо сосиску»; «в мобільному телефоні замість кнопок ростуть вазони». Коли дошкільники навчаться оперувати цим методом, тоді для них буде нескладно запам'ятати потрібну інформацію. Однією з переваг даної методики є те, що вона розвиває креативність та творче мислення.

Таким чином, розвиток пам'яті є важливим саме у дошкільному віці, коли відбувається становлення різних психічних процесів. Важливо розвивати пам'ять, а за допомогою нових методів це можна робити весело та цікаво. Ейдетика стає прогресивною та продуктивною формою роботи з дітьми.

Література:

1. Матюгин И. Ю., Чакаберия Е. И., Слоненко Т. Б., Рыбникова И. К., Мазина Т. Н. Школа Эйдетики. Развитие памяти, образного мышления, воображения. Том 1. Запоминание цифр, телефонов, исторических дат. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.livelib.ru/pubseries/722451-shkola-ejdetiki>

2. Чепурний. Г., Палійчук. Ю. Як навчитися легко вчитися: Центр освітніх технологій «Школа ейдетики». Вінниця», 2006. 78с.

Сечейко О.В., кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри авіаційної психології
Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ МІЖСТАТЕВИХ СТОСУНКІВ ЮНАЦТВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Міжстатеві стосунки тісно пов'язані з духовним і фізичним благополуччям людини, особливо в юнацькому віці, оскільки основним психологічним здобутком юності являється відкриття свого внутрішнього світу. Довкола проблематики міжстатевих стосунків завжди розгортались сперечання на основі протиріч у світогляді, філософських та психологічних концепціях, моральних принципах, особистісних уявленнях тощо. Зазначені аспекти представлені у роботах таких науковців як Айзенк Г., Берн Е., Говорун Т., Гозман Л., Кернберг О., Кон І., Кльоцина І., Обозов Н., ., Пауелл Дж., Піз А. , Піз Б. та ін.

Досліджуючи особливості міжстатевих стосунків сучасної молоді, ми виходили з припущення, що успішність таких відносин суттєво заложитиме від здатності людини виражати власні емоції та розуміти емоції партнера, адекватно реагуючи на них. Тому метою нашого дослідження було встановлення зв'язку між особливостями емоційного інтелекту та характером міжстатевих стосунків в юнацькому віці.

Для вирішення поставлених завдань та перевірки гіпотези ми провели емпіричне дослідження із застосуванням таких психодіагностичних методик: «Досвід близьких стосунків» (К.Бреннан; Р.К.Фрейлі), «Оцінка і прогнозування психологічного розвитку ситуації міжособистісної взаємодії» (О.Ф.Бондаренко), «Опитувальник установок до сексу» (Г.Ю.Айзенк), «Емоційний інтелект» (Н.Холл), «Бар'єри у встановленні емоційних контактів» (В.В. Бойко). У дослідженні приймали участь 50 юнаків та юнок віком від 19 до 23 років.

Встановлено, що для більшості досліджуваних характерно сприйняття своїх стосунків з представниками протилежної статі як благополучних, з домінуванням радісних почуттів. Для більшості дівчат (54%) та юнаків (70%) властивий невисокий рівень тривожності та рівень уникнення близькості в стосунках з представниками протилежної статі. При цьому відзначаються такі статеві відмінності: для дівчат характерним є високий рівень тривожності (61%) і низький рівень уникання близькості (68%), а для хлопців – низький рівень тривожності (74%) при наявності амбівалентних тенденцій щодо уникання–прагнення близькості. При оцінці ресурсного внеску у стосунки було виявлено, що більшість досліджуваних юнаків та дівчат сприймають свій внесок у стосунки як достатній, але не надмірний. В цілому, хлопці відчувають себе більш благополучно, або нейтрально у стосунках, ніж дівчата, а також їх внесок у стосунки і зиск від них зрівноважені. Для дівчат характерною є висока оцінка значущості стосунків з юнаками і вони дають їм більш емоційну характеристику, відмічаючи, що наявність або відсутність близьких стосунків суттєво впливає на відчуття у них повноти життя.

Аналіз характеру міжстатевих стосунків у досліджуваних з високим, середнім та низьким рівнем емоційного інтелекту дозволяє визначити такі тенденції: особи з високим рівнем емоційного інтелекту більш впевнені в надійності і чуйності свого партнера, на відміну від досліджуваних з середнім та низьким рівнем емоційного інтелекту; юнаки з високим та середнім рівнем емоційного інтелектукладають у стосунки більше, ніж досліджувані з низьким рівнем емоційного інтелекту, також у них відмічається вищий рівень задоволеності стосунками і відчуттям повноти життя. Також були виявлені основні емоційні бар'єри, що ускладнюють взаємодію з партнерами: неадекватний прояв емоцій, дистанціювання у стосунках з іншими людьми та невміння керувати власними емоціями.

Встановлені статистично значимі кореляції між параметрами емоційного інтелекту досліджуваних та характером їх міжстатевих стосунків. Тривожно-невротичні стосунки обернено корелюють з рівнем самомотивації (-

,386*) та здатністю керувати власними емоціями (-,332*). Високий рівень уникання близькості у міжстатевих стосунках має прямі кореляції з управлінням власними емоціями (,291*), та домінуванням негативних емоцій, які стають бар'єром у спілкуванні (,405**). Рівень повноти життя і задоволеність міжстатевими стосунками прямо корелює з вмінням розпізнавати власні емоції (,395**) і емоції інших людей (,331*).

Отже, в ході дослідження було встановлено, що на характер міжстатевих стосунків позитивно впливають такі особливості емоційного інтелекту: здатність адекватно сприймати емоції партнера, високий рівень розпізнавання власних емоцій; низький або помірний рівень експресії, бажання зближення з іншими людьми. Негативно позначаються на міжстатевих стосунках такі особливості емоційного інтелекту: надмірний рівень керування власними емоціями, небажання зближатися з іншими людьми, наявність виражених емоційних бар'єрів, дуже висока емоційна чутливість, низький рівень розпізнавання власних емоцій.

Представлені результати можуть бути корисними для розробки програм тренінгів з молоддю, спрямованих на розвиток здатності встановлювати гармонійні стосунки, рекомендацій для психологів, що спеціалізуються на сімейному консультуванні та мають досвід роботи із старшокласниками й студентами.

Література:

1. Говорун Т., Кікінеджі О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: Навч. пос. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000 – 384с.
2. Сечейко О.В. Психологічні детермінанти сексуальної поведінки підлітків: автореф. дис. канд. психол. наук. – К.: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2000 – 21 с.

Шеленкова Н.Л., к.психол.н., доцент кафедри психології

Гнедова І.В., магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

КОМПЛЕКС НЕПОВНОЦІННОСТІ ТА ПОЧУТТЯ ПЕРЕВАГИ В ТЕОРІЯХ А.АДЛЕРА

А. Адлер зазначав, що почуття неповноцінності бере свій початок в дитинстві. Він пояснював це таким чином: дитина переживає дуже тривалий період залежності, коли вона абсолютно безпорадна і, щоб вижити, повинна спиратися на батьків. Цей досвід викликає у дитини глибокі переживання неповноцінності в порівнянні з іншими людьми в сімейному оточенні, більш сильними і могутніми. Поява цього раннього відчуття неповноцінності позначає початок тривалої боротьби за досягнення переваги над оточенням, а також прагнення до досконалості і бездоганності. Адлер стверджував, що прагнення до переваги є основною мотиваційною силою в житті людини.

Таким чином, згідно Адлеру, фактично все, що роблять люди, має на меті подолання відчуття своєї неповноцінності і зміцнення почуття переваги. Однак відчуття неповноцінності з різних причин може у деяких людей стати надмірним. В результаті з'являється комплекс неповноцінності – перебільшене почуття власної слабкості і неспроможності. Адлер розрізняв три види страждань, що долають в дитинстві, які сприяють розвитку комплексу неповноцінності: неповноцінність органів, надмірна опіка і відкидання з боку батьків.

По-перше, у дітей з будь-якою вродженою фізичною неповноцінністю може розвинутиися почуття психологічної неповноцінності. З іншого боку, діти, батьки яких надмірно їх балують, потурають їм у всьому, виростають недостатньо впевненими в своїх здібностях, тому що за них завжди все робили інші. Їх турбує глибоко вкорінене почуття неповноцінності, так як вони

переконані, що самі не здатні долати життєві перешкоди. Нарешті, батьківська зневага дітьми, відкидання може стати причиною появи у них комплексу неповноцінності з тієї причини, що діти в основному відчують себе небажаними.

Однак, незалежно від обставин, що грають роль ґрунту для появи почуття неповноцінності, у індивідуума може у відповідь на них з'явитися гіперкомпенсація і, таким чином, розвивається те, що Адлер назвав комплексом переваги. Комплекс переваги – тенденція перебільшувати власну значимість, щоб долати постійне відчуття неповноцінності. Цей комплекс виражається в тенденції перебільшувати свої фізичні, інтелектуальні чи соціальні здібності.

Адлер прийшов до висновку, що в дитинстві ми всі відчуваємо себе неповноцінними або в уяві, або в реальності, і це спонукає нас якимсь чином компенсуватися. Наприклад, дитина з поганою координацією може зосередити свої компенсаторні зусилля на виробленні видатних атлетичних якостей. Її поведінка, яка направлена усвідомленням своїх фізичних обмежень, стає, в свою чергу, стилем її життя – комплексом поведінкової активності, спрямованої на подолання неповноцінності.

Отже, за А.Адлером, стиль життя заснований на наших зусиллях, спрямованих на подолання почуття неповноцінності і, завдяки цьому, зміцнюється почуття переваги [1].

Література:

1. Адлер А. Воспитание и проблемные дети/ А.Адлер //Родители и дети : хрестоматия / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: БАХРАМ-М, 2003. С.106-121.

Шеленкова Н.Л., к.психол.н., доцент кафедри психології

Махиня Н.М., магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Політична соціалізація в психологічній науці розглядається як процес взаємодії між людиною і суспільством, а не як просте пристосування особистості до соціуму, що базується на пасивному прийнятті його вимог.

С.К. Рошин трактує політичну соціалізацію як політичний розвиток особистості. На його думку, цей процес можна визначити як процес активного засвоєння індивідом ідеологічних і політичних цінностей та норм, що існують у суспільстві, їх формування в усвідомлену систему соціально-політичних установок, що визначають позиції і поведінку індивіда в політичній системі суспільства. Підкреслюючи складність процесу політичної соціалізації, С.К. Рошин виокремлює в ньому три аспекти: психологічний, соціально-психологічний та політичний. Аналіз психологічної складової дозволяє зрозуміти, яким чином відбувається процес політичного розвитку; вивчення соціально психологічної складової пояснює, хто (що) впливає на процес політичного розвитку, сам же аналіз політичного аспекту показує результат цього розвитку [2].

Факторами соціалізації називаються обставини, за яких створюються умови для перебігу процесів політичної соціалізації, які можуть розглядатися як соціальні фактори, що відображають соціально-культурний аспект соціалізації та психологічні (індивідуально-особистісні фактори).

А.В. Мудрик пропонує представляти процес взаємодії особистості і зовнішнього середовища комплексом факторів, що впливають на особистість протягом всього життя і які можна класифікувати наступним чином:

- мегафактори (країна, держава, культура) – це суспільство загалом як

певна соціально-економічна, соціально-політична та ідеологічна система, вплив якої посилюється паралельно з розвитком процесу глобалізації;

- мезофактори (етнос, регіональні умови, тип поселення, засоби масової комунікації) – представляють умови для політичної соціалізації великих груп людей, об'єднаних за певними ознаками (національною, місцем проживання, приналежність до тієї чи іншої субкультури як сукупності специфічних соціально-психологічних ознак – норм, цінностей, стереотипів);

- мікрофактори (сім'я, релігійна організація, начальний заклад) – діють через „агентів соціалізації” — групу осіб із найближчого оточення особистості: батьків, родичів, друзів, групу ровесників, організації, до якої входить людина [1].

Отже, політична соціалізація є таким процес розвитку, за допомогою якого люди набувають певних політичних орієнтацій і зразків поведінки, який дає можливість людині поступово стати не тільки особистістю, а й громадянином; не тільки об'єктом, але й суб'єктом політики.

Література:

1. Мудрик А.В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.В. Мудрик. 3-е изд., испр. и доп. М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та, 2011. 736 с.

2. Роцин С.К. Политическая психология. *Психологический журнал* . 1980. Том 1. №1. С. 141-157.

Іванченко В.І., здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти

Національний університет «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО АДДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Аддиктивна поведінка - одна з конфігурацій деструктивної дії, що проявляється в бажанні відходу від реального світу шляхом зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких субстанцій або незмінною фіксації інтересу на певних об'єктах або видах діяльності, що супроводжуються отриманням насичених емоцій. Даний процес до такої міри охоплює людину, що починає керувати його життям. Індивід стає беззахисним перед своєю пристрастю. Одержима спрага зміни власного психічного стану за допомогою вживання речовин, що змінюють свідомість, з метою відходу від реальності, що провокує слабшання вольових якостей - і не дає можливості чинити опір аддукції [1].

Поведінка аддиктів в міжособистісних взаєминах характеризує ряд ключових сукупних відмінних рис:

– Знижене перенесення проблем обумовлюється наявністю гедоністичної установки (прагненням до негайного отримання насолоди, задоволенню своїх бажань). У випадку якщо бажання аддиктів не задовольняються, вони реагують або спалахами негативних емоцій, або відходом від труднощів. Це поєднується з високою уразливістю, недовірливістю, що тягне за собою часті конфлікти.

– Прихований комплекс неповноцінності знаходить своє відображення в частих змінах настрою, нерішучості, уникнення ситуацій, в яких їх здатності можуть бути об'єктивно перевірені.

– Поверхневий характер соціабельності і її обмеженість в часі поєднуються з посиленням прагнення справити на оточуючих позитивне враження. Алкогольні аддикти, наприклад, створюють в деяких випадках

враження своїм своєрідним гумором на алкогольну тему, розповідями про власні пригоди, прикрашаючи свої розповіді деталями, які не мають практично ніякого відношення до реальності. Особливо яскраво це виражається при груповому прийнятті спиртного.

– Бажання говорити неправду. Аддикти часто не стримують своїх обіцянок, відрізняються необов'язковістю, недотриманням договорів.

– Прагнення засуджувати невинних, (в тому числі і в разі якщо встановлено, що індивід насправді не винен). Відхід від відповідальності в прийнятті рішень і доручення її на інших, пошук виправдувальних підстав в потрібний момент.

– Стереотипність, циклічність поведінки. Наявний зразок поведінки що легко передбачуваний, однак його складно скорегувати.

– Взаємозалежність виражається у вигляді підпорядкування впливу інших людей з аддиктивною спрямованістю. В деяких випадках простежується бездіяльність, недостатня самостійність, готовність до отримання підтримки [1].

– Тривожність у аддиктів безпосередньо пов'язана з комплексом неповноцінності, залежності. Відмітна риса полягає в тому, що в переломних моментах тривожність здатна відступати на другий план, в той час як в звичайному житті вона може з'являтися у відсутності явних факторів або при події, ніяк не є дійсним приводом для переживань [2].

Подібним способом, підбиваючи підсумок і кажучи про характер особистості з залежною поведінкою з точки зору психології можна зробити акцент на наступних рисах. По-перше, це стрімка сугестивність. По-друге, недолік здатності давати прогноз і досліджувати свої дії і майбутнє. По-третє домінує яскраво виражений дефект характеру - егоцентризм, це неможливість реалістично дати оцінку власним діям і власній особистості, а ставлення до оточуючих людей носить «споживчий» характер [3]. Аддикти - деструктивно егоїстичні, цю рису згодом набувають практично всі залежні, не помічаючи цього.

Для ефективного розпізнання людини з залежністю необхідно провести ряд діагностичних дій, які будуть підкріплюватися валідними методиками дослідження аддиктивної поведінки.

Література:

1. Ahmed A.M. Cognitive, Clinical, and Neural Aspects of Drug Addiction/A.M. Ahmed // 2020. – 329 с.
2. Вологодина П.Е. Исследование склонности к отклоняющемуся поведению / П.Е. Вологодина. // ЦНС «Интерактив плюс». – Чебоксары, 2018. – С. 100 – 102.
3. Файзуллин, Р. Ш. Психологические особенности аддиктивной личности / Р. Ш. Файзуллин. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 43 (229). — С. 289-292. — URL: <https://moluch.ru/archive/229/53269/> (дата звернення: 16.03.2021).

PRZEMYSŁ I ROLNICTWO

Даценко А.А. кандидат с.-г. наук

Уманський національний університет садівництва

ВМІСТ ХЛОРОФІЛУ В ЛИСТКАХ ГРЕЧКИ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Фотосинтез є ключовим чинником утворення в рослинах органічної речовини та формування продуктивності посівів. Водночас перебіг фотосинтетичних реакцій у рослинах залежить від вмісту і співвідношення пластидних пігментів, зокрема хлорофілу. Фотокаталізаторна дія хлорофілу активізує інтенсивність фотосинтезу. Саме тому пігментний комплекс листків має вирішальне значення в реалізації біологічного потенціалу всіх без виключення сільськогосподарських культур.

Дослідження останніх років свідчать, що формування пігментного комплексу рослин залежить від низки абіотичних та біотичних чинників, у тому числі й від застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин та рістстимулювальних та мікробних препаратів. Так, за даними досліджень В.В. Гангура та Л.Є. Єремко, передпосівна інокуляція насіння нуту мікробним препаратом Ризогумін на фоні внесення мінеральних добрив, посилюють інтенсивність формування асиміляційної поверхні посівів їх фотосинтетичної продуктивності. Зокрема, вміст хлорофілу *a* перевищував контрольний варіант на 0,6–7,08 мг/г сухої речовини листків і хлорофілу *b* – на 7,93–8,55 мг/г сухої речовини листків.

Зважаючи на це, метою досліджень було встановити зміни у пігментному комплексі листків гречки за інтегрованого використання мікробного препарату Діазобактерин та регулятора росту рослин Радостим, що дозволило б розкрити основні напрями та специфіку проходження фізіолого-біохімічних процесів у пігментному комплексі рослин, від яких залежить синтез органічної речовини та формування продуктивності посівів.

Дослідження проводили продовж 2018–2019 років в умовах дослідного поля Уманського національного університету садівництва за схемою, що включала варіанти з обробкою насіння перед сівбою бактеріальним препаратом Діазобактерин (штами бактерій *Azospirillum brasilense* 18–21410) у нормах 150, 175 і 200 мл на гектарну норму насіння окремо та сумісно з регулятором росту рослин Радостим у нормі 250 мл/т. На фоні застосування вищезазначених препаратів посіви гречки у фазу першої пари справжніх листків обприскували Радостимом у нормі 50 мл/га. Вміст у листках гречки хлорофлу *a* і *b* визначали спектрофотометричним методом з наступним використанням для розрахунків формул Хольм Веттштейна.

Проведені нами дослідження показали, що вміст хлорофілу *a* і *b* їх суми і відношення в листках гречки у значній мірі залежав від норм використання мікробного препарату Діазобактерин, способів застосування регулятора росту рослин Радостим окремо і в комплексі з препаратом Діазобактерин та від погодних умов, що за 2018–2019 роки досліджень були задовільними для вирощування гречки. Так в середньому за роки досліджень, за комбінованої обробки насіння гречки сумішшю препаратів Діазобактерин та Радостим і наступного обприскування посівів Радостимом вміст хлорофілів *a* і *b*, їх суми та відношення були вищим за показники на варіантах з окремою обробкою насіння перед сівбою сумішшю Діазобактерину і Радостиму, зокрема вміст хлорофілу *a* зростав на 8–9%, хлорофілу *b* – на 4–6%, а їх суми – на 5–7%. Найвищий вміст хлорофілів у листках гречки відмічено за використання суміші Діазобактерину (150, 175, 200 мл) з Радостимом (250 мл/т) для передпосівної обробки насіння та обприскування посівів Радостимом (50 мл/га), що відповідно на 0,28–0,31 мг/г сирої речовини перевищувало показники контролю для хлорофілу *a* та на 0,09–0,12 мг/г сирої речовини для хлорофілу *b*, а сума хлорофілів *a+b* зростала на 0,37–0,43 мг/г сирої речовини. Ці дані свідчать про створення більш сприятливих умов для проходження в рослинах фізіолого-біохімічних процесів, у тому числі й фотосинтетичних, за безпосередньої позитивної дії яких формується функціонально активний пігментний комплекс литкового апарату гречки з підвищеним вмістом хлорофілів *a* і *b*.

Заболотний О.І., к.с.-г.н., доцент кафедри біології
Уманський національний університет садівництва

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНАТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЕПІДЕРМІСУ ЛИСТКІВ КУКУРУДЗИ ЗА ДІЇ ФІЗІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН

Відомо, що анатомічні ознаки рослинного організму під час його розвитку за дії екологічних чинників, у тому числі й антропогенного характеру, якими виступають гербіциди, постійно змінюють, при цьому формується певна анатомічна структура епідермісу рослини, за станом якої можна охарактеризувати глибину впливу чинників різної природи на рослинний організм. Так, при застосуванні гербіцидів у посівах ячменю ярого, пшениці озимої та інших сільськогосподарських культур відбувається збільшення кількості епідермальних клітин листків на 5–30% і формування кількості продихів на одиниці поверхні листка в порівнянні з контролем.

Сучасні токсиканти типу гербіцидів мають системну дію, що виявляється відразу за нанесення токсиканту на листки. Через зміну балансу ендогенних фітогормонів внаслідок впливу діючих речовин гербіцидів можуть виникати порушення перебігу ростових процесів у рослинному організмі, що спричиняє морфологічні та анатомічні зміни у тканинах і органах. Також істотний вплив на анатомічну структуру тканин і органів рослин мають регулятори росту рослин екзогенного походження, зокрема, через зростання мітотичної активності меристематичних тканин.

Зважаючи на вищенаведене, одним із завдань наших досліджень було встановити вплив застосування гербіциду Гранстар Голд 75, в.г. та регулятора росту рослин Регоплант на формування анатомічної структури епідермісу листків рослин пшениці.

Дослідження анатомічної структури епідермісу листків рослин пшениці сорту Лазурна виконували в польових і лабораторних умовах кафедри біології

Уманського національного університету садівництва впродовж 2018–2020 років. Анатомічну будову листків пшениці озимої досліджували за методикою Грицаєнко.

Результатами досліджень встановлено, що досліджувані препарати мали вплив і на анатомічну структуру листків пшениці озимої. Зокрема, за дії 15, 20, 25 і 30 г/га Гранстар Голд 75, в.г. простежується збільшення кількості клітин епідермісу від 134 до 178 шт/мм². За сумісного внесення гербіциду з регулятором росту спостерігається деяке зменшення кількості клітин епідермісу порівняно з окремим застосуванням Гранстар Голд 75, в.г., однак зі зростанням норми препарату у суміші кількість клітин також мала тенденцію до певного зростання від 115 до 161 шт/мм².

Застосування гербіциду без регулятора росту у нормі 15 г/га сприяло збільшенню площі однієї клітини епідермісу на 6 μm² проти контрольного варіанту, тоді як за дії 15 і 20 г/га гербіциду площа клітини перевищувала контроль вже на 10 та 18 μm². Застосування максимальної норми препарату у 30 г/га мало виражений токсичний вплив на організм рослин пшениці озимої, що виявилось у зменшенні площі клітини порівняно з попередніми нормами, і цей показник був майже на рівні контрольного варіанту.

У разі сумісного застосування Гранстар Голд 75, в.г. і Регопланту простежувалася протекторна дія регулятора росту на організм рослин пшениці озимої, що виявлялося у зростанні площі клітин епідермісу порівняно із варіантами дослідів, де гербіцид застосовувався самостійно. Найбільша площа клітин спостерігалася за дії 25 г/га гербіциду у суміші з Регоплантом – на 30 μm² більше за контроль та на 12 μm² більше за варіант, де Гранстар Голд 75, в.г. вносили без регулятора росту.

Отже, з аналізу отриманого експериментального матеріалу випливає, що застосування гербіциду Гранстар Голд 75, в.г. і регулятора росту Регоплант має вплив на формування структури епідермісу листків пшениці озимої, що виявляється у зміні кількості та площі клітин епідермісу. Найбільші зміни прослідковуються у разі сумісного використання препаратів.

Олепир Р.В., канд. с.-г. наук, старший викладач
кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова

Ласло О.О., канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова
Полтавський державний аграрний університет

ВПЛИВ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ І СИСТЕМ УДОБРЕННЯ НА УРОЖАЙНІСТЬ СОЇ

Соя є однією з головних стратегічних культур землеробства, що характеризується унікальними продовольчими, технічними, кормовими властивостями. Україна входить до дев'ятки країн найбільших виробників даної культури в світі та має велику перспективу розширення її посівів. Одним із шляхів стабілізації виробництва зерна є впровадження адаптованої щодо конкретних ґрунтово-кліматичних умов технології вирощування.

Дослідження проводились протягом 2016–2020 рр. на дослідному полі Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М.І. Вавилова ІС і АПВ НААН України згідно загальноприйнятих методик.

Ґрунт – чорнозем типовий важкосуглинковий з вмістом в орному шарі (0–20 см) гумусу – 4,9 %, азоту (за Корнфілдом) – 151 мг/кг ґрунту; рухомих форм P_2O_5 і K_2O (за Чириковим) – 69 і 149 мг/кг ґрунту.

Облікова площа ділянки – 100 м². Повторність варіантів – триразова.

Схема досліду: Фактор А– системи основного обробітку ґрунту: 1) комбінована (поверхневий обробіток під пшеницю озиму, оранка під усі інші); 2) безвідвальна (чизельний обробіток під усі культури); 3) поверхнева. Фактор Б– системи удобрення: 1) без добрив, контроль; 2) побічна продукція + деструктор + N_{10} ; 3) побічна продукція + деструктор + NPK; 4) побічна продукція + $N_{10/T}$; 5) побічна продукція + NPK.

Сівозміна: пшениця озима – кукурудза на зерно – соя.

Отримані результати дали можливість встановити, що найбільша врожайність була отримана у 2019 році за комбінованої системи основного обробітку ґрунту у сівозміні – 2,08–2,61 т/га. Кількість опадів за вегетаційний період становила 326,0 мм при нормі 312,0 мм, за таких умов зволоження внесення побічної продукції з деструктором та внесення мінеральних добрив у дозі $N_{16}P_{16}K_{16}$ дало можливість підвищити врожайність культури на 0,53 т/га, внесення побічної продукції на фоні післядії гною – на 0,37 т/га. В умовах посушливого 2017 року кількість опадів за період вегетації становила 141,9 мм, найвищу врожайність сої було отримано за внесення побічна продукція + післядія гною + $N_{16}P_{16}K_{16}$ – 1,47 т/га за рівня на контролі – 1,13 т/га.

У середньому зарокі проведення досліджень системи удобрення сприяли підвищенню продуктивності даної культури не залежно від систем основного обробітку ґрунту. Так якщо за комбінованої системи основного обробітку ґрунту у сівозміні на ділянках де вносились лише побічна продукція (контроль) урожайність сої дорівнювала 1,59 т/га, а за без відвального і поверхневого – 1,53 та 1,45 т/га.

Варто зауважити, що приріст урожаю насіння сої від застосування систем удобрення, за комбінованої системи основного обробітку ґрунту у сівозміні становив 0,15 (вар. 2) – 0,41 т/га (вар. 5); за безвідвального і поверхневого, відповідно знаходився у інтервалі: 0,18 (вар. 2) – 0,39 т/га (вар. 3) і 0,16 (вар. 2) – 0,36 т/га (вар. 3).

Найнижчою продуктивність сої, в абсолютних величинах на неудобрених ділянках (контроль) була за безвідвального основного обробітку ґрунту у сівозміні, у порівнянні з комбінованим вона була нижчою на 3,9 %, а з поверхневим – на 9,6 %.

Таким чином рівень продуктивності сої у більшій мірі залежав від системи удобрення і у меншій від системи основного обробітку ґрунту.

Література:

1. Петриченко В. Ф. Наукові основи сталого сосіяння в Україні. *Корми і кормовиробництво*. 2011. Вип. 69. С. 3–10.

Ласло О.О., к.с.-г.н., доцент
кафедри землеробства і агрохімії

Олепів Р.В., к.с.-г.н., ст.викл.
кафедри землеробства і агрохімії

Полтавський державний аграрний університет

РОЛЬ АГРОХОЛДИНГІВ У РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Проблема концентрації сільськогосподарських земель тривалий час є предметом дослідницької та громадської уваги, а також дискусій при формуванні політики країн та макрорегіонів. Явище концентрації безумовно потрапляє в предметне поле, пов'язане з можливостями досягнення Цілей розвитку 2030, виконанням положень Європейської зеленої угоди, збереженням та відновленням навколишнього природного середовища, суспільним благополуччям, продовольчою безпекою тощо. Тож, його актуальність для будь-якої країни безсумнівна.

Ніні більша частина українських земель втрачає родючість. Дослідження сьогодення стосовно впливу концентрації сільськогосподарських земель на довкілля та суспільство має підґрунття - інтенсивну діяльність агрохолдингів.

Аналіз ситуації, що склалася у аграрному секторі нашої країни спрямована на здійснення об'єктивного аналізу процесів концентрації земель, їх рушійних сил, змін, що відбуваються в сільській місцевості внаслідок діяльності агрохолдингів для подальшого визначення перспектив та рекомендацій щодо регулювання ринку землі, формування релевантної секторальної політики [1].

За офіційною статистикою станом на 2018 р. 180 агропідприємств, що становлять лише 0,4% всієї кількості, володіють майже 20% земельного банку України.

Термін «концентрація земель» вживається щодо масштабних придбань землі переважно приватними інвесторами, а також державними інвесторами та агробізнесом, які купують сільськогосподарські угіддя або орендують їх на довгостроковій основі для виробництва сільськогосподарських товарів [1].

Станом на 2020 рік інвестори концентрували близько 4 млн. га, що призначені переважно для вирощування сільськогосподарських культур (за даними Land Matrix). Тож, вже на початку 2000х рр. масштаби активності агрохолдингів в Україні стають очевидними. В той же час, оцінка рейтингу найбільших агрохолдингів засвідчує, що 13 з них, з угіддями понад 100 тис. га, мають приблизно 15% земельного банку України¹², а всі разом - приблизно 30% національних земель. Частка ж фермерських господарств ледве сягає 2%. Зазначимо, що обмеження щодо землевласності (до 100 га) зрештою, у 2020 р., введені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення».

Слід відмітити негативні наслідки концентрації земель, серед яких маргіналізація сільської місцевості, процеси депопуляції, безробіття та відток трудових ресурсів, зникнення сіл, деградація культурних та природних ландшафтів. Водночас можливим також стає прояв широкого спектру негативних наслідків, пов'язаних із впливом на екологічний стан агроландшафтів. Насамперед - це деградація ґрунтового покриву, погіршення якості ґрунтових і поверхневих вод, зникнення водотоків - струмків та малих річок, зменшення ландшафтного та біотичного різноманіття території.

Отже, рушійними силами розвитку процесів концентрації земель, крім певних глобальних та макрорегіональних ініціатив, також є слабкість або недосконалість національного законодавства, низький рівень соціально-економічного розвитку країн, регіонів, громад.

Література

1. Завальнюк К.С. Особливості розвитку та функціонування агрохолдингів в Україні. *Економіка та управління підприємствами: Socio-economic problems of the modern period of ukraine* . Вип. 1 (123). 2017. С 57-59.

Леонтюк І.Б., кандидат с.-г. наук, доцент

Парубок М.І., кандидат біол. наук, доцент

Розборська Л.В., кандидат с.-г. наук, доцент

Уманський національний університет садівництва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПРЕПАРАТУ ЕКОФОСФОРИН ПРИ ВИРОЩУВАННІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

На сучасному етапі розвитку землеробства перед сільським господарством поставлено багато завдань, одне з найважливіших спрямоване на збільшення виробництва продукції рослинництва і підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур.

Створення та функціонування стабільних і продуктивних агроecosистем постійно вимагає додаткових зусиль і затрат енергії з боку людини шляхом застосування нових методів і засобів захисту рослин від шкідливих організмів, життєдіяльність яких призводить до значних (30-50%) втрат урожаю.

Хімічний метод захисту рослин від шкідливих організмів і тепер продовжує займати провідне місце серед заходів боротьби за збереження урожаю. Через кожні 10 років кількість хімічних препаратів подвоюється. Тому актуальною проблемою для багатьох країн світу є зниження обсягів застосування пестицидів і мінеральних добрив. В цій ситуації виникає необхідність пошуку альтернативних хімічним засобам екологічно безпечних систем захисту рослин.

Сучасним напрямком підвищення якості та урожайності сільськогосподарських культур є впровадження в виробництво високих енергозберігаючих технологій із застосуванням біологічних препаратів. Особливо перспективним для рослинництва являється створення мікробних препаратів комплексної дії. Такі препарати можуть створюватися на основі двох чи декількох штамів стимулюючих ріст рослин, які виділяють біологічно-активні речовини, мають азотфіксуючу і фосфатмобілізуєчу активність, а

також властывісь абмежувати развіток і пашырэння фітопатогенів і фітофагів. Застосування такіх препаратів дозволить зменшити выкорыстання в раслінніцтві хімічных добрив і пестицидів, абмежыты забруднення наваколішнього сярэдовішча і атрымаці екалагічна чысту сільскагаспадарскую прадукцыю

Даследавання праводылі впродовж 2018–2020 рр. в польовій сівозміні кафедры біялогіі Уманскага НУС, дэ пераважаюць чорноземи опідзолены, мало гумусны, важка суглінковы. Повторнісь даследу трыразова, варыянты размяшчалысь сістэматычна. Плошча абліковай ділянкы – 50 м². Передпасівну абробку насіння праводылі мікробным препаратом Екофасфорын, які складаецца з сумішы (1:1) культуральных рідын фосфатмобілізувальных мікраарганізмаў *Bacillus megaterium* УКМ В-5724 і рістстымуючых мікраарганізмаў *Pseudomonas sp.* 59-1 та прадуктаў іх жытцядіяльнасці, а такж як еталонны препарат выкарыстоўвалы АГАТ-25К, препарат створены на аснове грунтовых бактэрыі *Pseudomonas aureofaciens* та прадуктаў іх жытцядіяльнасці.

Нашымі даследаваннямі встановлена, што абробка насіння раслін озимоі пшениці даследуваным препаратом істотна впливае на нарастання плошчы лісткавой паверхні. Так, у фазу выкалошвання пшениці озимоі кількасць лістків на адній расліні збільшувалася в парівнянні з кантрольным варыантам на 108,5% за діі АГАТУ-25К і на 135,4% - за діі Екофасфорыну. У фазу молачнай стигласці расліны пшениці озимоі, інакульованы Екофасфорыном, пераважалы за плошчю ліскавой паверхні расліны варыанту з абробкаю АГАТОМ-25К та расліны кантрольнага варыанту.

Вміст хлорофілу в фотасінтэзуючых тканінах раслін є найвыразнішою характарыстыкаю адаптацыі фотасінтэтычнага апарату да умоў доквілля.

Накапичення зеленых пігментаў відбувалася актыўна як в фазу выходу в трубку, так і в фазу молачнай стигласці. Найбольша кількасць хлорофілу в лісці пшениці озимоі відмічалася у варыанці з Екофасфорыном. Паказныкі вмісту

фотосинтетичних пігментів у варіанті з Екофосфорином були вищі за контрольні на 18,9-43,3 %, а у варіанті з АГАТОМ-25К на 2,7-21,2 %.

Одним із важливих фізіологічних показників, який в значній мірі характеризує продуктивність рослин і визначає ефективність агротехнічних заходів під час формування врожаю є продуктивність фотосинтетичної активності з 1 м² площі листової поверхні. Вона характеризується показником чистої продуктивності фотосинтезу, тобто кількості сухої біомаси, що утворилася за добу з розрахунку на одиницю листової поверхні. Чиста продуктивність фотосинтезу являється одним із найважливіших фізіологічних показників, який в значній мірі характеризує продуктивність рослин і визначає ефективність агротехнічних та інших заходів щодо вирощування сільськогосподарських культур і формування урожаю.

Показники чистої продуктивності фотосинтезу зростали в усіх варіантах дослідження в порівнянні з контрольним варіантом, але найкращі показники чистої продуктивності фотосинтезу відмічалися при обробці насіння Екофосфорином – 10,6 г/м² за добу або 130,9%.

Інтегральним показником ефективності дії будь-яких препаратів є їх вплив на формування урожаю вирощуваної культури.

Встановлено, що обробка насіння Екофосфорином позитивно впливає на врожайність пшениці озимої. При обробці насіння АГАТОМ-25К врожайність озимої пшениці становила 46,3 ц/га при 43,1 ц/га в контрольному варіанті, що забезпечило прибавку врожаю лише 3,2 ц/га. При обробці насіння Екофосфорином врожайність підвищилася до 54,0 ц/га, прибавка урожаю при цьому становила 10,9 ц/га.

Таким чином, підсумовуючи дані, можна сказати, передпосівна обробка насіння досліджуваним препаратом Екофосфорин істотно впливала на формування фотосинтетичного апарату рослин пшениці озимої, крім того зростали показники вмісту фотосинтетичних пігментів та чистої продуктивності фотосинтезу і в кінцевому результаті зростала врожайність пшениці озимої.

TECHNOLOGIA INFORMACYJNA

Синиціна Ю.П., к.т.н., доцент кафедри
економічної та інформаційної безпеки
Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ

BLOCKCHAIN В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій охопив усі сфери діяльності людини. Діджиталізація - загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки, що описує перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, яка характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі. Останнім часом все частіше можна почути про технологію Blockchain. Blockchain поступово змінює світ так само сильно, як це зробив Інтернет. Інтерес до цієї технології зростає з кожним днем з боку різних цивілізованих держав та міжнародних установ, винятком не стала і Україна. До списку лідерів впровадження Blockchain увійшли США, Канада, Бразилія, Австралія, Ізраїль, та інш. Намагається не відставати від них і Україна, яка починаючи з 2016 року поступово впроваджує цю технологію у різних галузях. В обґрунтування термінологічно-понятійного апарату діджиталізації, внесли свій вклад вітчизняні дослідники, зокрема Краус Н.М., Голобородько О.П., Бажал Ю.М. [1]. Вагомий внесок у дослідженні становлення та розвитку Blockchain здійснили відомі зарубіжні дослідники. Аллер Д, Андриссен М., Андресен Г., Ангартіс Д., Антонопулос А., Бек А, Бархідт Б., Броуді П. та інші. Актуальність дослідження впливу технології Blockchain визначається вищезгаданими положеннями і проявляється в доцільності визначення основи для перспективної оцінки наслідків упровадження новітньої технології на сектори економіки як на національному рівні, так і на глобальному.

Блокчейн пройшов кілька етапів розвитку, демонструючи в кожному новому поколінні більш високу швидкість транзакцій і рівень безпеки. Область застосування додатків також розширилася і вийшла далеко за межі крипто валюта (табл.1).

Таблиця 1 – Етапи розвитку Blockchain

Етапи	Зміст
Block chain 1.0	Шлях блокчейна почався з біткоіни (BTC) - перша кріптовалюта, створеної загадковим С.Накамото. Нова технологія поклала початок децентралізованим бухгалтерським книгам і одноранговій мережі для відправки та отримання грошей, де проблема подвійних витрат вирішувалася без залучення довірених вузлів (централізованого серверу). У мережі біткоіну використовувався алгоритм доказу роботи (PoW).
Block chain 2.0	З запуском Ethereum, який розглядав блокчейн, як абсолютно відокремлену інноваційну технологію, з'явилася можливість створення безпечних смарт-контрактів і розширилося поле для використання децентралізованих додатків (dApp). Ethereum розкрив справжній потенціал блокчейна, не обмежений цифровими валютами. Швидкість 15 транзакцій/с..
Block chain 3.0	3-є покоління блокчейнов ознаменувало появою платформ Cardano і EOS, в яких швидкість обробки перевищує 3000 транзакцій/с.. EOS і Cardano працюють на механізмі консенсусу делегований доказ частки володіння (DPoS), що дозволяє істотно знизити витрати на електроенергію і генерувати блок за 0,5 секунд.
Block chain 4.0	Технологія 4-го покоління, заснована на протоколі TraceChain. Децентралізована мережа обміну цифровими активами і платформа для розробки DPoS, що працюють в режимі реального часу, побудована на автоматичному самонавчальному протоколі маршрутизації сигналів. Початкова швидкість в 50 000 транзакцій/с., поступово збільшується в міру додавання вузлів з більшою пропускну здатністю
Block chain 5.0	Блокчейн останнього покоління вважається Relictum Pro - нескінченно масштабуєма децентралізована платформа на базі технології HYPERNET з розвинутою системою інтелектуальних контрактів, здатна формалізувати більше 80% подій людського життя, від логістики та купівлі / продажу товарів до авторських прав. Розмір блоку в 8000 разів менше, ніж в біткоіни, а пропускну здатність досягає одного мільйона транзакцій/с..

Сьогодні блокчейн-рішення доводять свою ефективність в освіті, медицині, торгівлі, виробництві та багатьох інших сферах, а попит і популярність технології стрімко зростає в міру її розвитку.

Література:

1. Краус Н.М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/viewFile/997/862>.

NAUKI PRAWNE

Гнілуша Н.В., к.п.н., доцент кафедри ботаніки та екології

Криворізький державний педагогічний університет

Гнілуша С.І., аспірант

Університет економіки та права, «КРОК»

ПОЛІТИКА МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНА-КАНАДА В ОСВІТЯНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Міжнародне співробітництво України у галузі вищої освіти з початку ХХ століття, завдяки українській діаспорі, почало поступово розвиватись. Так, в 1953 році виник Союз українських студентів Канади, який координував роботу студентських організацій у 15 університетах України [3].

Після здобуття Україною незалежності активізувались міждержавні контакти в галузі вищої освіти та наукових досліджень і набули належну правову базу.

Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною і Канадою від 31.03.1994 р. та Угода про дружбу та співробітництво між Україною та Канадою від 24.10.1994 р. обумовили співробітництво в галузі культури та освіти, у тому числі і вищої освіти [1].

Реалізація співробітництва у сфері освіти і науки відбувається Канадським бюро міжнародної освіти, членами якого є 150 навчальних закладів Канади. Міністерство освіти і науки України і Спілка ректорів закладів вищої освіти України координує цю діяльність. У 2013 р. було розроблено спеціальну Програму українсько-канадського співробітництва у сфері вищої освіти та проблеми забезпечення й контролю якості вищої освіти в Україні та Канаді [2].

Провідною складовою освітньої культури, зростанню рівня залученості до спеціальних міжнародних програм, збільшенню прибутку, розширенню

контактів та поширенню відомостей про університет є розвиток інтернаціоналізованого кампусу.

Співробітництво України та Канади у сфері вищої освіти має давні історичні традиції та сприяє інтелектуальному розвитку обох країн. Професійна підготовка висококваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти є запорукою успішної співпраці України у складі міжнародних організацій задля втілення власної стратегії соціального, економічного та політичного розвитку на тлі світових демократичних процесів.

Студенти з України є важливою складовою освітнього простору для Канади, оскільки водночас збагачують полікультурне середовище студентського кампусу та виступають частиною української діаспори Канади. Останнім часом наявна тенденція збільшення кількості українських студентів у закладах вищої освіти Канади, завдяки чому Канада є одним із лідерів освітнього вибору українців. Україна та Канада продовжуватимуть сприяння міжособистісним зв'язкам через двосторонні культурні, освітні та професійні обміни, зокрема для молоді.

Література:

1. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Канадою: Договірно-правова база в культурно-гуманітарній сфері / Посольство України в Канаді : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/culture>
2. Тіммонс В. Реалізація державної політики в галузі контролю за якістю освіти в країнах / В. Тіммонс, М. Гончаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dinz.gov.ua/index/ua/category/35>
3. Українці в Канаді // Україна – історія великого народу: електронне видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/diaspora/kanada/ukrayintsi-v-kanadi>

SPIS TREŚCI

NAUKI PEDAGOGICZNE

Korzyukova L.P. THE MODERN TECHNOLOGY OF KNOWLEDGE CONTROL FROM ENGLISH LANGUAGE IS TESTING	3
Гричаник Н.І. ОСНОВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ	6
Вискушенко Д.А., Максименко Ю.В. ПРИСНОВОДНА КРЕВЕТКА NEOCARIDINA НЕТЕРОПОДА ЯК ОБ'ЄКТ УТРИМАННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУТОЧКУ ЖИВОЇ ПРИРОДИ	10
Долгієр Є.В., Чабан В.С. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ ДІВЧАТОК МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОГО ЧЕРЛІДЕНГУ	12
Іншаков А.Є., Карпенко М.С. ОСОБЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	14
Долгієр Є.В., Дяба А.О. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ГНУЧКОСТІ У ХУДОЖНІЙ ГІМНАСТИЦІ	17
Іншаков А.Є., Ісаєва Д.Ю. МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	19
Долгієр Є.В., Орлова О.В. МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ТЕХНІКИ В ЄДИНОБОРСТВАХ	22
Іншаков А.Є., Коцман М.В. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ПЕРІОД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА	24
Долгієр Є.В., Трусійова О.В. ОСНОВНІ МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАНЯТЬ ІЗ СИЛОВОЇ АЕРОБІКИ З ЖІНКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	28

FILOLOGIA

Новиков А.О. З ІСТОРІЇ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО СТАЦІОНАРНОГО ТЕАТРУ МИКОЛИ САДОВСЬКОГО	30
Усок О.В. ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ	35
Олійник Е.В. ОСОБЛИВОСТІ З'ЯСУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	38
Троша Н.В. ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ЩОДЕННИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	40
Вискушенко С.А. ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ТВАРИННИЦТВА	42
Клейменова Т.В. ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА ЦИКЛУ НОВЕЛ «СЕЛО ЗА ВІЙНИ» МАРКА ЧЕРЕМШИНИ	45

NAUKI EKONOMICZNE

Макушок О.В., Рибчак О.С. МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	48
Короленко Р.В., Потапчук А.В. МЕНЕДЖМЕНТ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ	50
Святенко С.В., Потапчук А.В. УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА ЗА РІВНЕМ ЛІКВІДНОСТІ	53

EKOLOGIA

Ласло О.О., Диченко О.Ю. ПРОБЛЕМА КОНЦЕНТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОЛОГІЧНУ СТАБІЛІЗАЦІЮ АГРОЕКОСИСТЕМ	55
Ханнанова О.Р., Хілінська Т.В., Телятник Т.М. ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ М. ПОЛТАВА ЗА РІВНЕМ СТЕРИЛЬНОСТІ ПИЛКУ РОСЛИН	57
Іщенко В.І. ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗАБРУДНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МІКРОРАЙОНУ ОГНІВКА М. ПОЛТАВА (УКРАЇНА)	59

NAUKI PSYCHOLOGICZNE

Dutkevych T. DEVELOPMENTAL SIGNIFICANCE OF INTERPERSONAL CONFLICT AMONG STUDENTS	62
Kharchenko N.A., Marinova A.P. ENHANCING SCHOOL-BASED PREVENTION AND YOUTH DEVELOPMENT THROUGH COORDINATED SOCIAL INTELLIGENCE	65
Lukomska S.O. PANDEMIC GRIEF SCALE: DESCRIPTION AND POSSIBILITIES OF USE	67
Zlivkov V.L. AUTHENTICITY: INTEGRATIVE APPROACH	69
Zlivkov V.L., Kotukh O.V. MODEL OF THE TEACHER'S IDENTITY	71
Zavhorodnia O., Makina L. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF AESTHETIC-CREATIVE DEVELOPMENT OF THE CHILD	73
Міщенко М.С., Довбня Б.О. СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ	77
Гриньова Н. ВПЛИВ ПСИХОТРАВМИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	79
Міщенко М.С., Мутильовська Ю.П. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ	82
Міщенко М.С., Октай Т.П. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ	84
Дорофєєва К. РОЛЬ ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОГО МОВЛЕННЯ У РОЗУМОВОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	86
Міщенко М.С., Фесенко А.М. ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ	91

Панчук Н.П. ВІДОБРАЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ТРАКТУВАННІ «ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ»	93
Мельничук Т.І. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID - 19	95
Панчук Н.П., Маринчак Г.М. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЯВУ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	99
Дорофєй С.В. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	101
Лавренко О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	105
Панчук Н.П., Прокопчук Ю.В. ЕЙДЕТИКА, ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ	110
Сечейко О.В. ОСОБЛИВОСТІ МІЖСТАТЕВИХ СТОСУНКІВ ЮНАЦТВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	112
Шеленкова Н.Л., Гнєдова І.В. КОМПЛЕКС НЕПОВНОЦІННОСТІ ТА ПОЧУТТЯ ПЕРЕВАГИ В ТЕОРІЯХ А.АДЛЕРА	115
Шеленкова Н.Л., Махиня Н.М. ОСНОВНІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	117
Іванченко В.І. ПСИХОЛОГІЧНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО АДДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	119

PRZEMYSŁ I ROLNICTWO

Даценко А.А. ВМІСТ ХЛОРОФІЛУ В ЛИСТКАХ ГРЕЧКИ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ	122
Заболотний О.І. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНАТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЕПІДЕРМІСУ ЛИСТКІВ КУКУРУДЗИ ЗА ДІЇ ФІЗІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН	124
Олепів Р.В., Ласло О.О. ВПЛИВ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ І СИСТЕМ УДОБРЕННЯ НА УРОЖАЙНІСТЬ СОЇ	126
Ласло О.О., Олепів Р.В. РОЛЬ АГРОХОЛДІНГІВ У РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ	128
Леонтьук І.Б., Парубок М.І., Розборська Л.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПРЕПАРАТУ ЕКОФОСФОРИН ПРИ ВИРОЩУВАННІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ	130

TECHNOLOGIA INFORMACYJNA

Синиціна Ю.П. BLOCKCHAIN В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ	133
---	-----

NAUKI PRAWNE

Гнілуша Н.В., Гнілуша С.І. ПОЛІТИКА МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНА-КАНАДА В ОСВІТЯНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	135
--	-----

Wydawnictwo “Nowa nauka” sp. z o.o.

e-mail: nowa.nauka@wp.pl

Poznań

20 marca 2021 roku

